

VARA KOMMUN

Omvärldsanalys 2025

Vara kommun

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Inledning	3
Spänningsfält	3
Område 1: Demografisk utveckling	7
Område 2: Digitalisering	12
Område 3: Kompetensförsörjning	17
Område 4: Folkhälsa & social hållbarhet	28
Område 5: Utbildningsnivå	39
Område 6: Klimat, miljö & energiförsörjning	64
Område 7: Säkerhet & beredskap	76
Område 8: Samhällsplanering & bostadsförsörjning	85
Källförteckning	92

Sammanfattning

Vara kommuns omvärldsanalys ger en övergripande bild av utmaningar inom områden som demografi, digitalisering, kompetensförsörjning, folkhälsa, utbildning, klimat, säkerhet och samhällsplanering.

Demografi: Befolkningen i Vara förväntas minska fram till 2034, med en ökning av äldre och minskning av barn, unga och de i arbetsför ålder. Detta påverkar behovet av anpassning inom skola och äldreomsorg samt ekonomin.

Digitalisering: AI och digitalisering erbjuder smarta, individanpassade och effektiva lösningar för kommunal verksamhet men kräver ökad digital kompetens, samverkan och systematiskt informationssäkerhetsarbete för att hantera cyberhot och digitalt utanförskap.

Kompetensförsörjning: Åldrande befolkning och pensionsavgångar kräver strategiska insatser för att attrahera, behålla och utveckla personal, samt anpassa arbetsmiljö och introduktion. Utbildningsnivån i Vara är lägre än riksgenomsnittet vilket påverkar arbetsmarknaden.

Folkhälsa och social hållbarhet: Trots positiva trender som ökad medellivslängd finns oroande tecken på psykisk ohälsa, ekonomisk utsatthet och ojämlikhet i hälsa, särskilt bland barn, unga och socioekonomiskt utsatta grupper. Samverkan och förebyggande insatser är centrala.

Utbildningsnivå: Utbildning är avgörande för hälsa och arbetsmarknad. I Vara minskar andelen behöriga till gymnasiet, särskilt på grund av svaga matematikresultat, hög frånvaro och psykisk ohälsa. Föräldrars utbildning och engagemang har stor betydelse för elevernas framgång.

Klimat, miljö och energiförsörjning: Klimatförändringar medför ökade risker som värmeböljor, torka och översvämningar. Kommunen behöver minska utsläpp, främja energieffektivitet, klimatanpassa och samverka för en hållbar utveckling.

Säkerhet och beredskap: Det förändrade säkerhetspolitiska läget och Sveriges Nato-medlemskap innebär att kommunen måste stärka sin beredskap för kris och krig, inklusive krigsorganisation och samverkan med Försvarsmakten, samt arbeta aktivt mot välfärdsbrottslighet.

Samhällsplanering och bostadsförsörjning: Vara behöver en strategisk samhällsplanering med varierat bostadsutbud för att möta olika målgruppers behov, främja flyttrörelse och attrahera invånare. Infrastruktur, digital tillgänglighet och samverkan med regionala aktörer är viktiga faktorer.

Inledning

Vara kommuns omvärldsanalys syftar till att ge en kommunövergripande bild över nuvarande samt kommande utmaningar och möjligheter. I syftet ligger även att skapa förutsättningar för att bilden blir gemensam för hela kommunkoncernen och en möjliggörare till att ”lyfta blicken”.

Vara kommuns omvärldsanalys presenteras i olika områden vilka inte bör ses som separata, utan att det finns flertalet beröringspunkter som knyter dessa områden samman. Därtill att förändring inom ett område skulle kunna leda till förändring, både positiv som negativ, i ett eller flera andra. Områdena utgår från de av Sveriges Kommuner och Regioner definierade fem övergripande spänningsfält med tillhörande åtta trender som kan komma att få stor betydelse för det kommunala uppdraget framöver. Dessa spänningsfält och trender presenteras i rapporten. Dock är fokus i kommunens omvärldsanalys på vilka konkreta utmaningar som finns/bedöms komma att finnas och vilken utveckling som sker just i Vara. Detta för att analysen ska vara högaktuell för kommunen och därigenom ligga till grund för mer djupgående analyser inom respektive område och även för att verka som ett övergripande underlag för verksamhetsutveckling och prioriteringar framöver. Till varje område i omvärldsanalysen finns exempel på vad kommunen behöver genomföra inom området.

Spänningsfält

I följande avsnitt beskrivs de så kallade fem spänningsfälten, vilka i olika trend- och omvärldsanalyser ofta nämns som megatrender och övergripande globala drivkrafter. Sveriges Kommuner och Regioner, SKR, väljer att kalla dessa spänningsfält utifrån att dessa drivkrafter får allt större påverkan på den lokala och regionala nivån och att rörelserna inom dessa områden går åt olika håll samtidigt.

Demografi

Den globala befolkningstillväxten bromsar in, vilket förklaras av att ekonomisk tillväxt, utbildning och urbanisering bidrar till stärkt egenmakt för kvinnor och sjunkande fertilitetstal. Jordens befolkning bedöms inte längre växa till 15 miljarder, som var ett scenario för 30 år sedan, utan förutspås stanna på cirka 9,7 miljarder år 2064 och därefter sakta minska.

Att befolkningen på lång sikt kommer minska är positivt för miljön och klimatet, men innan dess står många länder inför utmaningen med en åldrande befolkning.

I EU är mer än en femtedel av befolkningen över 65 år. Samtidigt är födelsetalen i många länder låga, vilket påverkar den så kallade försörjningskvoten – allt färre behöver försörja allt fler.

Även i Sverige sker en liknande demografisk utveckling. Försörjningskvoten ökar generellt, men det finns stora skillnader mellan landets regioner och kommuner. I

större städer växer fortfarande befolkningen. I många andra kommuner, i främst lands- och glesbygd samt i mindre städer, har befolkningen minskat under många år och andelen äldre ökar för varje år.

En åldrande befolkning bidrar till ökad social stabilitet i samhället. Exempelvis är äldre människor mindre brottsbenägna, har färre sociala problem och är mer engagerade i civilsamhället. Samtidigt sätter det press på såväl ekonomi som arbetsmarknad. Den demografiska utvecklingen kan även leda till spänningar mellan olika grupper i befolkningen – mellan äldre och yngre, mellan de som bor i storstäder med omland och de som bor i mindre städer eller landsbygd där befolkningen minskar, eventuellt också mellan könen.

Globalisering

Under de senaste decennierna har globalisering och frihandel inneburit ökad ekonomisk tillväxt och minskad fattigdom. Världen har aldrig varit så uppkopplad och sammanlänkad som nu. Men frågan är om denna utveckling kommer att fortsätta framöver. Det som i stället pågår nu kallas ”slowbalisering”, där takten på handelsreformer och globala avtal går ned, samtidigt som det finns ett försvagat politiskt stöd för internationell handel, inte minst från USA. Mycket talar för att den regelbaserade liberala världsordningen, som underlättat världens ekonomiska integration, kommer att försvagas.

Senaste utveckling visar att stormakter återigen strävar efter att etablera intressesfärer och att stöd till institutioner som FN, Världsbanken och WTO begränsas. Säkerhetspolitik och ekonomisk politik vävs samman alltmer.

För Sverige är utvecklingen problematisk. Välståndet har i hög grad byggts upp tack vare goda internationella förbindelser och en öppen handel med länder runt om i världen. I och med att svenska företag är starkt internationaliserade riskerar de att dras med i olika sanktionsaktiviteter som är svåra att förutse och vars effekter kan ha betydande påverkan för verksamhet som bedrivs på olika orter i Sverige.

Utvecklingen påverkar även kommuner och regioner. I Sverige upphandlas drygt 900 miljarder kronor årligen. 8 av 10 upphandlingar görs av kommuner och regioner, vilka är beroende av utrikeshandel för att kunna leverera olika former av välfärd. Inom flera sektorer står Kina för den övervägande majoriteten av marknaden vilket medför vissa osäkerheter. Sannolikt kommer en ökad rivalitet mellan stormakterna kunna ses framöver vilket riskerar påverka utbudet av vissa varor och medföra ökade kostnader.

Miljö och klimat

Negativa effekter av klimatförändringar och förlust av biologisk mångfald är två parallella kriser med tydlig koppling till mänsklig påverkan. En övervägande del av jordens ekosystem är också påverkade av annan mänsklig verksamhet, främst markanvändning och nyttjande av naturresurser. Förlust av biologisk mångfald och försämrad funktion hos ekosystem leder tillsammans till en sämre förmåga att stå emot klimatförändringar.

Samhällen, bebyggelse och infrastruktur är mycket sårbara för klimatförändringar. Inom de närmaste 30 åren beräknas en miljard människor vara på flykt i världen på grund av just klimatförändringar. Följden kan bli stora folkomflyttningar och konflikter om knappa mat- och vattenresurser. De scenarier som tonar fram i globala klimatmodeller visar på utbredd hetta och torka. En internationell gemensam mobilisering krävs för att skapa omställning. Spänningar och minskad tillit länder emellan försvårar detta arbete.

Ny smart teknik bidrar dock positivt till klimatomställningen. Men även om investeringar i grön teknologi har ökat markant de senaste åren är subventionerna av fossila bränslen betydligt större. För att nya tekniska lösningar ska bli effektiva behöver de skalas upp, något som i sig kräver stora mängder energi. Exempel är satsningarna på batterifabriker och fossilfritt stål vilka är beroende av stora mängder el från förnybara källor. Ny teknik löser heller inte ensamt klimatkrisen. Människors livsstil och konsumtionsvanor spelar en avgörande roll. Sverige har ett högt ekologiskt fotavtryck per person, främst på grund av hög konsumtion och import av varor med högre utsläpp.

De åtgärder som hittills vidtagits och vidtas för att skydda naturen, minska utsläppen och anpassa samhället till ett förändrat klimat är otillräckliga. Detta trots att man idag tydligt ser effekterna av klimatförändringen, och trots att många tekniska och samhällseliga lösningar för såväl utsläppsminskningar som klimatanpassning redan finns.

Värderingar

Värderingar är en central del av människors identitet och påverkar beteenden i vardagen, vid olika val i livet och i förhållande till medmänniskor.

Globalt sett dominerar fortfarande traditionella och konservativa värderingar som betonar gruppens betydelse framför individens. I en sådan miljö påverkas varje individ starkt av rådande kollektiva normer och beteenden inom familj, släkt och religion. De senaste decenniernas framgångsrika bekämpning av extrem fattigdom samt en ökande urbanisering har dock lett till en förskjutning från kollektiva till mer individuella och frihetliga värderingar. Det är en utveckling som nu bromsar in i takt med ökande spänningar och fler auktoritära styren i världen.

I internationella jämförelser beskrivs Sverige som det land i världen där

värderingar kopplade till valfrihet, självförverkligande, jämställdhet och medbestämmande värderas högst.

Teknikutveckling

Under mänsklighetens historia har ständigt nya verktyg introducerats. Maskiner av olika slag har på många sätt underlättat såväl arbete som vardag. Fram till nyligen har de alltid varit styrda av människor. Nu håller detta på att förändras med mer autonoma system. På samma sätt som appar och mobil uppkoppling förändrade beteenden för 15 år sedan kommer nya sätt att interagera med teknik förändra tillvaron framåt. Sammantaget innebär det en möjlighet att överlämna mer arbete till maskiner och på sätt skapa utrymme för annat värdeskapande, men utvecklingen medför också risker.

Det krävs enorma mängder data och omfattande datorkraft för att driva den tekniska utvecklingen. Idag är det ett fåtal aktörer som har det som behövs. Insynen i systemen är begränsad och företagen gör själva avgöranden om mänskliga värden som kodas i modellerna. De företag som driver teknikutvecklingen saknar de demokratiska processer som strävas efter i samhället i övrigt. Eftersom de agerar på en relativt oreglerad marknad har de en enorm makt att forma samhället. Utan regleringar kommer makten och inflytandet växa ytterligare.

Samhället behöver vara adaptivt och skapa lagar och regler som gör att man kan nyttja möjligheterna med ny teknik och fördela den möjligheten rättvist. Samtidigt behövs det säkerställas att tekniken utvecklas på ett ansvarsfullt och etiskt sätt med hänsyn till integritet, demokrati och mänskliga rättigheter.

Nationella omvärldstrender

SKR har i sin rapport "Vägval för framtiden 5.1 - En spaning mot år 2035" lyft fram åtta trender som kan påverka kommuner och regioner fram mot 2035.

Trenderna ligger i linje med ovan beskrivna spänningsfält. SKR definierar en trend som en pågående och långsiktig förändring i samhället.

De åtta trenderna är:

- Demokratin utmanas & samhällskontraktet ifrågasätts
- Samhällskontrakt under förvandling
- "Tyckekonomin" breder ut sig
- Fler vägar till kunskap
- Demografiska utvecklingen förändras och utmanar
- AI förändrar allt
- Invånare med alltmer ojämlika livsvillkor
- Accelererande klimatförändring
- Ökat fokus på samhällets sårbarhet

Område 1: Demografisk utveckling

Sammanfattning och slutsats

Nationell trend är att invandringen minskar och att födelsetalen går ner. Detta påverkar befolkningens utveckling framöver. Befolkningsprognosen för hela riket visar att befolkningen kommer fortsätta öka, men i betydligt lägre takt än tidigare år. Vad gäller utveckling i olika åldersklasser handlar det om att de äldre ökar och att barn och unga minskar.

Under prognosperioden 2024–2034 beräknas folkmängden i Vara kommun att minska med 201 invånare, från 16 088 till 15 887 personer. Prognos fördelat i olika åldersklasser visar en minskning av barn och unga 0–19 år och även av befolkningen i arbetsför ålder. Samtidigt visar prognosen att de över 65 år ökar. För de äldre så är det framför allt gruppen 80 år och äldre som ökar. Trenden är alltså densamma i kommunen som i riket vad gäller utvecklingen bland barn och unga och äldre. Det som skiljer sig åt är dock att de i arbetsför ålder minskar i Vara kommun, vilket inte ses i riket.

Många kommuner ser redan nu ett minskat antal barn i förskola och grundskola, så även Vara kommun. Under de kommande åren förväntas denna utveckling omfatta i princip alla kommuner. Här kommer det krävas anpassningsåtgärder för att ställa om och kunna möta de ökande behoven inom andra verksamheter, inte minst äldreomsorgen. En väl genomarbetad befolkningsprognos är i det sammanhanget viktig för att skapa förutsättningar att kunna planera verksamheten genom behov av skola och omsorg, investeringar och således även ekonomin framåt.

Exempel på vad kommunen behöver göra

- Fortsätta ha fokus på en väl genomarbetad befolkningsprognos och att befolkningens utveckling följs upp kontinuerligt, för att åtgärder ska kunna tas i tid.
- Vidareutveckla prognoser & analyser för framtida behov av såväl äldreomsorg som barnomsorg och skola.
- Vara kommun behöver, utifrån prognos för barnomsorg, skola och äldreomsorg, se över behov av anpassning av verksamheterna.

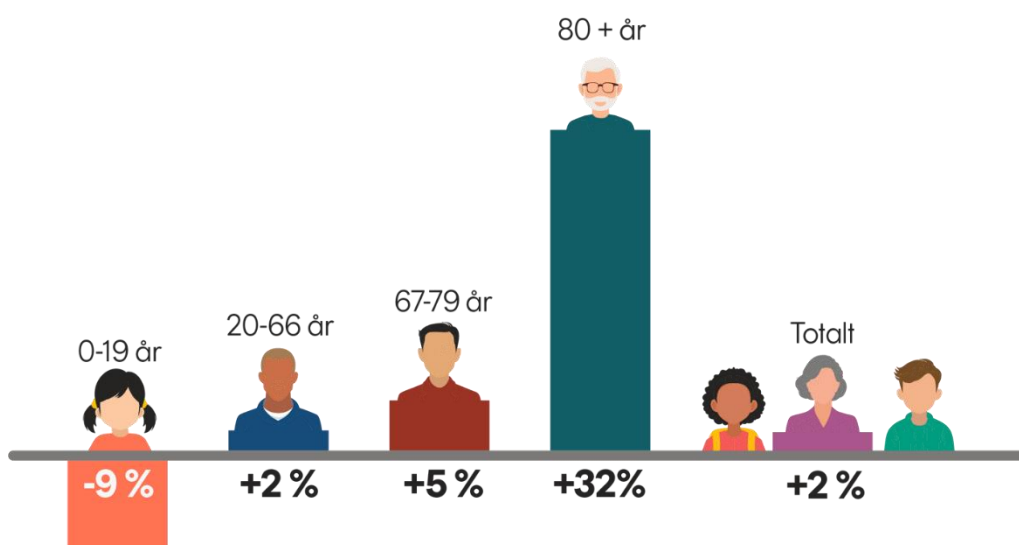
Befolkningens utveckling

Ökningen av befolkningen i Sverige under 2000-talet berodde främst på ett positivt invandringsnetto. Särskilt syntes detta 2016 när den väpnade konflikten i Syrien ledde till en stor flyktingvåg. Efter 2016 har invandringsnettot trendmässigt minskat i landet.

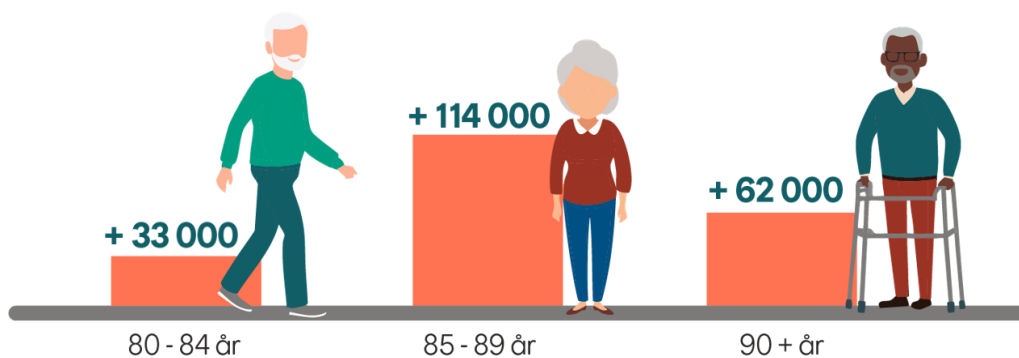
Det så kallade födelsenettot (födda minus döda) har legat stabilt under 2000-talet fram till år 2021 då ett trendbrott syntes. Födelsenettot har därefter stadigt minskat. Förklaring till det är att antalet födda barn blivit allt färre.

Att invandringen minskar och att födelsetalen går ner påverkar befolkningens utveckling framöver. Befolkningsprognosen för hela riket visar att befolkningen visserligen kommer fortsätta öka, men i betydligt lägre takt än tidigare. Variation finns dock inom landets olika län och kommuner. I sju län förväntas befolkningen minska (Dalarnas, Kalmar, Värmlands, Gävleborgs, Blekinge, Västernorrlands & Norrbottens län). I fem län beräknas befolkningen öka med mer än genomsnittet (Uppsala, Stockholm, Hallands, Skåne & Västra Götalands län). I övriga nio län beräknas folkmängden öka, men med mindre än genomsnittet. I de flesta län finns både de kommuner som beräknas öka i folkmängd och de som beräknas minska. Undantaget är Uppsala län där folkmängden beräknas öka i alla kommuner i länet och Blekinge och Västernorrlands län där alla kommuner beräknas få en minskande folkmängd.

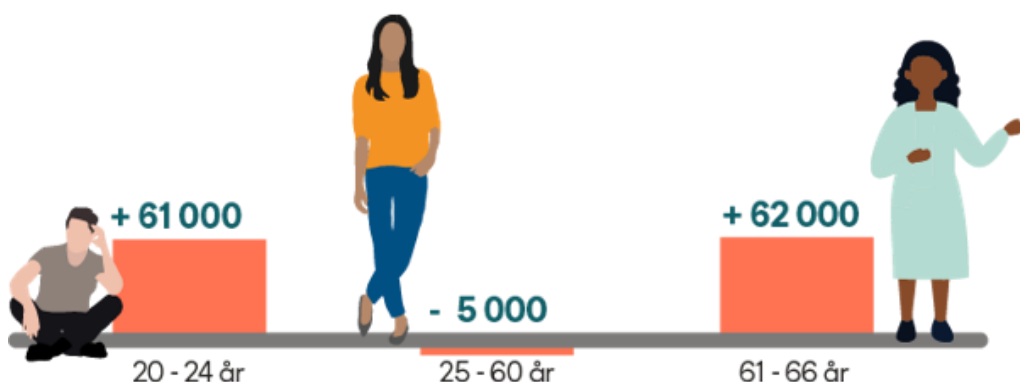
Befolkningsprognosen visar att det som utmärker sig för den framtida befolkningen i Sverige är att antalet 80 år och äldre ökar markant medan antalet barn och unga minskar. Detta gäller i alla län och även i de flesta kommuner. Antalet i förvärvsaktiv ålder (20–66 år) ökar något, men det är i mindre omfattning.

Bildens diagram med staplar illustrerar prognos för perioden 2024–2034. Källa: SKR.

Bildens diagram med staplar illustrerar prognos över antal äldre över 65 år för perioden 2024–2034. Källa: SKR.

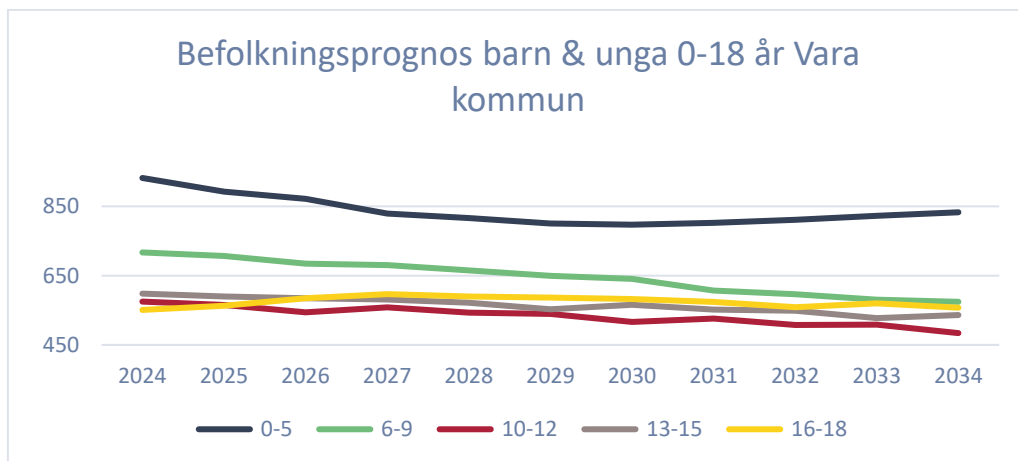
Bildens diagram med staplar illustrerar prognos över antal i de förvärvsaktiva i åldrarna 25–60 år för perioden 2024–2034. Källa: SKR.

I Västra Götaland beräknas folkmängden öka i 29 kommuner och minska i 20 kommuner kommande år. Ökning av befolkningen förväntas framför allt ske i kommunerna kring Göteborg, Borås och Skövde.

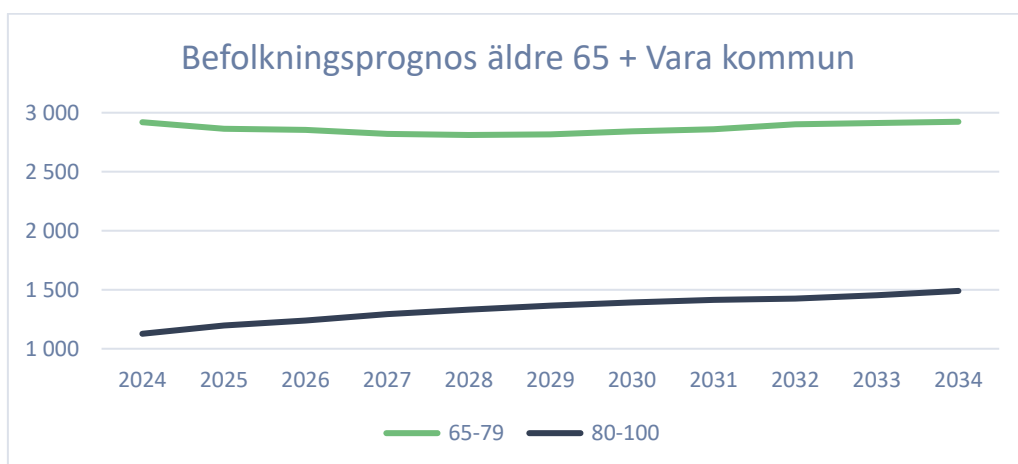
Vad gäller utveckling i olika åldersklasser ses samma trend i Västra Götaland som för riket. Det handlar alltså om att de äldre ökar och att barn och unga minskar.

Under prognosperioden 2024–2034 beräknas folkmängden i Vara kommun att minska med 201 invånare enligt befolkningsprognos 2025, från 16 088 till 15 887 personer. Flyttnettot förväntas bli i genomsnitt 41 personer per år och födelsenettot -61 personer per år. Totalt ger detta en förändring med -20 personer per år.

Prognosen för befolkningen i Vara kommun 2024–2034 fördelat i olika åldersklasser visar att barn och unga 0-19 år minskar med 388 personer, befolkningen i arbetsför ålder minskar med 180 personer och de över 65 år ökar med 367 personer. För de äldre så är det så gott som uteslutande gruppen över 80 år som ökar, den ökningen uppgår till 363 personer. Därmed är övergripande trend densamma i kommunen som länet och riket. Det som skiljer sig åt är dock att de i arbetsför ålder minskar.

Bildens diagram illustrerar befolkningsprognos för barn och unga i Vara kommun. Källa bild egen framställning.

Bildens diagram illustrerar befolkningsprognos för befolkningen 65 år och äldre i Vara kommun. Källa bild egen framställning.

Påverkan på ekonomi & verksamhet

De senaste åren har inneburit stora justeringar i befolkningsprognosen för riket, och så även i Vara kommun, i jämförelse med tidigare framtagna prognoser. Betydande svängningar har skett. Det har lett fram till ett behov hos de flesta kommuner och regioner i landet att se över sina prognoser, sina investeringar och sin verksamhetsplanering.

Det är framför allt i de yngsta åldersgrupperna som det skett stora förändringar i prognoserna på grund av att födelsetalen sjunker. Den utveckling som sker kommer med stor sannolikhet påverka behoven inom förskola, skola och barnomsorg framöver.

Många kommuner ser redan nu ett minskat antal barn i förskola och grundskola. Under de kommande åren förväntas denna utveckling omfatta i princip alla kommuner. Här anger SKR att det krävs anpassning och omfördelning av resurser för att kunna möta de ökande behoven inom andra verksamheter, inte minst äldreomsorgen. Det kan exempelvis handla om att justera den planerade lokalförsörjningen och skjuta fram eller ställa in en del kommande investeringar.

En anpassning till färre elever kan även innebära sammanslagningar, nedläggningar eller omstruktureringar av skolor, att vissa skolor får mer resurser än andra och att undervisningen organiseras på olika sätt beroende på elevunderlag, lärarbehörighet och geografiska faktorer. När demografin förändras är det centralt att skolstrukturen kan anpassas till vikande elevunderlag.

SKR beräknar att de anpassningar kommunerna behöver göra till följd av färre barn och elever under åren 2025–2028 uppgår till totalt nära 19 miljarder kronor, varav 10 miljarder kronor i förskolan, 7,5 miljarder kronor i grundskolan och 1,2 miljarder i skolbarnsomsorgen. När antalet elever i grundskolan minskade med 16 procent mellan 2002 och 2010 ökade kostnaden per elev i fasta priser med 8 procent. SKR menar att det tyder på att det finns en tröghet i att anpassa kostnaderna när elevantalet sjunker. Förklaringarna till trögheten är olika beroende på kommunernas olika förutsättningar.

Vad gäller den äldre befolkningen är som tidigare nämnts en kraftig ökning att vänta kommande år. Om man utgår från att äldreomsorgen framöver kommer nyttjas enligt samma mönster som sker idag innebär det en stor ökning av behov framåt. Men samtidigt har andelen äldre med behov av hemtjänst eller särskilt boende minskat de senaste åren. En förklaring menar SKR kan vara förbättrad hälsa hos de äldre, men även ändrade preferenser, förebyggande arbete och förändringar i den kommunala verksamheten. Här ligger stora osäkerheter om utveckling framöver.

SKR har utifrån ovan tagit fram tre olika antaganden (scenarier) som stöd till kommunerna för att kunna beräkna behovet att äldreomsorg framåt. Antagande A är att äldreomsorgen framöver kommer nyttjas som idag, med effekten om ett ökat personalbehov i riket med ca 65 600 till år 2033 jämfört med år 2023. Det förklaras av att antalet äldre ökar snabbt. Antagande B är att behoven av äldreomsorg skjuts fram på grund av förbättrad hälsa. Det leder till ett ökat personalbehov om ca 51 800 personer år 2033. Alltså betydligt färre än vid antagande A. Antagande C är att det förutom förbättrad hälsa råder fler omständigheter som minskar behovet av äldreomsorg ytterligare. Det alternativet leder till ett ökat personalbehov om ca 30 100 anställda 2033. Utifrån att det är stor skillnad på nivån av behov av utökade resurser, i form av antalet anställda, vid dessa tre scenarier, är det av stor vikt att analysen anpassas till den lokala nivån i samband med en bedömning av det framtida äldreomsorgsbehovet.

Befolkningsförändringarna de kommande åren kommer därmed sannolikt att få stor påverkan på kommuner och regioner. Dels berörs kompetensförsörjningen med stora utmaningar, dels påtalas alltmer ett behov av omfördelning av resurser och omställning av anställda, till exempel från barnomsorg till äldreomsorgen.

Område 2: Digitalisering

Sammanfattning och slutsats

Digitalisering och artificiell intelligens (AI) skapar nya förutsättningar för kommunal verksamhet genom att erbjuda smarta, individanpassade och resurseffektiva lösningar. Genom att använda data, AI och automation kan kommunen förbättra beslutsfattande, effektivisera arbetsprocesser och frigöra tid för värdeskapande arbete. För att lyckas krävs ett datadrivet och proaktivt arbetssätt samt en kultur som främjar innovation, lärande och samverkan, samtidigt som etik, säkerhet och integritet måste beaktas.

För att möta framtidens samhällsutmaningar är samverkan mellan kommuner, regioner, näringsliv och civilsamhälle avgörande. Genom initiativ som Handslaget och Styr- och samverkansmodellen för digitalisering V6 kan kommuner dela resurser, kompetens och erfarenheter för att utveckla skalbara och effektiva digitala lösningar. Samverkan minskar dubbelarbete och stärker förmågan att hantera komplexa utmaningar som klimatförändringar, demografiska skiften och digitalisering.

Den ökade digitaliseringen medför högre förväntningar från invånare och företag på snabb, transparent och individanpassad service. För att möta dessa krav behöver kommunens digitala kompetens höjas kontinuerligt. Samtidigt ökar riskerna med cyberhot och digitalt utanförskap, vilket kräver systematiskt arbete med informationssäkerhet, utbildning och inkluderande tjänsteutveckling. Lagstiftning och regelverk måste också utvecklas i takt med tekniken för att säkerställa ett etiskt och hållbart digitalt samhälle.

Exempel på vad kommunen behöver göra

- Genomföra de digitaliseringsinitiativ som lanseras genom Handslaget samt använda de gemensamma tjänsterna som finns genom Addas ramavtal.
- Fortsätta stärka samtliga medarbetares digitala kompetens.
- Fortsatt implementering av objekt och vidareutveckling av objektförvaltningsmodellen samt Fortsatt etablering och vidareutveckling av styr- och samverkansmodellen digitalisering V6 för att skapa en effektiv samverkan.
- Skapa en mer datadriven organisation för ökad service till invånarna.
- Fortsätta det systematiska informationssäkerhetsarbetet.
- Fortsätta arbeta med Ineras modell för nyttokalkyler och nyttorealisering samt uppföljning av de kalkyler som tas fram för respektive digitalt initiativ. Nyttorealiseringen ska integreras i budgetprocessen.

Digitalisering och AI ger nya förutsättningar

Digitalisering öppnar upp för nya möjligheter att införa smarta, innovativa och resurseffektiva arbetssätt för en god välfärd i hela landet. Den tekniska utvecklingen har accelererat och förändrar grundläggande förutsättningar för samhället och våra verksamheter. Digitalisering och AI transformerar våra samhällen och skapar möjligheter att hantera många av de utmaningar kommunen står inför.

Med hjälp av digitala verktyg kan smartare och mer effektiva lösningar skapas för invånarna. Genom att utnyttja potentialen i data, AI och automation kan kommunen anpassa tjänster och erbjudanden efter individuella behov och preferenser, förbättra beslutsfattande med dataanalys och öka effektiviteten genom att automatisera rutinuppgifter och frigöra tid för mer värdeskapande arbete.

Samtidigt innebär digitaliseringen att kommunen behöver arbeta mer datadrivet och proaktivt. Genom att samla in, analysera och använda data på ett strategiskt sätt kan kommunen fatta bättre beslut, förutse behov och utveckla mer individanpassade och förebyggande tjänster. AI och automatisering möjliggör också att resurser kan användas mer effektivt, till exempel genom optimerad schemaläggning, prediktiv planering och automatiserad dokumentation. Detta frigör tid för personalen att fokusera på de uppgifter som kräver mänsklig närvaro, empati och omdöme.

Digitalisering och AI innebär också att kommunen behöver utveckla nya kompetenser och arbetssätt. För att lyckas krävs en kultur som uppmuntrar innovation, lärande och samverkan. Det handlar om att våga testa nya lösningar, dra nytta av erfarenheter från andra och kontinuerligt utveckla både teknik och organisation. Samtidigt behöver frågor om etik, säkerhet och integritet alltid finnas med i utvecklingsarbetet.

Samverkan

Samverkan är en avgörande framgångsfaktor för att möta de utmaningar och möjligheter som digitalisering, kompetensförsörjning och samhällsutveckling innebär. Genom att samarbeta över kommun-, sektors- och organisationsgränser kan kommuner, regioner, näringsliv och civilsamhälle dela erfarenheter, resurser och data. Detta möjliggör utveckling av innovativa och effektiva lösningar, minskar dubbelarbete och stärker förmågan att hantera komplexa samhällsutmaningar.

Framtidens samhällsutmaningar, som klimatförändringar, digitalisering och förändrade demografiska mönster, kräver nya former av samverkan. Det handlar om att bygga partnerskap där olika aktörer tillsammans utvecklar lösningar och delar på ansvar och resurser.

Samverkan mellan kommuner inom ramen för Handslaget är avgörande för att skapa en långsiktigt hållbar och effektiv digital utveckling i offentlig sektor. Genom att dela erfarenheter, resurser och kompetens kan man undvika dubbelarbete, identifiera gemensamma behov och utveckla lösningar som är skalbara och användbara över kommungränserna. Handslaget blir därmed inte bara ett verktyg för samordning, utan en katalysator för innovation och kvalitet i välfärdstjänsterna.

Kommunerna i V6 arbetar enligt en styr- och samverkansmodell för digitalisering som innebär samverkan utifrån ett antal principer för samverkan och två kärnprocesser för hur digitaliseringsinitiativ hanteras. Förhoppningen är modellen leder till en mer effektiv samverkan som skapar bättre framdrift inom digitaliseringsområdet.

Ökad förväntan från kommuninvånare och företag

Invånarna förväntar sig alltmer av kommunen. Den snabba tekniska utvecklingen har skapat en förväntan om snabb, enkel och transparent service. När man kan beställa varor online och få dem levererade snabbt, är förväntan att samma effektivitet ska finnas hos kommunen.

Förväntningarna på kommunen handlar inte bara om snabb service, utan också om att kommunen ska vara proaktiv, erbjuda individanpassade lösningar och använda ny teknik som AI för att effektivisera och förbättra tjänsterna. Exempelvis kan AI användas för att förutse invånares behov, automatisera handläggning och skapa mer personcentrerade välfärdstjänster. Kommuner som Kalmar visar att när data blir tillgänglig och används strategiskt, kan man snabbt utveckla nya tjänster och fatta bättre beslut.

Samtidigt ökar kraven på transparens och öppenhet. Invånare och företag vill kunna följa ärenden, förstå beslutsprocesser och ha insyn i hur kommunen använder data. Att publicera öppna data och arbeta med öppna standarder är centralt för att bygga förtroende och stimulera innovation, både internt och externt. Kommunen bör också arbeta för att öppna data används för att skapa nya tjänster och lösningar.

Höja den digitala kompetensen

För att få en tydligare bild av organisationens digitala mognad och identifiera utvecklingsområden genomförs sedan 2022 årligen en digital mognadsmätning med hjälp av verktyget DiMiOS i kommunen. Resultatet av mätningen visar att det finns flera områden som kan förbättras. För att fullt ut kunna utnyttja digitaliseringens potential och möta framtidens utmaningar är det avgörande att fortsatt höja den digitala kompetensen hos ledning och medarbetare. För att stödja denna utveckling har Vara kommun anslutit sig till Addas kompetensforum. Genom forumet får hela organisationen tillgång till ett brett utbud av utbildningar, verktyg och nätverk som skapar förutsättningar att utveckla

den digitala kompetensen.

Utöver detta visar både nationella strategier och regionala förstudier att kompetensutveckling inom digitalisering behöver ske kontinuerligt och på flera nivåer. Det livslånga lärandet, riktade utbildningsinsatser inom AI och cybersäkerhet samt samverkan mellan kommuner och externa aktörer är avgörande för att möta framtidens krav. Särskilt viktigt är att kombinera teknikutveckling med förändrade arbetssätt och att skapa flexibla utbildningsvägar som möter både verksamhetens och individens behov.

Ökade risker

Samtidigt som tekniken ger oanade möjligheter och förenklar människors liv, ställer den också allt högre krav. Det är viktigt att använda tekniken på ett ansvarsfullt och etiskt sätt.

Ökade cyberhot och sårbarheter är ett växande problem. När allt fler delar av vårt samhälle blir digitaliserade ökar också risken för cyberattacker. Från enskilda individer till stora organisationer, alla kan bli måltavla. För en kommun skulle ett cyberangrepp inte bara innebära ekonomiska förluster, utan det skulle även kunna få allvarliga konsekvenser för invånarna och samhällsservicen.

Den ökade digitaliseringen innebär att kommuner och andra offentliga aktörer står inför en mer komplex hotbild än tidigare. Digital infrastruktur och digitala tjänster betraktas nu som kritisk infrastruktur, vilket innebär att robusthet, resiliens och redundans är avgörande för att kunna stå emot cyberattacker, driftstörningar och andra påfrestningar. Incidenter kan få långtgående konsekvenser för samhällsviktiga funktioner som vård, omsorg, skola och kommunikation. Trots att fler har beredskapsplaner är det fortfarande få som regelbundet övar på dessa, vilket är avgörande för att snabbt kunna återställa funktionalitet vid en incident. Den mänskliga faktorn är ofta den svagaste länken, vilket understryker vikten av kontinuerlig utbildning och medvetenhet kring informationssäkerhet bland alla medarbetare.

Den snabba tekniska utvecklingen kan också skapa en digital klyfta. Den snabba utvecklingen väcker även frågor om diskriminering, ökade digitala klyftor och utanförskap. Medan vissa av oss rör oss obehindrat i den digitala världen, har andra svårt att hänga med. Personer med låg digital kompetens, äldre, personer med funktionsnedsättning och nyanlända är särskilt utsatta för digitalt utanförskap. För att motverka detta krävs riktade insatser för att stärka digital kompetens på alla nivåer, samt att digitala tjänster utformas så att de är tillgängliga och användbara för alla invånare.

Den snabba teknikutvecklingen innebär också att lagstiftning och regelverk har svårt att hålla jämna steg med nya risker, särskilt inom AI och datadriven verksamhet. Det finns risk för att AI-system förstärker befintliga snedvridningar

eller diskriminering om de tränas på partisk data, och att automatiserade beslut blir svåra att granska och förklara. Därför betonas i både nationella och regionala strategier vikten av transparens, etik och ansvarstagande vid införande av ny teknik.

För att möta dessa utmaningar måste kommunen fortsätta investera i informationssäkerhet och samtidigt arbeta aktivt för att alla invånare ska ha möjlighet att delta i det digitala samhället. Det kräver systematiskt arbete med riskanalyser, utbildning och samverkan – både internt och med andra aktörer – för att säkerställa att digitaliseringen sker på ett säkert, inkluderande och hållbart sätt.

Område 3: Kompetensförsörjning

Sammanfattning och slutsats

Förmågan att attrahera, rekrytera, behålla och utveckla kompetenta medarbetare kommer att vara avgörande för att klara framtidens kompetensförsörjning. För att möta de utmaningar som arbetsgivare står inför måste det strategiska arbetet utvecklas och prioriteras. Det handlar om att vara en attraktiv arbetsgivare, se till det hållbara arbetslivet och dessutom tänka om och tänka nytt kring vilket arbete som utförs där nya lösningar måste implementeras. Att bara rekrytera nya medarbetare kommer inte lösa problemet utan ett internt medvetet arbete behöver ske för att behålla befintlig personal.

Den demografiska utvecklingen visar att Sverige får en åldrande befolkning. Antalet invånare över 80 år kommer på riksnivå att öka med ca 30 % de närmaste tio åren, samtidigt kommer antalet personer i arbetsför ålder inte öka i samma takt. Detta kommer att ställa krav på arbetsgivarna och dess kompetensförsörjning.

En välmående arbetsplats är också central för att säkerställa kompetensförsörjningen. Det är viktigt att sjukfrånvaron och personalomsättningen är låg, att fler arbetar heltid, samt att medarbetare som är 65 år eller äldre fortsatt ses som värdefulla resurser. I Vara, både som geografisk plats och som arbetsgivare, är sjukskrivningsnivåerna höga, vilket kräver att förutsättningar skapas för att sjukskrivna ska kunna återvända till arbetslivet. Därtill har Vara kommun en lägre andel heltidsanställda, med 81,5 % enligt halvårssiffror för 2025, jämfört med Skaraborgs genomsnitt på ca 85 %. Samtidigt är arbetslösheten i Vara lägre än riksgenomsnittet, men det råder fortfarande utmaningar i matchningen mellan kompetens och arbetsmarknadens behov, då många arbetslösa saknar efterfrågad kompetens.

I framtiden förväntas den tekniska utvecklingen, såsom AI, kunna frigöra tid för medarbetare genom att automatisera vissa arbetsuppgifter. Detta kan bidra till att lösa en del av kompetensutmaningen, men fler insatser kommer att behövas. Utbildning framhålls ur olika perspektiv som en avgörande faktor för framtidens kompetensförsörjning. Dels som en förutsättning för att komma in på arbetsmarknaden, dels för att möta framtidens krav på kompetens genom att främja livslångt lärande för befintlig personal. Utbildningsnivån i Vara ligger under genomsnittet för landet. Under 2023 hade 13 % av invånarna i åldersgruppen 25–64 år endast en förgymnasial utbildning, medan 28 % hade en eftergymnasial utbildning. I riket hade 10 % förgymnasial utbildning, medan 47 % hade en eftergymnasial utbildning.

Därtill visar kompetensförsörjningsanalysen för Skaraborg att kommande pensionsavgångar under 2025–2029 beräknas motsvarar 12 % av alla som var

tillsvidareanställda i Skaraborgs kommuner under 2024. Dessutom har vi stora yrkesgrupper med fortsatt stora rekryteringsbehov utifrån sin personalomsättning, till exempel undersköterskor och lärare i grundskolan.

Prognoser visar att den samlade arbetskraftsbristen inom näringsliv, stat, regioner och kommuner på en tioårs sikt kommer att vara 265 000 människor om ingen förändring sker.

Kompetensförsörjningen blir därmed en stor utmaning framöver, särskilt i kommuner som Vara. Det räcker inte att bara rekrytera nya medarbetare – strategiska insatser för att behålla och utveckla befintlig personal, samt attrahera nya grupper, är avgörande. Med en åldrande befolkning och långsam tillväxt av arbetskraften ökar konkurrensen om kompetens. Den tekniska utvecklingen kan underlätta vissa arbetsuppgifter, men satsningar på en hållbar arbetsmiljö, utbildning och livslångt lärande är nödvändiga. I Vara krävs dessutom lokala insatser för att möta låga utbildningsnivåer och höga sjukfrånvaro.

Exempel på vad kommunen behöver göra
Fortsätta arbeta med dom grundläggande processerna kring arbetsmiljö. Detta är förutsättningar för att skapa bra arbetsmiljövillkor på våra arbetsplatser.
Aktivt fortsätta arbeta med ohälsa och sjukfrånvaro. Tidiga insatser är avgörande för att förebygga och minimera sjukfrånvaro. Därtill behöver ett arbete ske med att fortsätta hantera pågående sjukskrivningar.
För att bygga stabilitet och flexibilitet i organisationen utifrån den alltmer komplexa och snabbväxande omvärlden satsar Vara kommun på ledarskapet och medarbetarskapet. Detta i form av ett långsiktigt, gemensamt och målgruppsanpassat koncept; Utvecklande Ledarskap (UL) och Utvecklande Medarbetarskap (UM).
Fortsätta arbeta med Omställningsfonden vars medel kan användas till att genomföra förebyggande insatser som handlar om att ställa om organisation och medarbetare för att möta framtida kompetensbehov.
Prioritera att introduktionen för nya medarbetare genomförs på ett mer strukturerat och kvalitetssäkrat sätt. En genomtänkt introduktion hjälper medarbetaren att snabbare komma in i sitt uppdrag, samtidigt som den skapar goda förutsättningar för trivsel och möjligheten att bibehålla personal.
Arbeta vidare med arbetslivs- och kompetensförsörjningscykeln för att möta framtidens utmaningar. En modell inom detta arbete är ARUBA som står för Attrahera, Rekrytera, Utveckla, Behålla och Avveckla.

Kompetensförsörjning i kommun och näringsliv

I den regionala utvecklingsstrategin för Västra Götaland (RUS) som pekar ut riktningen för hur regionen ska utvecklas till 2030 finns ett tydligt fokus på kompetens och kompetensförsörjning. Strategins fyra långsiktiga prioriteringar är; stärka innovationskraften, öka inkluderingen, knyta samman Västra Götaland och bygga kompetens. Den långsiktiga prioriteringen ”bygga kompetens” betonar tillgången till kunskap och kompetens som en avgörande faktor för konkurrenskraft och hållbar utveckling.

I den delregionala utvecklingsstrategin för Skaraborg (DRUS), antagen av direktionen för Skaraborgs Kommunalförbund, beskrivs ett av tre övergripande mål som att Skaraborg är globalt konkurrenskraftigt genom att möta kompetensbehoven för ett arbetsliv i omställning och en värld i förändring [3]. Ambitionen är att Skaraborg ska uppnå 300 000 invånare och vara ett gemensamt arbetsmarknadsområde år 2030, det fjärde största i Sverige.

Kompetensförsörjning är således en viktig framtidsfråga för Västra Götaland, Skaraborg och Vara kommun. Utmaningarna är flera; den strukturella arbetslösheten med människor som står utanför arbetsmarknaden, höga sjukskrivningstal i kommunen (både gällande kommunens organisation och kommunen som geografiskt område), företagens behov av kvalificerad arbetskraft och kommunens behov av kompetens för att kunna genomföra välfärdsuppdraget. Den kommunala organisationen behöver i samverkan utveckla strategier för att möta samtliga fyra utmaningar.

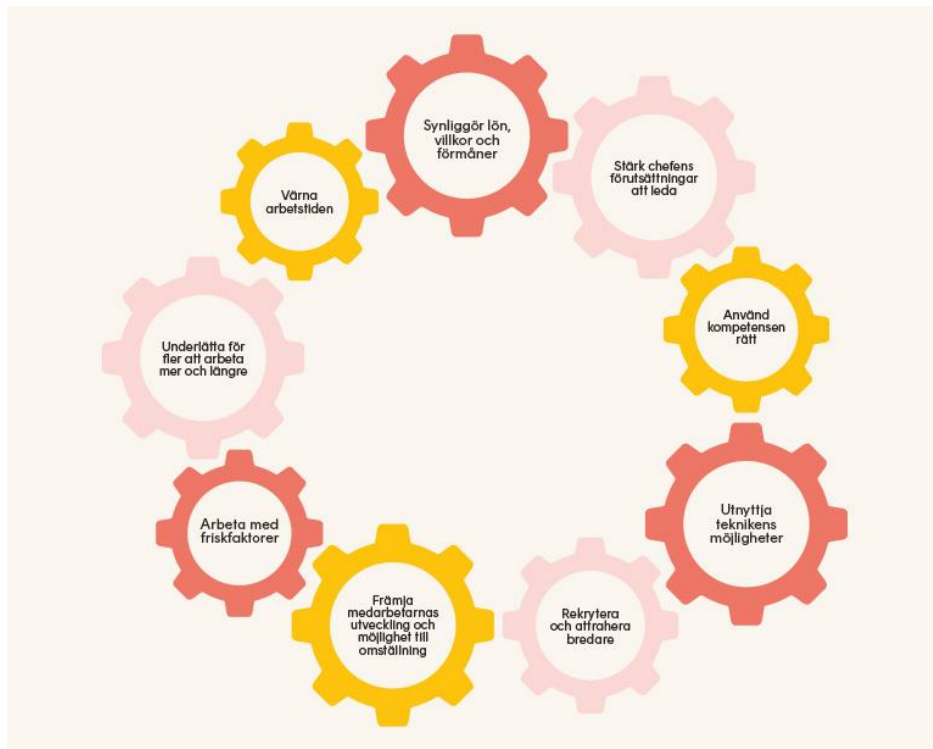
Omställning och ökat behov av kompetensutveckling

I Skaraborg pågår stora gröna industriinvesteringar vilket kommer få stor påverkan på kompetensbehovet i hela regionen. Etableringarna kan på sikt innebära ett stort antal nya arbetstillfällen och ställer samtidigt krav på kompetensförsörjningssystemet i delregionen. Redan idag finns ett stort behov av att rekrytera och hitta kompetens inom områdena vård och omsorg, teknik och industri. På grund av detta råder det redan inom Skaraborg konkurrens om de individer som kan och vill utbilda sig.

Samtidigt sker det snabba förändringar av vilka kompetenser och färdigheter som behövs på dagens arbetsmarknad. Allt tyder på att utbildning blir en av de viktigaste faktorerna för att kunna få ett arbete och att ha gymnasieutbildning är vanligtvis ett grundkrav. Därtill ställs det allt oftare krav på en yrkes- eller högskoleutbildning. Många upplever att det finns en problematik kring att matcha efterfrågan och de bristyrken som finns, med vilka utbildningar som erbjuds. Historiskt så har högre utbildningar inte utformats utifrån vilket behov arbetslivet har utan utifrån vad studenterna själva har efterfrågat.

Strategier för att underlätta kompetensförsörjning

För att klara de utmaningar som både offentlig verksamhet som privata företag ställs inför behöver ett arbete göras för att utifrån kompetensförsörjning tänka nytt och annorlunda. SKR har identifierat nio strategier för att möta välfärdens kompetensutmaningar. Sammantaget handlar strategierna om att hjälpa arbetsgivaren att skapa en eftertraktad arbetsgivarprofil, behålla och utveckla redan befintliga medarbetare, hitta innovativa lösningar och skapa ett hållbart arbetsliv.

Säkra välfärdens kompetensförsörjning Källa: SKR

För att kunna konkurrera på en tuff arbetsmarknad behöver arbetsgivare fortsätta arbeta med att vara en attraktiv arbetsgivare. Att enbart rekrytera in nya medarbetare kommer inte räcka utan ett internt medvetet arbete behöver ske för att bibehålla och utveckla befintliga medarbetarnas kapacitet och kompetens. På så sätt får medarbetarna förutsättningar för att ta sig an nya arbetsuppgifter eller förändrade arbetssätt och därigenom kan behovet av att anställa fler minska. En lärande organisation påverkar medarbetarnas vilja att stanna kvar på en arbetsplats men öppnar också upp nya karriärmöjligheter inom organisationen.

Ett annat sätt att minska behovet av att anställa fler är genom att antalet deltidsanställda arbetar fler timmar i veckan. Om deltidsanställda inom äldreomsorgen i Sverige skulle arbeta tre timmar mer per vecka minskar behovet av nyanställningar med cirka 8 100 personer fram till 2033 enligt uppgifter från SKR.

En annan aspekt att ta hänsyn till i linje med att vara attraktiva arbetsgivare är att värna om arbetstiden och aktivt arbeta med en god arbetsmiljö. Eftersom flera verksamheter pågår dygnet runt, alla dagar på året, är arbetstiden en viktig resurs. Detta då den påverkar både medarbetarnas arbetsmiljö och hälsa men också verksamhetens resultat.

Många medarbetare både kan och vill dessutom arbeta kvar längre på arbetsplatsen trots att de uppnått pensionsålder. Trenden visar att många 60-plussare kan tänka sig att kombinera både arbete och pension, så kallat jobbonär. I åldersgruppen 65–74 år visar trenden att det snart är en fjärdedel som väljer att vara aktiva på arbetsmarknaden. Deras kompetens och erfarenhet är oerhört värdefull att behålla i organisationen och arbetsgivaren behöver därför skapa förutsättningar för att de ska vilja arbeta kvar eller komma tillbaka efter pensionering.

SKR:s strategier för att säkra kompetensförsörjningen inom välfärden innefattar också att arbetsgivare behöver bredda sin rekryteringsbas och bli mer attraktiva för fler grupper. Detta kan dels innebära att se potentialen hos personer som idag står utanför arbetsmarknaden eller för närvarande arbetar i andra branscher, dels att tidigt knyta kontakt med framtidens arbetskraft genom exempelvis praktikplatser. Arbetsgivare bör även arbeta aktivt för att skapa jämställda arbetsplatser med en blandning av både kvinnor och män. Idag är kvinnor överrepresenterade i kommuner och regioner, där endast en av fem anställda är män.

Det behöver vara en mer inkluderande arbetsmarknad där tröskeln sänks för att möjliggöra framtidens kompetensförsörjning. Det kan handla om att oavsett funktionssätt ska människor kunna bidra med sin kompetens till välfärdsjobb. Dessutom behöver arbetsgivare ta vara på kompetens och arbetslivserfarenhet från de människor som har flyttat till Sverige. Många nyanlända har utbildning och yrkeserfarenhet inom välfärdsområdet. Att tillvara dessa personers kompetens på ett bättre sätt och möjliggöra snabbare tillträde på arbetsmarknaden kan bidra till kompetensförsörjningen.

Teknikutveckling

Den tekniska utvecklingen går snabbt och digitaliseringen kommer fortsätta att forma samhället. Maskiner kan nu hantera komplexa uppgifter vilket kan skapa möjligheter för effektivitet och ökad produktivitet. Arbetsuppgifter kan därmed automatiseras och frigöras från medarbetarna eller komma att hanteras på nya sätt. Inom artificiell intelligens (AI), med självlärande system, går utvecklingen mycket snabbt och är nu redo att användas flera av våra verksamheter. Utifrån den kompetensbrist som finns kan AI erbjuda möjligheter att fortsätta klara av att ge en allt större målgrupp en god välfärd men med färre medarbetare. När tekniken utvecklas snabbt behöver även medarbetare förändra arbetssätt. En teknikutveckling kräver samtidigt att strategier finns för förändringsledning.

De arbetsuppgifter som förväntas påverkas av den AI-drivna utvecklingen är framför allt arbetsuppgifter som är inom kategorin handläggning och analys och som inte är rutinmässiga. Vid tidigare omställningar i arbetsinnehåll har traditionellt rutinmässiga och manuella arbetsmoment ersatts av maskiner och robotar. Den förändring som sker nu påverkar arbetsmoment som är av icke rutinmässig karaktär som är abstrakta och kognitiva.

Vilka arbetsuppgifter påverkas och hur?

	Rutinmässiga	Icke rutinmässiga
Manuella	Till exempel: industri och maskiner	Till exempel: frisör, rörmokare
Abstrakta/ kognitiva	Till exempel: bokföring	Till exempel : utredning- och analysarbeten

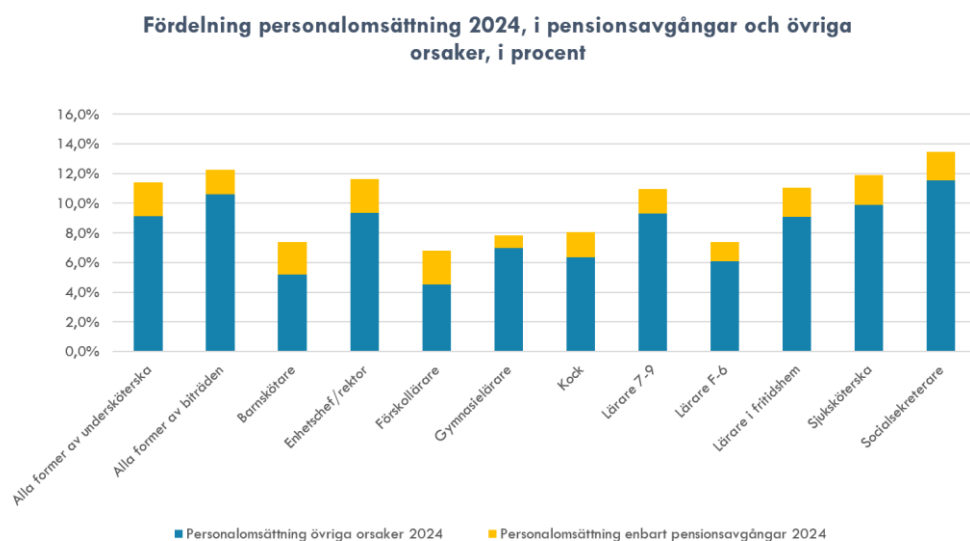
Bildkälla: Föreläsning Ledardagen 2025, Sofia Larsson.

Historiskt har många yrken automatiserats och den utvecklingen förväntas fortgå enligt Arbetsförmedlingen. Samtidigt uppskattas 1,3 miljoner nya jobb skapas fram till år 2030.

Kompetensutmaningar

Antalet anställda i kommuner och regioner i Sverige har ökat under flera år och uppgår för närvarande till ca 1,2 miljoner. Framöver, i takt med att befolkningen, och särskilt andelen äldre, växer och stora pensionsavgångar är att vänta ökar efterfrågan på välfärdstjänster och trycket på arbetskraft. Det ökade behovet väntas bli som störst inom vård och omsorg, främst inom äldreomsorg. Även Skaraborg följer rikets utveckling där det i Kompetensförsörjningsanalysen Skaraborg 2025–2029 går att utläsa att Skaraborg har en stor ökning av de invånare som är 80 år eller äldre samtidigt som invånarna i arbetsför ålder inte ökar i samma takt utan snarare minskar.

Vidare framgår det i Kompetensförsörjningsanalys Skaraborg att dom kommande pensionsavgångarna i Skaraborgs kommuner under 2025–2029 motsvarar 12 % av alla tillsvidareanställda under 2024. Därtill är den genomsnittliga personalomsättningen 10 % inom de yrkesgrupper med stora rekryteringsbehov så som undersköterskor, lärare F-6 och förskollärare.

Fördelning personalomsättning 2024 Källa: Kompetensförsörjningsanalys Skaraborg 2025-2029

Samtidigt sker det demografiska förändringarna där det just nu föds mindre antal barn vilket gör att det totala behovet av exempelvis förskollärare förväntas minska fram till 2033 med 12 % i förskolan och 15 % i grundskolan. När det gäller specialkompetenser som förväntas ha rekryteringsutmaningar i Skaraborg nämns bland annat specialpedagoger och ingenjörer.

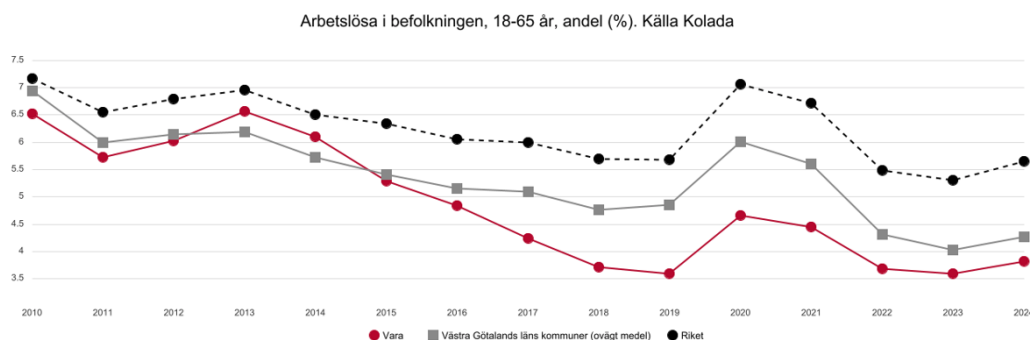
Arbetslöshet

En stor andel av befolkningen står utanför arbetsmarknaden och för andra kvartalet 2025 uppgick arbetslösheten i Sverige till 6,9 % (363 000 människor) vilket är en marginell ökning mot föregående år. Utifrån dessa siffror har Sverige i juli 2024 den fjärde högsta arbetslösheten i Europa. Trots detta kommer det ändå finnas en matchningsproblematik då många av de som är arbetslösa inte har den kompetens som arbetsgivaren efterfrågar.

Arbetslösheten i Vara fortsätter att vara låg även om statistik i september 2025 visar på en svag fortsatt uppgång vilket ger en total arbetslöshet på 4,7 % (356 personer) i åldern 16–65 år. Även om arbetslösheten i Vara ökar, så ligger den fortfarande under snittet för hela Västra Götalands län som har en arbetslöshet i augusti på 6,2 procent.

Av alla som är arbetslösa i Sverige utgör långtidsarbetslösa nästan hälften av den gruppen, dessa har varit inskrivna på arbetsförmedlingen i mer än 12 månader. På nationell nivå minskar andelen långtidsarbetslösa, svårast är det för de som har varit utan arbete längst. Andelen långtidsarbetslösa i Vara kommun ligger kvar på likande nivåer som tidigare, i augusti 2025 hade 116 Varabor varit arbetslösa i minst ett år, detta motsvarar 1,5 % av arbetskraften i kommunen.

I Sverige råder det är stora skillnader i arbetslöshet mellan de unga och de äldre. I gruppen unga (15–24 år) ligger arbetslösheten på riksnivå kvar på en högre nivå (2,1 %) än innan pandemin där också fler unga kvinnor än män är arbetslösa i samma åldersgrupp. I september 2025 var 8,7 % av ungdomarna 18–24 år inskrivna som arbetslösa (8,4 % 2024). Att ungdomsarbetslösheten har legat på relativt höga nivåer under flera år beror bland annat på att unga har svårt att ta sig in på arbetsmarknaden och att många går ur gymnasieskolan utan fullständiga betyg. En gångbar utbildning är central för möjligheten att kunna etablera sig på arbetsmarknaden på både kort och lång sikt.

Andelen personer med gymnasieutbildning har över tid ökat vilket också gör att denna utbildningsnivå även efterfrågas för jobb med traditionellt sett lägre kvalifikationskrav. På så vis blir ungdomar som saknar gymnasial utbildning en särskilt konjunkturkänslig grupp på arbetsmarknaden. Av alla arbetslösa i Sverige 2024, saknade 27,1 % gymnasial utbildning.

I åldersgruppen 25–64 år var det under år 2023, 13 % av invånarna i Vara som enbart har en förgymnasial utbildning och 28 % som har en eftergymnasial utbildning. Motsvarande siffra för Sverige är 9,8 % som enbart har en förgymnasial utbildning och andelen som har en eftergymnasial utbildning är 46,9 %. Det innebär att utbildningsnivån i Vara är lägre än rikets.

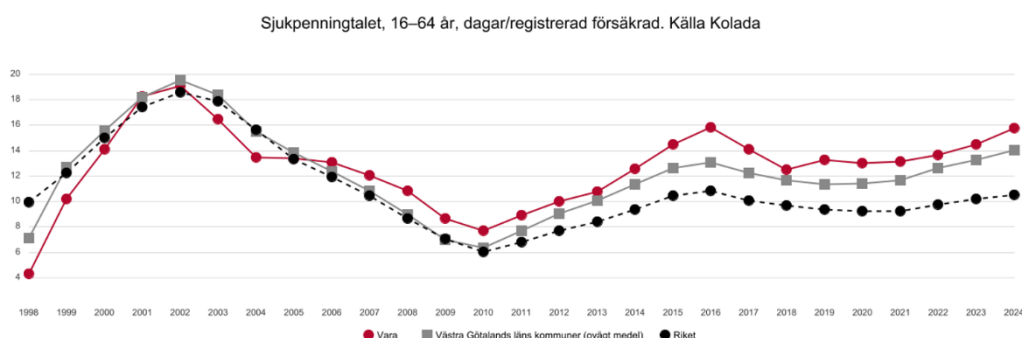
Sjukskrivningar

Sjukfrånvaron svänger över tid på hela arbetsmarknaden i Sverige. 2002 var det drygt 860 000 personer sjukskrivna, 2010 var det hälften så många. Totalt var cirka 630 000 människor sjukskrivna år 2024. Försäkringskassans prognoser visar ändå att 2020 års höga sjukskrivningsnivåer enbart var en temporär inbromsning från den nedåtgående trend som generellt har funnits de senaste åren.

Kommuner och regioner har en hög sjukfrånvaro men följer i stor utsträckning med de nationella trenderna. I jämförelse med exempelvis den privata sektorn så har kommuner och regioner en högre sjukfrånvaro vilket bland annat förklaras av att arbetet till stor del utgörs av relationsintensiva yrken. Inom kommuner och regioner ses en skillnad mellan kvinnor och mäns sjukfrånvaro där kvinnor har dubbel så hög sjukfrånvaro som männen. Sjukfrånvaron stiger också med åldern. Generellt sett är det inom vård och omsorg samt förskola som den högsta

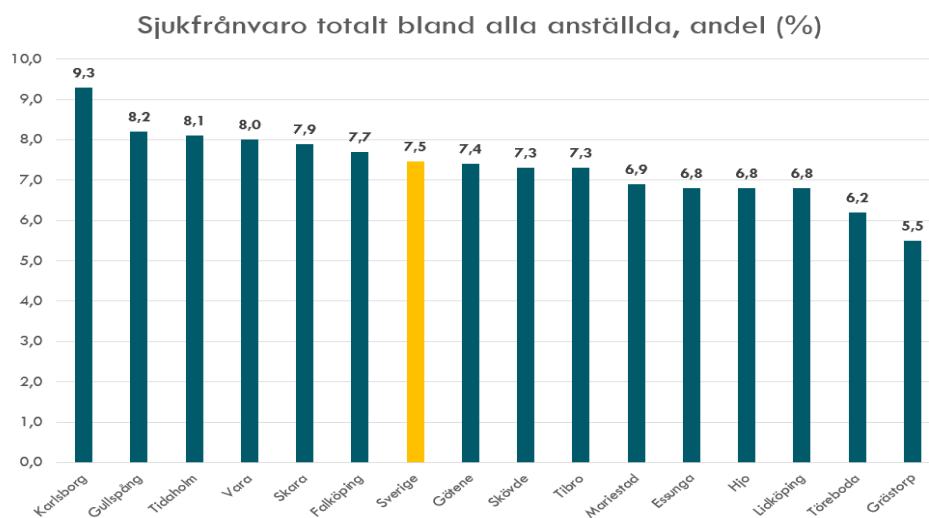
sjukfrånvaron finns. De arbetsgrupper som främst består av kvinnor har också generellt sett en högre sjukfrånvaro så som undersköterskor och personliga assistenter.

Som ett resultat av det förändrade arbetslivet har också sjukskrivningsmönstren ändrat sig. Innan 2000-talet var det sjukdomar kopplade till rörelseorganen som var grunden till de längre sjukskrivningarna. Idag står psykisk ohälsa för mer än hälften av de längre sjukfallen där främst stressrelaterad ohälsa är orsaken. Kvinnor står för cirka 8 av 10 av de stressrelaterade diagnoserna.

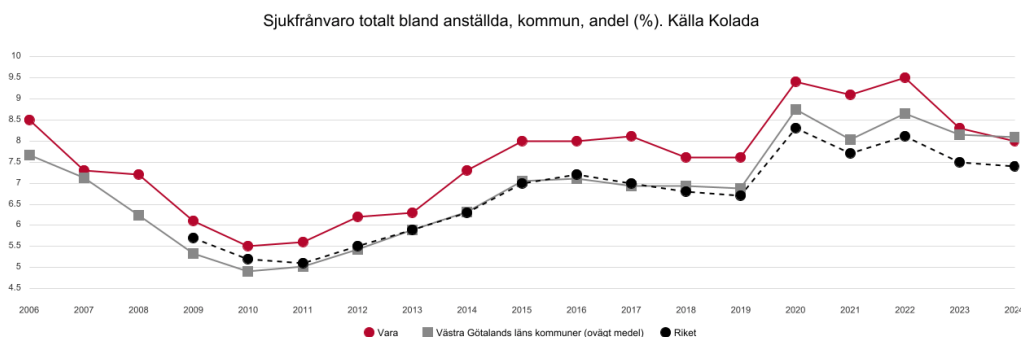
Ett sätt att mäta ohälsa och sjukskrivningar är att titta på måttet sjukpenningtal. Sjukpenningtal innehåller antalet utbetalade dagar för sjukpenning och rehabiliteringsersättning. Utifrån sjukpenningtal för åldersgruppen 16–64 år, ligger Vara högt i jämförelse med övriga Skaraborg. Vara har ett sjukpenningtal för år 2024 med 15,8 dagar som för Västra Götaland är 14 och riket 10,5. Det finns även skillnad i sjukpenningtal mellan män och kvinnor i Vara, där kvinnorna har nästan dubbelt så höga sjukpenningtal jämfört med männen. Av den totala arbetskraft som invånarna i Vara har står ca 10 %, dvs 850 helårstjänster, utanför arbetsmarknaden på grund av sjukskrivning.

Vara kommun som arbetsgivare har en stor andel sjukskrivna och sjukdagarna har de senaste åren ökat för att sedan minska och nu vara i nivå med nivåerna innan pandemin.

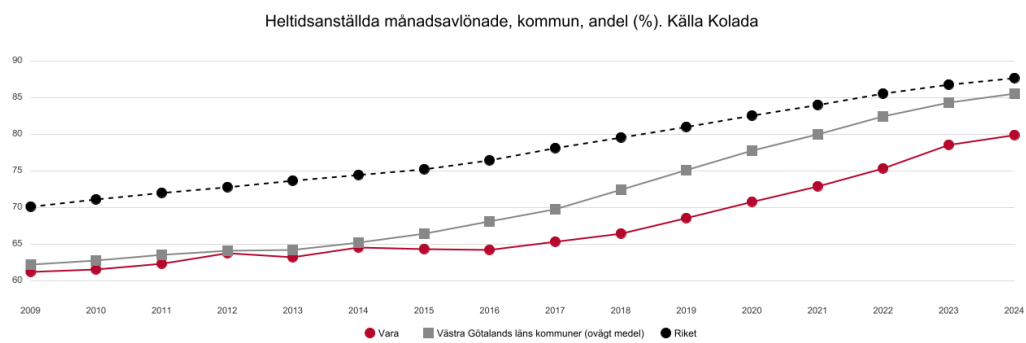

Total sjukfrånvaro Skaraborg i förhållande till riket Källa: Kompetensförsörjningsanalys Skaraborg 2025-2029

Statistik för helåret 2024 visar att Vara kommun som arbetsgivare har en något ökad sjukfrånvaro. Ökningen förklaras med en ökad sjukfrånvaro främst inom äldreomsorgens verksamhetsområde som med sin numerär slår igenom på kommunens totala sjukfrånvarostatistik. För det första halvåret 2025 var den totala sjukfrånvaron 8,2 % (8,0 % under samma period föregående år) vilket är en försämring.

Att ha en välmående arbetsplats spelar stor roll för kompetensförsörjningen. Sjukfrånvaron och personalomsättningen behöver vara låg, antalet som arbetar heltid behöver vara hög samtidigt som andelen som är 65 år eller äldre kommer vara fortsatt värdefulla. För kommunalt anställda i Vara kommun är sjukfrånvaron alltså högre och andelen heltidsanställda lägre jämfört med riket.

Område 4: Folkhälsa & social hållbarhet

Sammanfattning och slutsats

Ett socialt hållbart samhälle innebär ett samhälle där alla människor har lika möjligheter att leva ett gott liv med god hälsa, utan orättvisa skillnader. Det bygger på jämlikhet, tillit och delaktighet, och är viktigt för både demokratin och samhällsekonomin. Folkhälsa handlar om hela befolkningens hälsotillstånd och hur hälsan är fördelad mellan olika grupper. Ojämlikhet i hälsa uppstår ofta genom sociala strukturer, där faktorer som kön, utbildning och födelseland spelar roll. Målet är att minska dessa skillnader och skapa ett mer jämlikt samhälle.

Social hållbarhet är ett prioriterat område i Västra Götalands regionala utvecklingsstrategi (RUS), Skaraborgs delregionala strategi (DRUS) och Vara kommuns plan för social hållbarhet. Genom samordnade insatser på flera nivåer stärks arbetet för ett mer inkluderande och jämlikt samhälle där alla har möjlighet att må bra och utvecklas.

Folkhälsomyndigheten följer årligen upp befolkningens hälsa och faktorer som påverkar möjligheterna till god och jämlik hälsa. Årsrapporten för 2025 visar positiva trender, som minskad dödlighet och förbättrade levnadsvanor, men också ökande ohälsa och försämrade livsvillkor i vissa grupper. Ojämlikheten i hälsa är fortsatt stor och kräver riktade insatser.

Medellivslängden i Sverige fortsätter att öka och ligger nu på drygt 83 år, med kvinnor som lever längre än män. I Vara kommun följer kvinnors medellivslängd rikstrenden, medan männens livslängd är något lägre. Samtidigt visar flera levnadsvanor en positiv utveckling, där tobaksrökning och riskbruk av alkohol minskar, särskilt bland unga. Den lokala drogvaneundersökningar 2025 i Vara bekräftar denna trend, med minskad användning av tobak, alkohol och narkotika bland ungdomar.

Trots dessa framsteg finns det flera oroande tecken på ohälsa. Ekonomisk utsatthet är ett växande problem, särskilt bland barn och unga, där en större andel i Vara lever i hushåll med låg ekonomisk standard jämfört med riket.

Utbildningsnivån är en annan utmaning – många elever saknar gymnasiebehörighet, vilket kan påverka deras framtida hälsa negativt. Psykisk ohälsa ökar, särskilt bland unga, med fler som rapporterar ångslan, oro och ångest. Även sjukpenningtalet är högre i Vara än i riket, vilket tyder på en högre sjukfrånvaro. Ofrivillig ensamhet är ytterligare en växande folkhälsoutmaning, särskilt bland äldre, unga vuxna och personer med funktionsnedsättning. Den är kopplad till ökad risk för psykisk ohälsa.

Slutligen kvarstår stora skillnader i hälsa mellan olika socioekonomiska grupper. Personer med kort utbildning och låg inkomst har generellt sämre hälsa, kortare livslängd och mindre hälsosamma levnadsvanor. Dessa skillnader påverkar även

barn, där de med föräldrar som har låg utbildning oftare lever i ekonomisk utsatthet och har sämre förutsättningar att klara skolan och uppnå god hälsa.

Vara kommun har goda förutsättningar att utveckla sitt arbete med social hållbarhet och folkhälsa, särskilt genom samverkan mellan olika aktörer och ett långsiktigt fokus på hälsofrämjande och förebyggande insatser. För att minska hälsoklyftor och stärka samhällets motståndskraft krävs riktade insatser till grupper med sämre hälsa och livsvillkor, med särskilt fokus på barn, unga, äldre och socioekonomiskt utsatta grupper. Den nya socialtjänstlagen från juli 2025 möjliggör tidigare och mer tillgängliga insatser, vilket stärker det förebyggande arbetet. Den växande gruppen äldre lyfts ofta som en utmaning men är också en möjlighet då många lever aktiva liv längre upp i åldrarna och kan bidra till samhällsutvecklingen. Fortsatt och fördjupad samverkan mellan kommunens förvaltningar, civilsamhället och andra aktörer är avgörande för att skapa ett tryggt, inkluderande och hållbart samhälle.

Exempel på vad kommunen behöver göra
Intensifiera arbetet med "Plan för social hållbarhet 2023-2030", utifrån följande fokusområden   1. En trygg och inkluderande kommun där invånare känner tillit, delaktighet och framtidstro.   2. En kommun med goda livs- och boendemiljöer som erbjuder livskvalitet.   3. En kommun som erbjuder stöd och hjälp till alla som behöver det oavsett ålder.
Inventera, strukturera och vidareutveckla den samverkan som redan finns mellan förvaltningarna. Det innebär att kartlägga befintliga samarbeten, tydliggöra roller och ansvar samt skapa gemensamma arbetssätt som stärker effektivitet och långsiktighet i samverkan.
Stärka samverkan med civilsamhället, föreningslivet och ideella aktörer för att utveckla verktyg och arbetssätt som gör det lättare för invånare att ta egna initiativ – både individuellt och tillsammans med andra. Genom att möjliggöra hjälp till självhjälp kan en kultur byggas där fler ges förutsättningar att leva ett hälsosamt och hållbart liv.
Arbeta långsiktigt för en jämlik och jämställd hälsa i hela befolkningen. Det innebär att prioritera hälsofrämjande och förebyggande insatser som når brett – med särskilt fokus på grupper som idag har sämre hälsa.
Följa intentionerna i nya socialtjänstlagen genom att skapa en mer förebyggande, lättillgänglig och kunskapsbaserad socialtjänst.

Jämlikhet i hälsa – ett socialt hållbart samhälle

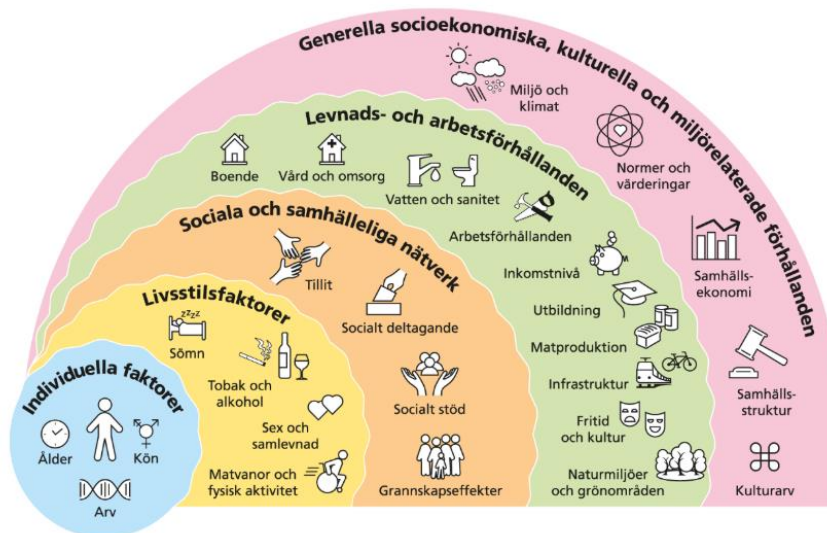
Vad är social hållbarhet?

Enligt Sveriges kommuner och regioner (SKR) och Folkhälsomyndighetens gemensamma definition är ett socialt hållbart samhälle ett jämställt och jämlikt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa, utan orättfärdiga skillnader. Ett samhälle med hög tolerans där människors lika värde står i centrum, vilket kräver att människor känner tillit och förtroende till varandra och är delaktiga i samhällsutvecklingen.

Social hållbarhet har en avgörande betydelse för det demokratiska samhället och är helt nödvändig ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Ett socialt hållbart samhälle tål påfrestningar, är anpassningsbart och förändringsbenäget.

Vad är folkhälsa?

Folkhälsa handlar både om befolkningens hälsotillstånd och om hur hälsan fördelar sig mellan olika grupper i befolkningen. Folkhälsa är det samlade resultatet av individernas hälsa i en befolkning. En god folkhälsa innebär att så många som möjligt i samhället har en bra hälsa, fysiskt och psykiskt, och att hälsan är jämnt fördelad mellan olika grupper.

Bildkälla: Hälsans bestämningsfaktorer från Folkhälsopolicy, Region Stockholm efter modell av Dahlgren G och Whitehead M.

Hälsans bestämningsfaktorer

Hälsan i befolkningen formas genom ett samspel av många olika faktorer (se bild ovan). Inom folkhälsovetenskapen talar man om hälsans bestämningsfaktorer. Det är en modell som förklarar hur olika faktorer på olika nivåer påverkar

människors hälsa, från individuella faktorer som genetik till övergripande samhällsfaktorer som samhällsekonomi. Hälsan hos individen är ett resultat av processer som pågår under hela livet, där faktorer som uppväxtfamilj, skola, arbete och levnadsvanor formar förutsättningar för ett hälsosamt liv. Dessa påverkas i sin tur av mer övergripande socioekonomiska förhållanden.

Olika faktorer som påverkar individens hälsa kan benämnas risk- och skyddsfaktorer. Riskfaktorer ökar individens mottaglighet och risk för ohälsa, skyddsfaktorer ökar i stället individens motståndskraft. Exempel på en riskfaktor är rökning medan en skyddsfaktor är fysisk aktivitet.

Jämlik hälsa

Folkhälsovetenskapen diskuterar ofta jämlikhet eller ojämlikhet i hälsa. Folkhälsan i Sverige blir generellt bättre över tid, men det finns betydande skillnader. Skillnader i hälsa kan finnas av naturliga skäl, som mellan äldre och yngre befolkningsgrupper. Men ojämlikhet i hälsa finns även mellan andra grupper i befolkningen, då kan man tala om systematiska skillnader i hälsa. Dessa uppstår till följd av sociala strukturer och processer som skapar olika förutsättningar för god hälsa i olika delar av befolkningen. Några vanliga faktorer som brukar ligga till grund för systematiska skillnader i hälsa är utbildningsnivå, kön och födelseland.

Social hållbarhet regionalt, delregionalt och lokalt

I den regionala utvecklingsstrategin för Västra Götaland (RUS) lyfts flera samhällsutmaningar fram kopplat till social hållbarhet och hälsa enligt följande;

- De socioekonomiska klyftorna och boendesegregationen ökar. Många invånare känner sig inte delaktiga i samhället.
- Många barn och unga lämnar grundskolan och gymnasiet utan godkända betyg. En allt större andel yngre än äldre är inte nöjda med livet och alltför många barn och unga lider av psykisk ohälsa.

I strategin finns fyra långsiktiga prioriteringar och en av dessa är “Öka inkluderingen – för stärkt tillit och sammanhållning”. Inkludering innebär att skapa förutsättningar för alla individer att kunna delta aktivt i arbetslivet och samhället. Det innebär också att stärka människors tillit – till varandra, till samhället och till demokratin. En viktig grund är att förbättra barn och ungas möjligheter och livsvillkor.

I den delregionala utvecklingsstrategin för Skaraborg (DRUS), antagen av direktionen för Skaraborgs kommunalförbund, är ett av sex utvalda samverkansområden social hållbarhet. Målbilden för Skaraborg 2030 präglas av trygga och stimulerande livsmiljöer där alla har tillgång till sociala nätverk samt fysiska och digitala mötesplatser. Livskvaliteten är hög, med goda möjligheter till

utbildning, arbete, försörjning och en meningsfull fritid. Människor känner tillit till varandra och till samhället, vilket stärker demokratin. Varje individ ges likvärdiga förutsättningar att må bra, utvecklas och delta aktivt i samhällslivet genom hela livet.

Kommunfullmäktige i Vara antog ”Plan för social hållbarhet 2023–2030” i november 2023. Planen är ett arbetsverktyg som pekar ut riktningen för det sociala hållbarhetsarbetet i kommunen och har utgångspunkt i tre fokusområden:

- En trygg och inkluderande kommun där invånare känner tillit, delaktighet och framtidstro.
- En kommun med goda livs- och boendemiljöer som erbjuder livskvalitet.
- En kommun som erbjuder stöd och hjälp till alla som behöver det – oavsett ålder.

Folkhälsan i Sverige

Folkhälsomyndigheten följer upp befolkningens hälsa och de faktorer som påverkar möjligheten till en god och jämlik hälsa. Varje år görs en översikt över folkhälsoläget i Sverige, med fokus på hur hälsa och dess förutsättningar är fördelade mellan olika grupper och hur detta förändras över tid. Uppföljningen utgår från det nationella folkhälsomålet att “skapa samhälleliga förutsättningar för god och jämlik hälsa och att minska påverkbara hälsoklyftor inom en generation”. Folkhälsopolitiken omfattar åtta målområden som bedömts som särskilt viktiga för att nå en god och jämlik hälsa och som speglar förutsättningar för en god hälsa.

Folkhälsopolitikens åtta målområden

1. Det tidiga livets villkor
2. Kunskaper, kompetenser och utbildning
3. Arbete, arbetsförhållanden och arbetsmiljö
4. Inkomster och försörjningsmöjligheter
5. Boende och närmiljö
6. Levnadsvanor
7. Kontroll, inflytande och delaktighet
8. En jämlik och hälsofrämjande hälso- och sjukvård

Bildkälla: Illustration
Folkhälsomyndigheten

“Folkhälsan i Sverige – årsrapport 2025” visar en i vissa fall annorlunda bild än

tidigare år. Den visar på fortsatt positiva resultat för vissa hälsoutfall, framför allt utifrån (minskad) dödlighet, och ett antal levnadsvanor. Samtidigt är vissa former av ohälsa och flera förutsättningar för hälsa på en oroande nivå eller visar tecken på försämring. Det finns fortsatt stora skillnader mellan socioekonomiska grupper.

Trender och utmaningar

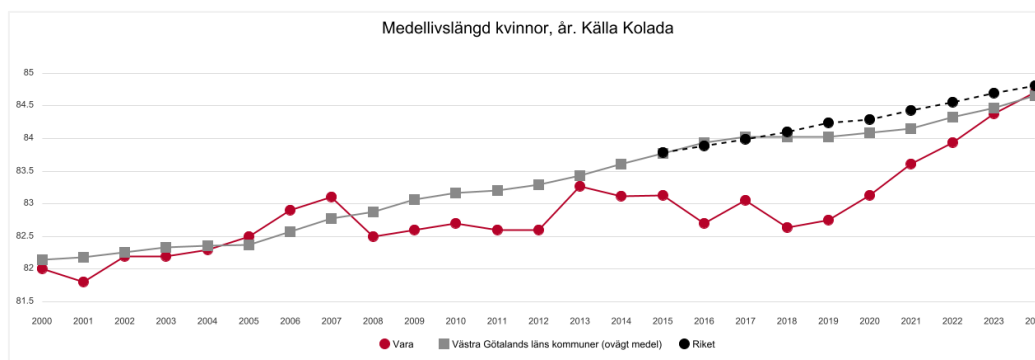
I detta avsnitt beskrivs de nationella trenderna inom folkhälsa först i varje stycke och kopplingar görs till nuläge och statistik för Vara kommun.

Medellivslängden fortsätter att öka

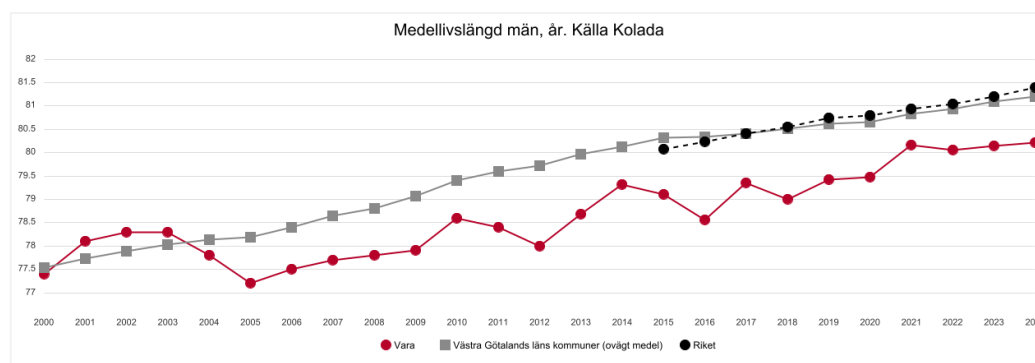
Medellivslängden i Sverige är drygt 83 år för hela befolkningen, med kvinnor som lever längre än män. Den senaste statistiken (år 2024) från Statistiska centralbyrån (SCB) visar att medellivslängden är 85,4 år för kvinnor och 82,3 år för män.

Livslängdsökningen beror främst på minskad dödlighet i högre åldrar.

År 2024 var medellivslängden för kvinnor i Vara 84,7 år vilket följer samma trend som för riket och för kommunerna i Västra Götalands län. Under en femårsperiod, 2019–2024, har medellivslängden för kvinnor i Vara ökat med 2 år.

Motsvarande värde år 2024 för män i Vara var 80,2 år vilket är ett lägre värde i jämförelse med både riket och länet. Under femårsperioden, 2019-2024 har medellivslängden för män i Vara ökat med 0,8 år.

Levnadsvanor med positiv utveckling

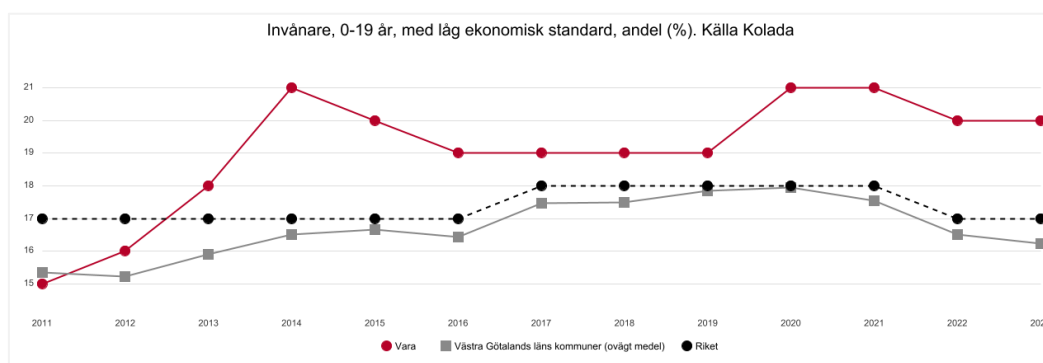
Folkhälsomyndigheten beskriver också att en del levnadsvanor har under en längre tid haft en positiv utveckling, till exempel att daglig tobaksrökning, som kan påverka folkhälsan positivt i framtiden, fortsatt minskar. Även riskbruk av alkohol sjunker i vissa grupper, främst bland unga. Detta avspeglas också i att andelen med riskbruk vid inskrivning i mödrahälsovården minskat tydligt bland yngre kvinnor.

Sedan år 2017 har en drogvaneeundersökning genomförts i Vara kommun på högstadiet och gymnasiet i samverkan med Öckerö kommun. Senaste undersökningen år 2025 visar att rökning, vejpning, snus och alkohol minskar och färre ungdomar dricker sig berusade än tidigare. Även tillgång till och användning av narkotika minskar, och det är främst ungdomar som redan använder andra substanser som testat narkotika.

Vissa former av hälsa och förutsättningar på oroande nivå

Folkhälsomyndigheten beskriver vidare att hushållets inkomst påverkar många faktorer som är viktiga för hälsan, som att ha råd med en god boendemiljö och kunna delta i sociala sammanhang. Att ha skälig ekonomisk standard under barndomen och tillgång till utbildning är viktiga förutsättningar för goda livsvillkor senare i livet och för en god hälsa under hela livet. Den ekonomiska levnadsstandarden i Sverige har generellt sett förbättrats under en längre tid. Trots detta finns det fortfarande många vuxna samt barn och unga som lever i hushåll där inkomsterna inte räcker till för att täcka grundläggande behov. Definition av låg ekonomisk standard är ett internationellt vedertaget relativt inkomstmått som visar hur många som lever i hushåll med en disponibel inkomst som understiger 60 procent av medianinkomsten i landet.

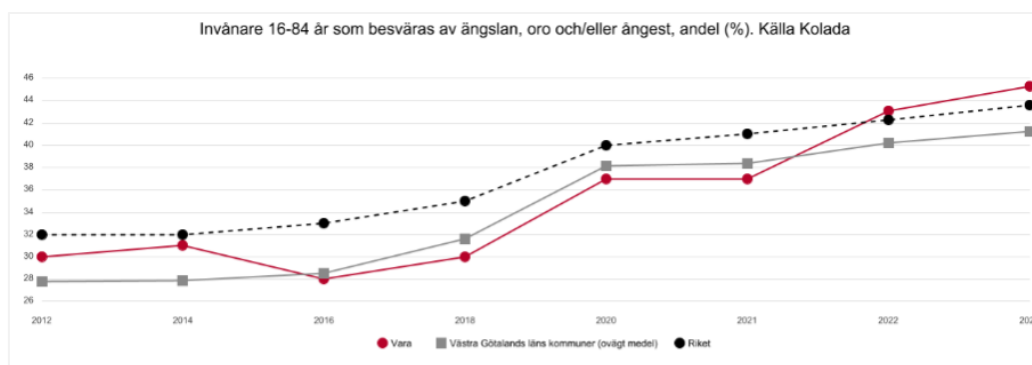
Diagrammet nedan visar att Vara kommun har en högre andel 0-19 åringar i hushåll med låg ekonomisk standard i jämförelse över tid, både med riket och kommunerna i Västra Götalands län.

Ytterligare en faktor som är oroande är att nästan 20 000 barn i Sverige varje år går ut grundskolan utan behörighet till gymnasiet. Dessutom är det en fjärdedel av alla som påbörjar gymnasiet som inte tar gymnasieexamen, vilket kan påverka möjligheterna till en god hälsa på längre sikt. I Vara syns en liknande trend som i resten av landet, där en växande andel elever saknar behörighet till gymnasiet. För att läsa mer om vilken betydelse utbildningsnivå har för hälsan, se Område 5 Utbildningsnivå i denna rapport.

Vad gäller självrapporterad hälsa beskriver Folkhälsomyndigheten att stress och lätta besvär av ångslan, oro och ångest har ökat, särskilt bland unga. Det finns även tecken på att allvarlig psykisk påfrestning ökar och att självskattad allmän hälsa försämrats det senaste åren.

Diagrammet nedan visar resultat från Folkhälsomyndighetens enkät, Hälsa på lika villkor, målgrupp är invånare 16-84 år och som svarat "Ja, lätta besvär" samt "Ja, svåra besvär" på frågan om den svarande besvärar av "Ångslan, oro, eller ångest?" Resultatet år 2024 för Vara visar liksom för riket och länet att fler invånare än föregående år uppger att de besvärar av ångslan, oro och ångest.

Ett annat sätt att mäta ohälsa är att titta på måttet sjukpenningtal vilket visar antal utbetalade dagar för sjukpenning och rehabiliteringsersättning. Utifrån sjukpenningtal för åldersgruppen 16-64 år, ligger Vara högre i jämförelse med riket och länet. För att läsa mer om sjukpenningtalet i Vara kommun, se Område 3 Kompetensförsörjning i denna rapport.

En annan växande folkhälsoutmaning är ofrivillig ensamhet. Det är mer förekommande hos äldre, unga vuxna, arbetslösa, ensamstående och personer med funktionsnedsättning. Flera studier visar att långvarig ensamhet är kopplat till ökad risk för depression, ångest och flera andra typer av ohälsa. Folkhälso-myndigheten presenterade i februari 2025 en nationell strategi mot ensamhet.

Fortsatt stora skillnader mellan socioekonomiska grupper

Vad gäller den del av det övergripande folkhälsopolitiska målet som handlar om att skapa samhälleliga förutsättningar för en jämlik hälsa beskriver Folkhälsomyndigheten fortsatt stora skillnader i hälsa och dess förutsättningar.

Det är ofta samma grupper i samhället som har sämre förutsättningar för hälsa, mindre hälsosamma levnadsvanor och sämre hälsa. En förklaring är att förutsättningarna för hälsa, som exempelvis utbildning, försörjningsmöjligheter och tillgång till arbete och ett bra boende, påverkar både handlingsutrymmet för hälsosamma levnadsvanor och i förlängningen hälsan.

I senaste Folkhälsorapporten 2025 används för första gången både utbildningsnivå och hushållets inkomst som mått på socioekonomisk position. Längre utbildning ger i sig inte bättre hälsa, men är en viktig förutsättning för hälsa. Att ha kort utbildning innebär större risk för andra faktorer som kan påverka hälsan, som till exempel ett osäkrare arbete med lägre inkomster. Inkomst påverkar i sin tur flera andra förutsättningar. För individen förändras inkomsten under livet och ger därför en mer aktuell bild av den socioekonomiska positionen än utbildningsnivå, men inkomsten kan också i sig påverkas negativt av till exempel sjuklighet.

Medellivslängden är flera år kortare bland personer med lägst socioekonomisk position än bland personer med högst. Även till exempel dålig självskattad hälsa, allvarlig psykisk påfrestning och suicid, är vanligare bland dem med lägre socioekonomisk position.

Ekonomisk standard skiljer sig också åt mellan socioekonomiska grupper. Att ha en ekonomisk situation där inkomsterna under flera år inte räcker till de nödvändigaste utgifterna var nästan tre gånger så vanligt bland personer i gruppen med kortast utbildning än bland dem med längst. Exempel på andra förutsättningar för en god hälsa som är sämre bland dem med lägre socioekonomisk position är tillit, både till samhällets institutioner och till andra människor, och att avstå från att gå ut på grund av rädsla. Det gäller även mindre hälsosamma levnadsvanor, som rökning, otillräcklig fysisk aktivitet och lågt intag av grönsaker och rotfrukter.

Även barn till föräldrar med kortast utbildning lever med sämre förutsättningar för en god hälsa. Ungefär ett barn av sex i denna grupp lever i ett hushåll där inkomsterna under flera år inte räcker till det nödvändigaste och cirka 60 procent av dem som påbörjar gymnasiet tar inte gymnasieexamen.

Möjligheter och vägen framåt

För att uppnå det övergripande folkhälsopolitiska målet enligt Folkhälsomyndigheten behöver hälsan och dess förutsättningar förbättras i de grupper som har sämre hälsa, både för att minska hälsoklyftorna och för att det är i dessa grupper de största hälsovinsterna går att göra för såväl individ som samhälle. En god och jämlik hälsa i befolkningen är avgörande för ett robust samhälle med god motståndskraft mot samhälleliga kriser. För att åstadkomma en förbättrad och mer jämlik hälsa krävs:

- Långsiktigt arbete med hälsofrämjande och förebyggande insatser.

- Särskilt fokus på grupper med sämre hälsa och livsvillkor.
- Samverkan mellan olika politikområden – utbildning, fritid, arbetsmarknad, socialtjänst, boende med flera.

Vara kommun har goda förutsättningar att utveckla sitt arbete med social hållbarhet och folkhälsa, särskilt genom samverkan mellan olika aktörer och ett fortsatt fokus på förebyggande arbete. För att möta framtidens utmaningar krävs ett långsiktigt perspektiv, där insatser för barn och unga, äldre, samt grupper i socioekonomisk utsatthet prioriteras.

Tidiga och förebyggande insatser

En ny socialtjänstlag trädde i kraft 1 juli 2025 och innebär en omställning till en mer förebyggande, hållbar och tillgänglig socialtjänst. Den innebär en mer proaktiv socialtjänst, med ökade möjligheter till tidiga insatser utan föregående behovsprövning. Den nya lagen syftar till att nå människor tidigt, innan problem uppstått eller vuxit sig stora genom att sänka trösklarna och erbjuda snabbare insatser på enklare sätt än idag.

Äldre som resurs

Att andelen äldre ökar lyfts ofta som en utmaning men det är också en möjlighet.

En demografisk trend är att äldre generellt sett är mer aktiva och självständiga högre upp i åldrarna än tidigare generationer. Här finns möjligheter att ta vara på förmågor och kompetenser som finns i gruppen och göra dem mer aktiva i samhällsutvecklingen. En åldrande befolkning kan bidra till ökad social stabilitet i samhället. Exempelvis är äldre människor mindre brottsbenägna, har färre sociala problem och är mer engagerade i civilsamhället.

Gruppen äldre som förutspås öka mest kommer sannolikt inte ha samma behov eller förväntningar som dagens äldre. Många äldre lever ett friskt och aktivt liv högt upp i åldrarna och kommer ställa andra krav på offentliga tjänster. Det kan handla om ökade möjligheter för individuella val och digitala lösningar. Dessutom bidrar allt fler äldre med arbetskraft vilket kan skapa nya krav och behov från åldersgruppen.

Fortsatt samverkan internt och externt

Samverkan mellan förvaltningar är redan ett prioriterat område i Vara kommun. Exempelvis samarbetar bildnings- och socialförvaltningen genom det skolsociala teamet (SST) för att stötta elever med hög frånvaro. I Vara finns även ett tidigt stöd för barn och unga med psykisk ohälsa, där skola, vård och socialtjänst samverkar (SAMBU). Familjecentralen är ett annat exempel på samarbete mellan flera aktörer kring små barns hälsa. Hösten 2025 har ett så kallat SSPF-arbete (Skola, Socialtjänst, Polis och Fritid) påbörjats vilket är en viktig samverkansmodell med fokus på att förebygga ungdomskriminalitet,

drogmissbruk och annan problematik – insatser som även ska bidra till ökad skolnärvaro bland barn och unga i kommunen.

Ytterligare exempel på samverkan internt och externt är det brottsförebyggande samarbetet VEST som står för “Vara Effektiv Samordning för Trygghet”. Ett samarbete mellan kommunens olika verksamheter; räddningstjänst, polis, civilsamhälle och näringsliv som ska bidra till minskad brottslighet och ökad känsla av trygghet.

Kommunen behöver fortsätta stärka samverkan med civilsamhället, föreningslivet och ideella aktörer för att utveckla verktyg och arbetssätt som gör det lättare för invånare att ta egna initiativ – både individuellt och tillsammans med andra. Genom att möjliggöra hjälp till självhjälp kan en kultur byggas där fler ges förutsättningar att leva ett hälsosamt och hållbart liv.

Område 5: Utbildningsnivå

Sammanfattning och slutsats

Utbildning är avgörande både för individens livschanser och för samhällets utveckling. Den påverkar möjligheten till arbete och försörjning, trygghet och ekonomisk självständighet, men också möjligheten att forma sitt liv, fatta informerade beslut och bli delaktig i demokratiska processer.

Utbildning stärker människans möjlighet att leva ett gott och meningsfullt liv, samtidigt som den bidrar till jämlikhet, ekonomisk tillväxt och social hållbarhet i samhället.

Forskning visar att utbildning även har en positiv inverkan på både fysisk och psykisk hälsa genom hela livet. Exempelvis uppger 78 % av personer med eftergymnasial utbildning att de har god eller mycket god hälsa, jämfört med 64 % bland dem med förgymnasial utbildning. Samtidigt är arbetslösheten betydligt högre bland personer med låg utbildning – i Sverige 2025 var den nästan sex gånger högre för dem med förgymnasial utbildning än för dem med eftergymnasial.

Elevers möjligheter att lyckas i skolan påverkas av flera faktorer, där läs- och matematikförmåga är särskilt avgörande. Dessa grundläggande färdigheter behövs för att förstå instruktioner, lösa problem och ta till sig kunskap i alla ämnen. Allt fler elever har svårigheter inom läsning och matematik, vilket ökar risken att halka efter i undervisningen. Det påverkar både självförtroendet och skolresultaten negativt.

I Vara kommun är utmaningarna särskilt tydliga. En högre andel unga står utanför arbete och studier jämfört med både riket och regionen. Gymnasiebehörigheten ligger under rikssnittet. Våren 2025 var 78,9 % av niondeklassarna i Vara behöriga till ett nationellt program på gymnasiet. Det var marginellt bättre än föregående år, men både 2024 och 2025 uppvisade den lägsta andelen behöriga elever hittills, vilket är oroväckande. Den främsta orsaken, både i Vara och nationellt, till att elever inte blir behöriga är att de inte når godkänt i matematik.

Närvaro är en avgörande faktor för skolresultaten. Forskning visar att redan 10 % frånvaro under ett läsår har en tydligt negativ påverkan. I grundskolan motsvarar detta cirka 3 timmar per vecka – ungefär en halv skoldag – vilket gör det svårt för många elever att hänga med, särskilt i kärnämnen som svenska och matematik.

Under vårterminen 2025 hade 235 elever i Vara kommun en frånvaro över 20 %, och 46 elever låg över 50 %. Trots denna höga frånvaro ligger kommunen lite under det nationella snittet.

Föräldrars utbildningsnivå har också det stor påverkan på barns skolresultat. Bland elever med eftergymnasialt utbildade föräldrar är 93 % behöriga till

gymnasiet, jämfört med 79 % för dem med gymnasialt utbildade föräldrar och endast 54 % för dem med förgymnasial utbildning. Skillnaden mellan eftergymnasial och gymnasial nivå är över 18 procentenheter – den största på tio år. Men det handlar inte bara om utbildning. Forskning visar att föräldrars engagemang, förväntningar och stöd i vardagen har mycket stor betydelse. Ett positivt och stödjande förhållningssätt i hemmet stärker barns motivation för skolan och deras välmående – vilket ofta kompenserar för andra utmaningar.

Exempel på vad kommunen behöver göra	
• Främja elevens läsförmåga: • Att stärka elevernas läsförmåga är avgörande för framgång i alla skolämnen. Genom Läsolympiaden, i samverkan med skolbibliotek och Stockholms universitet, får eleverna utveckla sin läsning på ett målinriktat sätt. Initiativet skapar engagemang, läsglädje och bidrar till förbättrade resultat under hela skolgången.	
• Främja elevens matematikförmåga: • Att stärka elevernas matematikförmåga är viktigt då matematikämnet är avgörande för att nå behörighet till gymnasiet. Arbetet pågår för att identifiera och genomföra insatser som stärker elevernas matematikförmåga.	
• Främja elevens närvaro: • Att stärka närvaron är av stor betydelse för att eleverna ska kunna bli behöriga till gymnasiet. Det pågår många parallella insatser, exempelvis kompetenshöjande insatser för personalen och relationsstärkande arbete, för att öka trygghet och studiero.	
• Främja samverkan mellan aktörer: • Att stärka samarbetet mellan skola och olika instanser, i olika samverkansformer skapar förutsättningar för att nå längre i att hjälpa eleverna. Det handlar bland annat om SAMBU-team (samverkan barn och unga) där skolan, Närhälsan och socialtjänsten samarbetar, och SST-team (skolsociala arbetsgrupper) där skola och socialtjänst samarbetar, men också ett utökat samarbete mellan skola och hem.	

Betydelsen av utbildning

Varför utbildning är avgörande – för individen och samhället

Utbildning är en av de mest avgörande faktorerna för människors livschanser. Den påverkar inte bara möjligheten till arbete och försörjning, utan också hälsa, trygghet och delaktighet i samhället.

Utbildning och hälsa – ett ömsesidigt samband

Forskning visar att utbildning och hälsa hänger nära samman. Enligt Folkhälsomyndigheten förbättras människors hälsa i takt med stigande utbildningsnivå. Det gäller både självskattad hälsa, levnadsvanor, ekonomisk trygghet och tillit till samhällsinstitutioner.

Statistik från 2024 visar att:

- 78,4 % av personer med eftergymnasial utbildning uppger god eller mycket god hälsa.
- Motsvarande siffra för personer med gymnasial utbildning är 71,1 %.
- För personer med förgymnasial utbildning är andelen endast 63,2 %.

Skillnaderna är tydliga – och de består över tid.

Utbildningsnivå	2022	2024	Förändring procentenhet
Eftergymnasial utbildning	77,8	78,4%	+ 0,6
Gymnasial utbildning	70,2%	71,1%	+ 0,9
Förgymnasial Utbildning	64%	63,2%	-0,8

Självskattad god eller mycket god hälsa efter utbildningsnivå (25–84 år, 2024). Källa: Nationella folkhälsoenkäten, 2024.

Utbildningens betydelse för arbete och försörjning

Arbetslösheten är betydligt högre bland personer med låg utbildning. År 2025 var arbetslösheten:

- 29,4 % för personer med förgymnasial utbildning.
- 9,6 % för personer med gymnasial utbildning.
- Endast 5,1 % för personer med eftergymnasial utbildning.

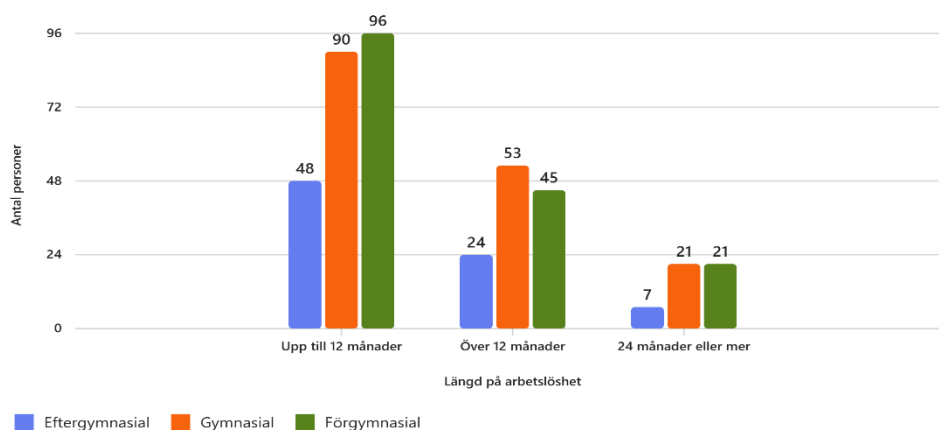
Det är alltså tre gånger så vanligt att vara arbetslös om man saknar gymnasieutbildning, jämfört med om man har en eftergymnasial utbildning. Dessutom minskar varje år antalet som får arbete som saknar gymnasial och eftergymnasial utbildning. Se nedan tabell.

Utbildningsnivå	2005	2024	2025	Förändring 2005–2025
Förgymnasial	14,4%	28,1%	29,4%	+ 15 procentenheter
Gymnasial	5,2%	9,1%	9,6%	+4,4 procentenheter
Eftergymnasial	5,7%	5,3%	5,1%	- 0,6 procentenheter

Arbetslöshet efter utbildningsnivå (15–74 år) – jämförelse 2005, 2024 och 2025

Källa: SCB (AKU) Not: Nivåklassificeringen är gjord enligt Svensk Utbildningsnomenklatur (SUN).

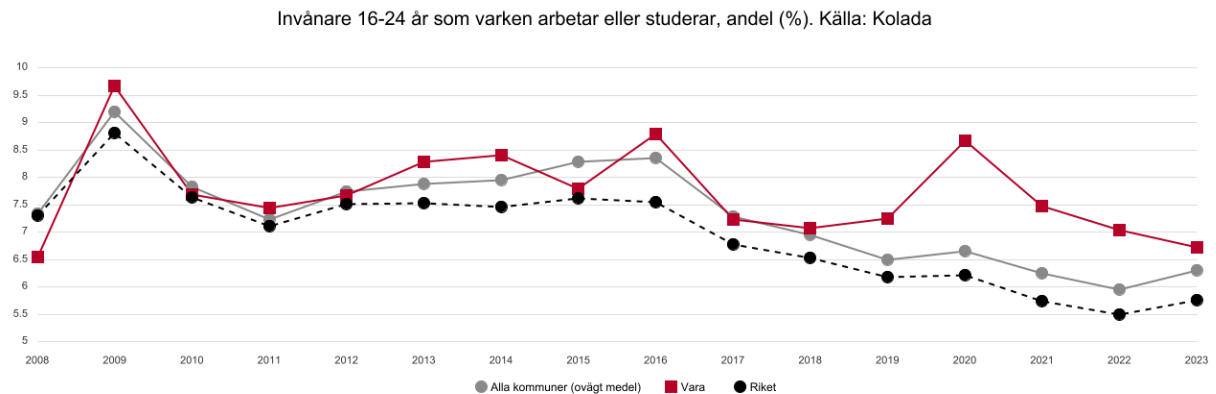
I Vara är det också tydligt att arbetslösheten är betydligt högre hos dem med lägre utbildning. Nedan visas antal personer i arbetslöshet upp till 12 månader, över 12 månader och 24 månader eller mer.

Statistik hämtad från Arbetsförmedlingen och Kolada, hösten 2025.

Unga i utanförskap – ett växande problem

I Vara kommun är 6,7 % av unga mellan 16–24 år varken i arbete eller studier – en högre andel än både riket (5,8 %) och Västra Götalandsregionen (6,1 %). Att stärka utbildningsnivån tidigt, särskilt i grundskolan, är avgörande för att minska risken för utanförskap.

Utbildningens betydelse för möjlighet till arbete

Arbetsförmedlingen konstaterar att arbetsmarknaden för personer utan gymnasieutbildning är mycket begränsad. Mellan 2008 och 2018 har antalet inskrivna arbetssökande utan gymnasieutbildning fördubblats – från 53 000 till 106 000. Många av dessa individer saknar även fullständig grundskoleutbildning, vilket gör vägen till arbete ännu längre.

Samtidigt har utbildningsnivån i Sverige generellt ökat, vilket innebär att även enklare jobb ofta går till personer med minst gymnasieutbildning. Nästan 75 % av de arbetstillfällen som normalt kräver kortare utbildning innehas idag av personer med gymnasieutbildning eller mer – vilket gör att många är överkvalificerade för dessa jobb.

Arbetslösheten är tre gånger så hög bland dem som saknar gymnasieutbildning, och situationen är särskilt svår för utrikesfödda, varav många saknar fullständig grundskola.

Sammanfattningsvis visar statistiken att utbildning är en avgörande faktor för individens möjligheter till arbete, ekonomisk trygghet och god hälsa genom hela livet. Ju kortare utbildning, desto större risk för arbetslöshet och utanförskap.

Skolresultat och gymnasiebehörighet 2025

Nationellt – Sverige

Trots en marginell förbättring i behörighetsgraden till gymnasiet nationellt under 2025 (jämfört 2024), kvarstår stora utmaningar. Det är tydligt att svårigheter i kärnämnen, särskilt matematik, är den främsta orsaken till att elever inte blir behöriga. Detta påverkar deras möjligheter att gå vidare till gymnasiet och därmed också deras framtida livschanser. I Skolverkets senaste sammanställning ”Skolresultat i grundskolan 2025” framgår följande:

- 84,1 % av eleverna i årskurs 9 våren 2025 blev behöriga till gymnasieskolans nationella program – en liten ökning från 2024 (83,7 %).

- 15,9 % (ca 19 700 elever) saknade behörighet. Av dessa saknade 99 % godkänt betyg i minst ett av kärnämnen: svenska, engelska eller matematik. Utöver godkänt i kärnämnen behövs också godkänt i minst fem andra ämnen från år 9. Men det är alltså kärnämnen som oftast avgör om eleven blir behörig eller inte.
- Matematik är det ämne där flest elever faller bort – endast 19,5 % av de ej behöriga eleverna hade godkänt i matematik. Detta motsvarar nästan 16 000 elever.

Regionalt – Skaraborg

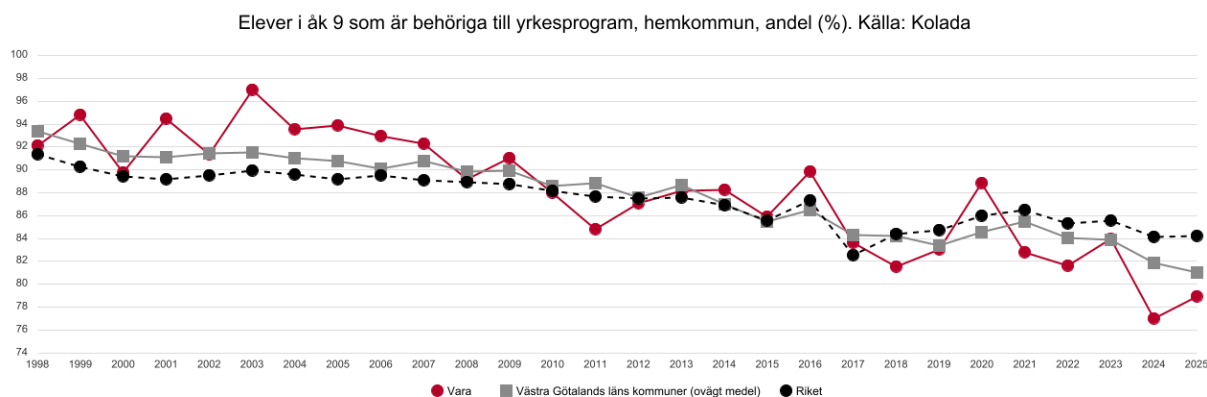
Skaraborg ligger under rikssnittet och visar en nedåtgående trend över tid. Det är särskilt oroande att resultaten i matematik försämrats, eftersom det är ett nyckelämne för behörighet.

- Behörigheten till gymnasiet i Skaraborg var 78,7 % våren 2025 – något lägre än riksgenomsnittet och en minskning från 2023/2024 (79,9 %).
- Även här är matematik det ämne där flest elever saknar godkänt betyg.

Lokalt – Vara kommun

Även om Vara hade en marginell förbättring av andel behöriga elever till gymnasiet, är den nedåtgående trenden för behörighet detsamma som i riket och regionalt. Även i Vara är det resultaten i matematik som sticker ut negativt. Det är särskilt bekymmersamt att svårigheterna börjar redan i de lägre årskurserna. Tidiga insatser är avgörande för att vända utvecklingen och ge fler elever möjlighet att bli behöriga till gymnasiet.

- Av 188 elever i årskurs 9 våren 2025 var 78,9 % behöriga till gymnasiet – en marginell ökning från året innan (78,7 %).
- 21,1 % (39 elever) saknade behörighet, och matematik är den främsta orsaken.

- Trenden över tid är också den tydligt nedåtgående. Behörighetsgraden för drygt 20 år sedan låg stadigt över 90% för eleverna i Vara kommun, och har över tid sedan minskat ända ned mot och under 80%.

Diagrammet hämtat från Microsoft Powerbi, Västra Götalandsregionen, Fullföljda studier.

- Under våren 2025 fick 19 % av eleverna i årskurs 9 betyget F eller streck i matematik, vilket motsvarar drygt 35 elever.
- I årskurs 6 hade 15 % av eleverna F i matematik, och i årskurs 8 var siffran 17 %.

På grund av de fortsatt låga resultaten i matematik på nationell nivå har Skolverket under 2025 publicerat rapporten *Matematikundervisningen i grundskolan* (2025:24).

Syftet med rapporten är att undersöka hur elevernas matematikförmåga kan stärkas, mot bakgrund av att många elever har stora utmaningar med ämnet – både nationellt och lokalt.

Rapporten lyfter fram flera faktorer som påverkar elevernas resultat. En av de mest centrala är elevernas motivation och självförtroende, som har visat sig ha stor betydelse för hur väl de lyckas i matematik.

Särskilt utsatta är elever med mindre gynnsam socioekonomisk bakgrund, som ofta har lägre tilltro till sin egen förmåga och upplever fler störningsmoment i klassrummet. Dessa faktorer samverkar och påverkar lärandet negativt, vilket gör det svårare för eleverna att nå kunskapsmålen.

Påverkansfaktorer till gymnasiebehörighet

Med bakgrund av den nedåtgående trenden avseende behörighet till gymnasiet och de vikande resultaten i matematik, finns det anledning att fundera på vad som ligger bakom dessa förändringar.

Gymnasiebehörighet påverkas av en rad faktorer som samverkar på ett komplext sätt. Forskning och nationella kartläggningar visar att dessa faktorer kan delas in i fyra huvudområden:

- Individnivå – motivation, självförtroende, psykisk hälsa, sömn, kost, motion
- Hemmiljö – socioekonomiska förutsättningar, stöd från vårdnadshavare
- Skolmiljö – trygghet, studiero, kamratrelationer
- Undervisning och lärarens roll – kvalitet, anpassning, relationer.

En av de mest avgörande faktorerna som påverkar skolresultat och gymnasiebehörighet är frånvaro i skolan.

Frånvarons betydelse för elevers skolresultat

Skolverkets senaste nationella kartläggning av frånvaron är från höstterminen 2023 och visar att:

- 15 % av eleverna i förskoleklass och grundskola hade en total frånvaro på 15–29 % (2,5–5 veckor).
- Drygt 4 % hade en frånvaro på minst 30 % (över 5 veckor).
- Totalt rörde det sig om ca 47 000 elever med minst fem veckors frånvaro. [skolverket.se]

I Vara kommun under vårterminen 2025:

- 235 elever (av ca 1 700) hade en frånvaro på över 20 % – motsvarande sju veckor.
- 46 elever hade en frånvaro på över 50 %.
- Frånvaron är särskilt hög bland högstadiel elever.

Samband mellan frånvaro och skolresultat

Forskning visar att redan 10 % frånvaro (ca 3,5 veckor under ett läsår) påverkar skolresultaten negativt – oavsett om frånvaron är giltig eller ogiltig.

En svensk studie visar tydligt hur meritvärde och gymnasiebehörighet sjunker i takt med ökad frånvaro:

- Ju högre frånvaro, desto lägre andel elever som blir behöriga till gymnasiet.
- Vid 0–5 % frånvaro är behörigheten 91 %, medan den sjunker till 15 % vid frånvaro över 50 %.
- Redan vid 10–15 % frånvaro (ca 3,5 veckor) minskar behörigheten markant till 85 %, vilket visar att även måttlig frånvaro har stor påverkan på elevernas förmåga att prestera i skolan.

Frånvaro-intervall	Medel-meritvärde	Gymnasie-behörighet
0–5 %	252	91%
5–10 %	239	89%
10–15 %	221	85%
15–20 %	194	71%
20–30 %	167	66%
30–50 %	119	37%
> 50 %	50	15%

Frånvaro föder frånvaro

Forskning visar att långvarig frånvaro riskerar att skapa en negativ spiral:

- Missad undervisning leder till kunskapsluckor.
- Svårigheter i skolan skapar oro och minskad motivation.
- Kamratrelationer påverkas negativt.
- Hemmet kan upplevas som tryggare än skolan.
- Tröskeln för att återvända till undervisningen blir allt högre.

Varför undervisningens kvalitet är avgörande för elevresultaten

Lärarens förmåga att undervisa är en av de mest avgörande faktorerna för elevers kunskapsutveckling och skolresultat. Forskning, både nationell och internationell, visar att kvaliteten på undervisningen har större betydelse för elevers lärande än strukturella faktorer som klasstorlek eller resurstillgång. En skicklig lärare kan kompensera för många andra utmaningar i skolsystemet genom att skapa en trygg lärandemiljö, sätta höga förväntningar och ge tydlig återkoppling.

Kärnan i forskningen

Forskning visar att lärarens kompetens och undervisningens kvalitet har större betydelse för elevers lärande än strukturella faktorer som klasstorlek eller skolorganisation.

John Hattie, professor i pedagogik, konstaterar i sin omfattande metastudie *Visible Learning* att inget slår en skicklig lärare när det gäller att påverka elevers studieresultat. Det är samspelet mellan lärare och elev, tydliga mål, återkoppling och höga förväntningar som gör skillnaden.

Vad kännetecknar undervisning av hög kvalitet?

Enligt både svensk och internationell forskning är följande faktorer centrala:

- Relationell kompetens
Goda relationer mellan lärare och elever, höga förväntningar och en trygg, respektfull lärandemiljö är avgörande. Åsa Hirsh, en svensk forskare i pedagogik, betonar att relationellt ledarskap skapar motivation och studiero, vilket är en förutsättning för kunskapsutveckling.
- Ämnesdidaktisk kompetens
Läraren behöver både djupa ämneskunskaper och förmåga att omsätta dem i undervisning som är begriplig och relevant för eleverna. Forskning från Göteborgs universitet visar att lärarens ämnesspecialisering har en tydlig koppling till elevernas prestationer, särskilt i matematik och läsförståelse.
- Ledarskap i klassrummet
Struktur, tydliga mål och varierade metoder är avgörande. Framgångsrika lärare gör eleverna delaktiga, utmanar dem och ger kontinuerlig återkoppling. Hirshs studier visar att elever värdesätter lärare som kombinerar kunskapsuppdraget med ett socialt uppdrag – att skapa trygghet och respekt.

Utmaningar i dagens lärarutbildning som påverkar kvalitén i undervisningen

Mot bakgrund av att lärarens förmåga att undervisa är en av de mest avgörande faktorerna för elevers kunskapsutveckling och skolresultat blir lärarutbildningen central. Den ska inte bara förmedla ämneskunskaper, utan också rusta blivande lärare med pedagogiskt ledarskap, förmåga att hantera konflikter och kompetens att bedöma elevers arbete. När utbildningen brister i dessa delar riskerar nyexaminerade lärare att känna sig otillräckligt förberedda, vilket påverkar undervisningens kvalitet och i förlängningen elevernas resultat.

Det finns utmaningar i dagens lärarutbildning, bland annat följande:

- Avhopp är vanliga: Mer än var femte lärarstudent hoppar av utbildningen innan examen. Orsakerna är bland annat bristande förberedelse för yrkets krav och låg status för läraryrket.
- Sjunkande meritvärden: Medelmeritvärdet för antagna till grundlärarutbildningar har sjunkit från 15,6 (2015) till 14,6 (2024). På flera lärosäten antas alla behöriga sökande, vilket visar på minskat söktryck och risk för kvalitetsproblem.

OECD och UKÄ har pekat på behovet av att stärka lärarutbildningens kvalitet för att möta skolans utmaningar, inklusive ökade krav på digital kompetens, inkludering och hantering av heterogena elevgrupper.

Forskning visar att praktisk erfarenhet (VFU) och ämnesdidaktisk fördjupning är avgörande för att nyexaminerade lärare ska känna sig förberedda. Många efterlyser mer verksamhetsförlagd utbildning och tydligare koppling mellan teori och praktik.

Framtida reformer för lärarutbildningen

Regeringens utredning *Ämneskunskaper och lärarskicklighet* (SOU 2024:81) föreslår en omfattande reform av lärarutbildningen. Syftet är att höja kvaliteten och statusen för läraryrket genom flera konkreta förändringar, exempelvis:

- Skärpta antagningskrav, särskilt i svenska/svenska som andraspråk.
- Förstärkt ämnesinnehåll, med fler högskolepoäng i ämnesstudier och ämnesdidaktik.
- Ökat fokus på praktisk metodik och en starkare koppling mellan teori och praktik.
- Integrering av kognitionsvetenskap i utbildningens innehåll och examensmål.

Sömnens betydelse för elevers skolresultat och mående

Sömn är en grundläggande förutsättning för lärande. När barn och unga får tillräckligt med sömn ges hjärnan möjlighet att återhämta sig, bearbeta intryck och lagra minnen – processer som är avgörande för koncentration, problemlösning och skolprestationer.

Forskning visar att ungdomar som sover mindre än sju timmar per natt löper betydligt högre risk för försämrade betyg, ökad frånvaro och psykisk ohälsa. Sömnbrist påverkar inte bara den kognitiva förmågan, utan också motivation, stresstålighet och sociala relationer. En fjortonåring som sover mindre än åtta timmar kan ha samma kognitiva nivå som en tioåring.

Hur mycket sover ungdomar i Sverige?

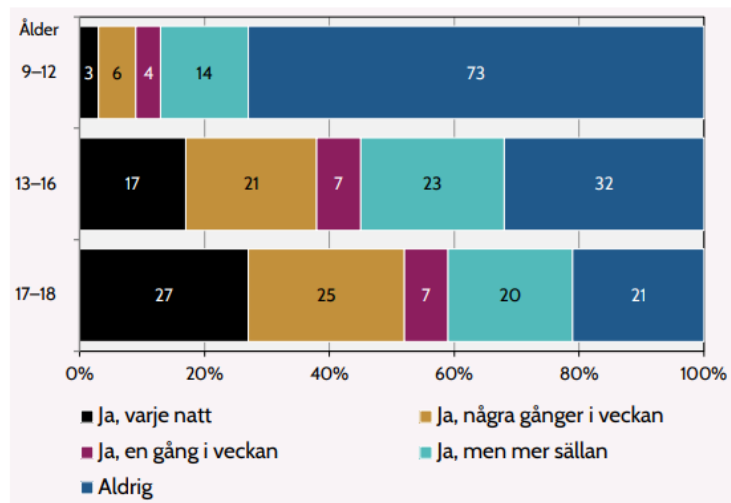
Enligt Generation Peps enkät från 2024 är sömnbrist vanligt bland barn och unga:

- Endast 25 % av barn och unga i Sverige sover enligt rekommendationerna:
  - 6–12 år bör sova 9–12 timmar/natt
  - 13–18 år bör sova 8–10 timmar/natt
- 36 % av ungdomar sover mindre än 7 timmar per natt.
- Bland gymnasieelever är andelen som sover mindre än 7 timmar ännu högre – 42–52 %.
- På högstadiet ligger motsvarande siffra på 28–35 %, och i årskurs 6 är det 14 % som sover för lite.
- I årskurs 9 når endast 35 % av flickorna och 47 % av pojkarna upp till rekommendationen om minst 8 timmars sömn per natt.
- Bland elever med neuropsykiatriska diagnoser (NPF) är det bara 30 % som får tillräckligt med sömn.

Skärmtid och sena vanor – en bidragande orsak

En viktig orsak till sömnbrist är mobilanvändning på natten. Cirka 50 procent av tonåringar mellan 13 och 19 år uppger att de använder mobilen under natten, vilket påverkar sömnen negativt. Över hälften av 17–18-åringar använder mobilen varje natt.

38. Använder du mobilen på natten? (%)

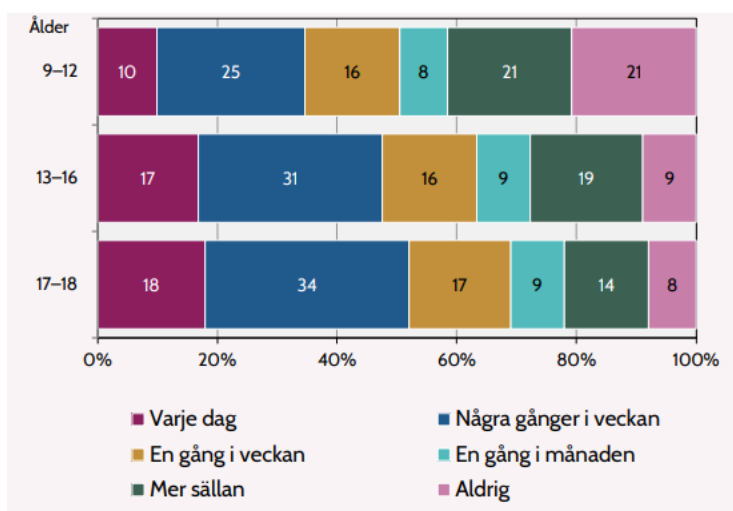

Bilden hämtad från Generation Pep-rapporten, 2024.

Karolinska Institutet har visat att hög skärmanvändning leder till kortare sömn och ökad risk för depression, särskilt hos flickor. Medieanvändning gör också att unga skjuter upp läggdags och prioriterar bort viktiga rutiner.

Dessutom leder medieanvändning (till exempel mobilen) bland annat till att barn och unga inte går och lägger sig. Ca 50 % av tonåringar mellan 13–19 år anger att medieanvändningen leder till att de inte gör saker de ska.

36. Hur ofta händer det att din medieanvändning (t.ex. mobilen) leder till att du inte gör vad du ska, t.ex. läxläsning, hjälpa till hemma, gå och lägga dig? (%)

Bilden hämtad från Generation Pep-rapporten, 2024.

Konsekvenser av sömnbrist

Sömnbrist har en tydlig och direkt negativ inverkan på elevers skolresultat. Flera omfattande studier visar att ungdomar som sover mindre än sju timmar per natt har en markant ökad risk för försämrade och ofullständiga betyg.

Internationell forskning, bland annat från Johns Hopkins, visar att tillräcklig sömn förbättrar både koncentration, minne och förmågan att lära sig. En systematisk översikt från 2025 bekräftar att god sömn är starkt kopplad till högre betyg (GPA) och bättre prestationer i provsituationer.

Sömnens betydelse sträcker sig även till den psykiska och fysiska hälsan. Sömnbrist är kopplad till ökad risk för skolk, huvudvärk, magont, nedstämdhet och minskad stresstålighet.

Långvarig sömnbrist kan dessutom leda till allvarliga sjukdomar som diabetes, missbruk, depression, hjärt-kärlsjukdom och till och med Alzheimer. Studier från Karolinska Institutet visar att ungdomar som sover längre har bättre hjärnvolum och kognitiv funktion, vilket ger bättre resultat i språk och problemlösning. Sömnbrist är också starkt kopplad till depression och suicidtankar.

Sammantaget visar forskningen att sömn är en avgörande faktor för både skolframgång och långsiktig hälsa – och att även små förbättringar i sömnvanor kan ge stora positiva effekter.

Betydelsen av fysisk aktivitet för elevers skolresultat och mående

Fysisk aktivitet är avgörande inte bara för kroppens hälsa, utan också för hjärnans funktion och skolprestationer. När barn och unga rör på sig regelbundet förbättras koncentration, arbetsminne och problemlösningsförmåga – vilket är centralt för inläring. Även korta rörelsepauser under skoldagen kan öka uppmärksamheten och minska stress.

Allt färre når nationella rekommendationer

Trots de positiva effekterna når endast två av tio barn och unga (6–17 år) i Sverige upp till Folkhälsomyndighetens rekommendation om minst 60 minuters pulshöjande aktivitet per dag. Muskel- och skelettstärkande aktiviteter bör dessutom ingå minst tre gånger i veckan.

Sedan år 2000 har den fysiska aktiviteten minskat kraftigt – en studie från Göteborgs universitet visar att antalet steg per dag har sjunkit med 24 % för flickor och 30 % för pojkar.

Effekter på skolresultat och psykisk hälsa

Brist på rörelse påverkar inte bara skolresultaten negativt, utan ökar också risken för psykisk ohälsa, nedstämdhet och långsiktiga hälsoproblem. Socioekonomiska faktorer spelar in – barn från hushåll med låg inkomst är generellt mindre aktiva.

Forskning visar att så lite som fyra minuters fysisk aktivitet per dag kan förbättra uppmärksamheten. Regelbunden rörelse stärker koncentration, arbetsminne och problemlösning, och gynnar särskilt elever med koncentrations- och inläringssvårigheter. Elever som rör sig mer presterar bättre i matematik och språkämnen, samtidigt som motion ökar stresstålighet och förbättrar måendet.

Forskningens tydliga budskap

Projektet Hjärnhälsa i skolan (GIH) visar att fysisk aktivitet främjar hjärnans funktioner och motverkar mental ohälsa – en viktig förutsättning för lärande.

En systematisk litteraturstudie från Örebro universitet (2022) bekräftar att fysisk aktivitet under skoldagen förbättrar arbetsminne, koncentration och impulskontroll.

WHO och svenska riktlinjer betonar att rörelse minskar risken för depression och ångest hos unga. En metaanalys från Folkhälsomyndigheten och Karolinska Institutet visar att insatser för ökad fysisk aktivitet i skolan förbättrar psykiskt välbefinnande och motståndskraft vid svårigheter.

Långsiktiga hälsoeffekter

Fysisk aktivitet minskar risken för övervikt, typ 2-diabetes och hjärt-kärlsjukdomar. Samtidigt är ökad stillasittande tid kopplad till försämrad psykisk

hälsa och sämre skolresultat. Att integrera rörelse i skoldagen är därför en investering i både kunskap och hälsa.

Föräldrarnas betydelse för elevers skolresultat och mående

Föräldrarnas roll i barnens skolgång är en av de mest avgörande faktorerna för elevers framgång. Forskning visar att både utbildningsnivå, engagemang och hemmiljö påverkar barnens prestationer i skolan.

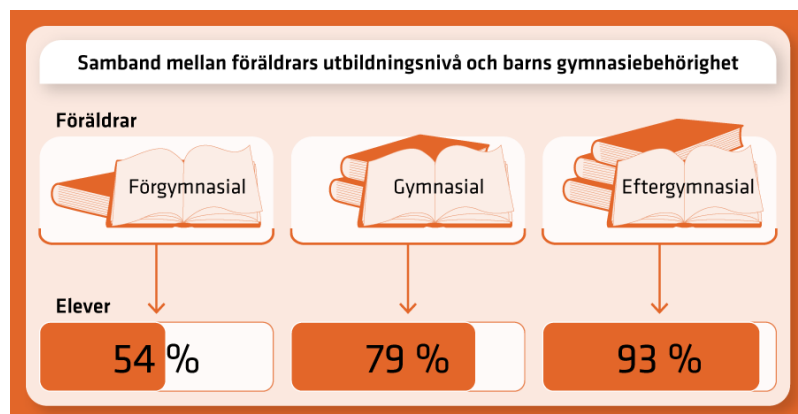
Det handlar inte bara om resurser, utan om attityder, förväntningar och stöd. När föräldrar är delaktiga, har höga förväntningar och skapar en miljö som uppmuntrar lärande, ökar chanserna för goda skolresultat och psykiskt välmående.

Motsatsen - bristande stöd och låga förväntningar kan däremot förstärka risker för skolmisslyckanden och psykisk ohälsa.

Föräldrars utbildningsnivå

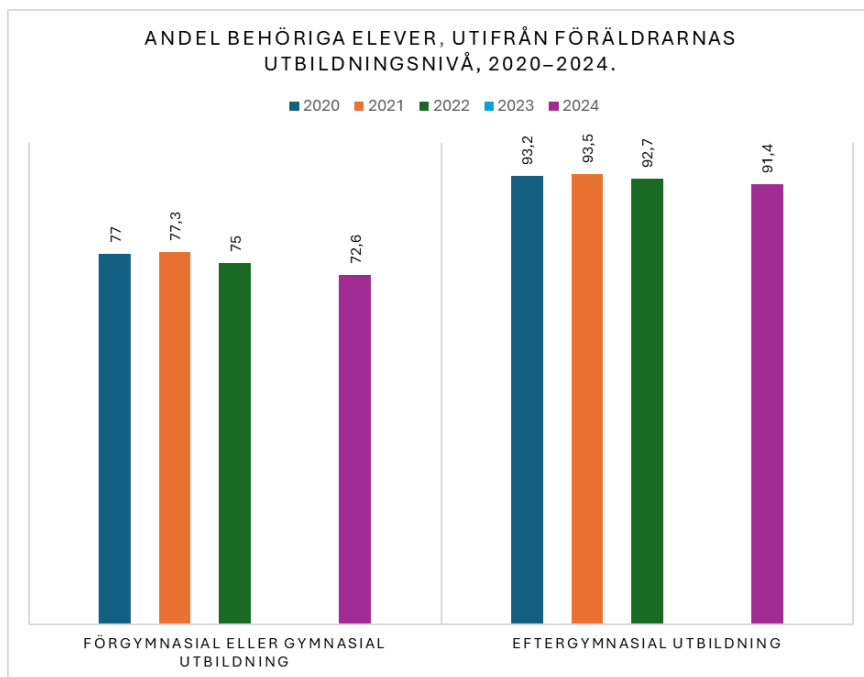
Det finns ett tydligt samband mellan föräldrars utbildningsnivå och barns skolresultat. Statistik från 2022 avseende ungdomars behörighet till gymnasiet visar följande:

- Eftergymnasial utbildning: 93 % av eleverna blir behöriga
- Gymnasial utbildning: 79 % av eleverna blir behöriga
- Förgymnasial utbildning: 54 % av eleverna blir behöriga

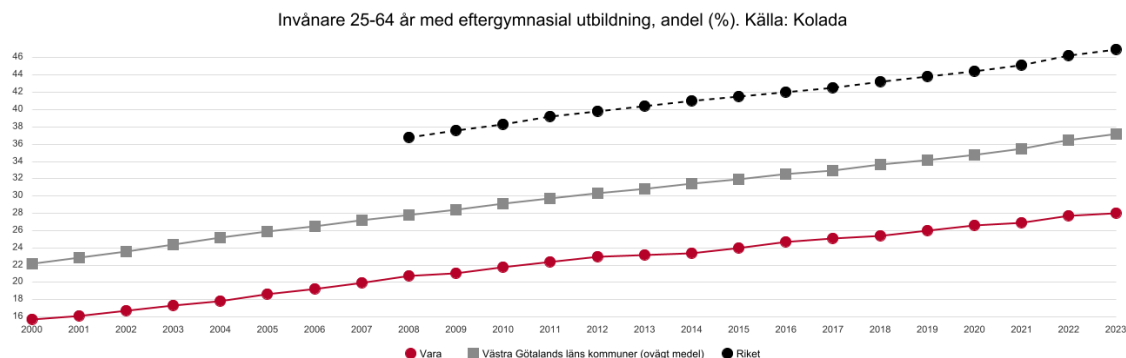
Statistik och bild är hämtad från Skolverkets nationella statistik, 2022.

Statistiken från våren 2024 visar att ovanstående samband har förstärkts ytterligare. Skillnaden mellan grupperna utifrån utbildningsnivån för- eller gymnasial utbildning (72,6 %) och eftergymnasial utbildning (91,4 %) är över 18 procent, vilket är den största skillnaden som har uppmätts de senaste tio åren.

Diagrammet skapat utifrån statistik Skolverket, 2024.

Utbildningsnivån i Vara kommun är lägre jämfört både med riket och jämfört med andra kommuner i Västra Götaland, vilket nedanstående diagram illustrerar. Detta kan påverka både behörighetsgraden till gymnasiet och i vilken omfattning skolan behöver kompensera med stödsatser.

Föräldrarnas engagemang

Utbildningsnivå är inte allt. Forskning visar att föräldrars attityder till skolan, deras engagemang i barnets utbildning och höga förväntningar har lika stor positiv effekt på skolresultaten som formell utbildningsnivå. När föräldrar aktivt följer barnets skolarbete, visar intresse för skolan och kommunicerar att utbildning är viktig, stärks barnets motivation, självförtroende och förutsättningar att lyckas.

Internationella studier från OECD och PISA-rapporter understryker att barn vars föräldrar värderar skolan högt tenderar att prestera bättre – oavsett socioekonomisk bakgrund. En metaanalys från *Harvard Family Research Project* visar

att föräldraengagemang är kopplat till högre betyg, bättre närvaro och minskad risk för avhopp.

Rapporter som *PISA 2022 – Volume V: Learning Strategies and Attitudes for Life* och *Education at a Glance 2025* från OECD bekräftar att föräldrars attityder, engagemang och hemmiljö har stor betydelse för barns motivation, lärstrategier och skolprestationer. Det är alltså inte enbart utbildningsnivån som avgör – utan hur aktivt föräldrar stödjer barnens lärande och visar att skolan är viktig.

Föräldrarnas stöd har också stor betydelse för barnens psykiska hälsa. Studier från Karolinska Institutet visar att barn med stödjande och engagerade föräldrar har lägre risk för stress, ångest och skolrelaterad psykisk ohälsa. Däremot kan låga förväntningar och bristande engagemang skapa känslor av hopplöshet och öka risken för skolfrånvaro.

Att stärka föräldrars delaktighet i barnens utbildning är därför inte bara en fråga om skolresultat – det är en investering i barnens framtida hälsa, trygghet och livschanser.

Böcker i hemmet

En svensk avhandling (Mälardalens högskola, 2021) visar att antalet böcker i hemmet är den enskilt viktigaste faktorn för skolresultaten i PISA. Böcker korrelerar tydligt med bättre resultat i läsförståelse, matematik och naturvetenskap. Det handlar inte om att ha flest böcker, utan om att barnet exponeras för läsning, har tillgång till böcker, uppmuntras att läsa och att föräldrarna själva är läsande förebilder.

Skärmtid i hemmet

Folkhälsomyndigheten har i flera rapporter lyft fram att hög skärmanvändning kan tränga undan viktiga aktiviteter som sömn, rörelse och studier. Myndigheten rekommenderar att skärmar läggs undan 30–60 minuter före läggdags och att mobilen inte bör finnas i sovrummet. Dessa enkla åtgärder har visat sig förbättra sömnkvaliteten, vilket är avgörande för inläring, koncentration och psykisk hälsa.

Föräldrar spelar en viktig roll i att skapa balans mellan skärmanvändning, sömn, fysisk aktivitet och skolarbete. När föräldrar sätter tydliga gränser för skärmtid och uppmuntrar goda vanor, förbättras barnens koncentration, sömnkvalitet och psykiska välmående – vilket i sin tur stärker skolprestationerna.

Detta bekräftas också i rapporter från *Folkhälsomyndigheten – Digitala medier och barns hälsa* och *Skärmar och sömn*, där vikten av goda vanor och föräldraengagemang lyfts fram som avgörande för barns välmående och skolframgång.

Digital påverkan på elevers skolresultat och mående

Digitala medier är idag en självklar del av barns och ungas vardag. De erbjuder många positiva möjligheter, såsom tillgång till information, interaktiva lärresurser

och social kontakt. Rätt använd kan tekniken stödja lärande, öka motivationen och skapa nya vägar till kunskap. Men samtidigt väcker den digitala utvecklingen viktiga frågor om hur tekniken påverkar elevernas förmåga att fokusera, deras psykiska hälsa och skolresultat.

Negativa effekter på hälsa och skolgång

Forskning visar att den ökade och ofta okontrollerade användningen av digitala medier kan ha betydande negativa effekter. En studie från Karolinska Institutet, publicerad i *PLOS Global Public Health*, visar att ungdomar med hög skärmtid löper ökad risk för sömnproblem och depression. Minskad skärmtid förbättrar både sömn och psykiskt mående – faktorer som i sin tur har stor betydelse för elevers förmåga att koncentrera sig, orka med skoldagen och prestera i skolan.

OECD:s rapport *Education at a Glance 2025* lyfter fram att skärmanvändning tydligt har bidragit till sjunkande PISA-resultat.

I Sverige uppger 34 % av eleverna att de blir störda av digitala enheter på nästan varje mattelektion – en distraktion som motsvarar ett tapp på 15 poäng i PISA-matematik, vilket är 75 % av ett läsårs utveckling.

Samtidigt visar en svensk undersökning att hälften av eleverna använder digitala medier samtidigt som de gör läxor, vilket påverkar både studieresultat och sömn negativt.

Multitasking och försämrat fokus

Samtidigt är multitasking ett växande problem. En svensk undersökning med 2 700 elever visar att hälften använder digitala medier samtidigt som de gör läxor. Många ungdomar uppger själva att medieanvändningen gör att de skjuter upp både läxläsning, hushållssysslor och läggdags, vilket påverkar både studieresultat och sömn negativt.

Forskning visar dessutom att vår förmåga att behålla fokus har försämrats kraftigt – från 150 sekunder år 2004 till endast 47 sekunder år 2024. Att återfå fokus efter en störning tar i genomsnitt 25 minuter.

En nationell undersökning visar att 93 % av svenska lärare anser att elevernas uthållighet har försämrats avsevärt, och 87 % pekar ut digitala medier som den främsta orsaken.

Framtidens skola i en AI-driven värld

Utöver digitala medier förändrar även AI snabbt skolans villkor och väcker nya frågor om vad kunskap egentligen är. När information finns tillgänglig överallt, blir det kanske viktigare att kunna värdera och använda kunskap än att memorera fakta.

Samtidigt utmanas lärarrollen – vad innebär det att vara lärare när AI kan svara på många frågor? Hur påverkas elevernas motivation, kritiska tänkande och ansvar för det egna lärandet när tekniken kan lösa uppgifter åt dem?

Det väcker också frågor om likvärdighet: får alla elever samma möjligheter att dra nytta av tekniken? För att tekniken ska bli ett stöd för lärande – och inte en källa till stress eller passivitet – krävs medvetna pedagogiska val, tydliga riktlinjer och ett nära samarbete mellan skola och hem.

Behovet av medveten användning och stöd

Mot denna bakgrund är det viktigt att förstå digitala mediers påverkan inte bara som en teknisk fråga, utan som en pedagogisk och hälsorelaterad utmaning. För att motverka negativa effekter krävs tydliga riktlinjer, medveten användning och stöd från både skola och hem.

Det gäller också att följa med i vad forskningen säger, då detta är ett nytt fält där effekter av digitaliseringen och AI sker parallellt med att beslut om användning behöver fattas. För elevernas skull behöver vi skapa en digital skolmiljö som stärker snarare än försvagar deras lärande, koncentration och psykiska välmående.

Betydelsen av psykisk hälsa för elevers skolresultat

Psykisk hälsa är en förutsättning för lärande. För att elever ska kunna tillgodogöra sig undervisningen behöver de må bra – både psykiskt och fysiskt. Ett gott mående är avgörande för att kunna koncentrera sig, känna motivation, vara uthållig, hantera krav och motgångar samt delta aktivt i skolarbetet. När det psykiska måendet sviktar påverkas både närvaro och prestation, vilket i sin tur kan leda till sämre skolresultat och ökad risk för skolavhopp.

Ökad psykisk ohälsa bland unga

Under de senaste decennierna har den psykiska ohälsan bland barn och unga ökat markant, särskilt bland flickor.

Problemen börjar ofta redan i tidiga tonåren, och enligt Folkhälsomyndighetens undersökning *Skolbarns hälsovanor* upplever majoriteten av flickor och nästan hälften av pojkar i högstadiet återkommande besvär som huvudvärk, magont, nedstämdhet, irritation, nervositet och sömnsvårigheter. Dessa symtom påverkar elevernas förmåga att fokusera, delta i undervisningen och hantera skolans krav.

Livsstilens påverkan på mående och lärande – sömn och fysisk aktivitet

Flera faktorer samverkar och bidrar till ungas psykiska ohälsa.

Sömnbrist är en av de mest avgörande – redan en enda natt med för lite sömn kan försämra koncentrationsförmågan, och långvarig sömnbrist ökar risken för ångest, depression och självmordstankar.

Samtidigt har den dagliga fysiska aktiviteten bland barn och unga minskat, vilket försvårar återhämtning och påverkar både humör och stresstålighet negativt. En stillasittande livsstil i kombination med höga krav från skolan skapar en miljö där många elever har svårt att hitta balans, vilket i sin tur påverkar deras lärande.

Digitala medier – en dubbel utmaning

Digitala medier spelar en allt större roll i ungas liv, och även om de kan erbjuda social kontakt och tillgång till information, bidrar de också till ökad psykisk belastning.

Många ungdomar använder sociala medier för att hantera eller fly från jobbiga känslor – två tredjedelar av tonårsflickor och en tredjedel av pojkar uppger detta. Forskning visar att varje extra timme på sociala medier utöver två timmar per dag ökar risken för nedstämdhet med 13 % för flickor och 9 % för pojkar.

Den ökade skärmtiden tränger dessutom undan viktiga skyddsfaktorer som sömn, fysisk aktivitet och återhämtning, vilket påverkar både mående och skolprestationer negativt.

Skolans ansvar och läroplanens roll

Skolan har en central roll i att främja psykisk hälsa, men står också inför utmaningar. Flera rapporter pekar på att de diffusa kunskapskraven i läroplanen från 2011 har bidragit till ökad skolstress och osäkerhet bland elever. För att minska denna stress och skapa en mer förutsägbar lärmiljö har regeringen tillsatt en utredning med syfte att tydliggöra kunskapsmålen och anpassa dem bättre till barns kognitiva utveckling.

Forskningens tydliga samband

Sambandet mellan psykisk ohälsa och skolresultat är väl belagt i både nationell och internationell forskning. WHO och UNICEF lyfter psykisk ohälsa som en av de största riskfaktorerna för skolavhopp globalt.

OECD:s *Education Policy Outlook* visar att stress och psykisk ohälsa är starkt kopplade till sämre skolresultat och ökad frånvaro. Forskning från Karolinska Institutet och internationella metaanalyser bekräftar att elever med ångest eller depression har lägre betyg, sämre närvaro och högre risk att hoppa av skolan.

Psykisk ohälsa påverkar dessutom exekutiva funktioner som arbetsminne, planeringsförmåga och självreglering – färdigheter som är centrala för lärande.

Vägen framåt – att stärka skyddsfaktorer

Trots de utmaningar som finns, visar forskningen också att det finns flera skyddsfaktorer som kan göra stor skillnad. Stödjande relationer med föräldrar och lärare, regelbunden fysisk aktivitet, goda sömnvanor och en medveten användning av digitala medier är alla faktorer som stärker barns psykiska hälsa. Genom att

arbeta aktivt med dessa områden kan vi förbättra elevernas förutsättningar att må bra – och därmed också att lyckas i skolan.

Minskad läsförmåga påverkar elevers skolresultat

Läsning är en central färdighet för allt lärande, men utvecklingen i Sverige visar en oroande trend. Under de senaste 15 åren har andelen elever som läser skönlitteratur dagligen minskat dramatiskt.

- I årskurs 6 har daglig läsning sjunkit från 44 % år 2008 till endast 8 % år 2023.
- I årskurs 9 har andelen minskat från 31 % till 6 % under samma period

Denna minskning speglar en bredare försämring i läsförmåga, vilket påverkar elevernas prestationer i alla ämnen – inte bara i svenska.

Funktionell läsförmåga – en växande utmaning

Enligt PISA-undersökningen (från 2022) saknar idag 24 % av svenska 15-åringar funktionell läsförmåga, vilket innebär en försämring med 11 procentenheter sedan år 2000.

Det betyder att nästan en fjärdedel av eleverna har svårt att förstå, tolka och använda skriven information i vardagliga sammanhang. De kan läsa en text, men har svårt att tillgodogöra sig innehållet, dra slutsatser eller använda informationen för att lösa problem.

Detta kallas funktionell analfabetism – en begränsning som påverkar individens möjlighet att fungera fullt ut i samhället, arbetslivet och utbildningen.

Demokratiska och sociala konsekvenser

Funktionell analfabetism är inte bara ett pedagogiskt problem, utan också ett demokratiskt och socialt. Unga som inte utvecklar tillräcklig läsförmåga riskerar att hamna utanför både arbetsmarknaden och samhillsdeltagandet. Det påverkar deras självförtroende, framtidsutsikter och förmåga att ta del av information, fatta informerade beslut och uttrycka sig.

Vägen framåt – främja läsning i skola och hem

För att vända utvecklingen krävs insatser som främjar läsning både i skolan och i hemmet. Det handlar om att skapa läsande miljöer, ge barn tillgång till böcker och att vuxna – både lärare och föräldrar – fungerar som förebilder som visar att läsning är viktigt.

Att motverka funktionell analfabetism är inte bara en utbildningsfråga, utan en investering i framtidens kunskapssamhälle.

Mindre vardagsmatematik påverkar elevers skolresultat

Matematik är ett nyckelämne i skolan och en grund för vidare studier, yrkesliv och samhällsutveckling. Goda kunskaper i matematik är avgörande för att elever ska bli behöriga till gymnasiet och för att Sverige ska kunna möta framtidens kompetensbehov inom teknik, naturvetenskap och innovation.

Oroande resultat i internationella jämförelser

Trots ämnets betydelse visar svenska elevers resultat i matematik en oroande trend, särskilt i internationella studier som PISA. Även om TIMSS 2023 visar vissa förbättringar i årskurs 4 och 8, är skillnaderna mellan elevgrupper stora. Många elever når inte grundläggande kunskapskrav, vilket påverkar både gymnasiebehörighet och möjligheten att klara gymnasieexamen.

Faktorer bakom försämrade resultat

Enligt Skolverket och OECD finns flera faktorer som bidrar till utvecklingen:

- Socioekonomiska skillnader har stor betydelse – elever med mindre gynnsam bakgrund presterar generellt sämre, och skolan lyckas inte kompensera för dessa skillnader.
- Motivation och självförtroende spelar också en viktig roll. Skolverkets rapport från 2025 ("Matematik – resultat och attityder") visar att elever med låg tilltro till sin matematikförmåga tenderar att prestera sämre, oavsett kön eller bakgrund.
- Lärare vittnar om stora kunskapsskillnader i klassrummet, vilket gör det svårt att ge alla elever rätt stöd. Fokus hamnar ofta på att få de svagaste eleverna till godkänt, vilket begränsar möjligheten att utmana högpresterande elever.

Minskad vardagsmatematik – en bortglömd faktor

En viktig men ofta förbisedd faktor är att vardagsmatematiken har minskat i barns liv. Naturliga tillfällen att träna huvudräkning och taluppfattning – som att hantera kontanter, läsa analoga klockor eller göra manuella beräkningar – har blivit alltmer sällsynta. Detta gör skolans uppdrag svårare och påverkar elevernas motivation negativt.

Nationella satsningar för att stärka matematiken

För att möta svenska elevers utmaningar i matematik har regeringen lanserat en nationell STEM-strategi (2025) med målet att stärka kunskaper i naturvetenskap, teknik och matematik.

Strategin innehåller höjda mål för prestation – exempelvis att minst 15 % av eleverna ska vara högpresterande i matematik år 2033 – samt satsningar på lärarutbildning, fortbildning och tidiga insatser i grundskolan. Andelen

gymnasieelever på naturvetenskapliga och tekniska program ska också öka från 20 % till 25 %.

Vägen framåt – tidiga insatser och samhällsengagemang

Sammantaget visar forskningen att minskad vardagsmatematik, bristande motivation och undervisningsutmaningar påverkar skolresultaten negativt.

För att vända utvecklingen krävs en kombination av strukturerad undervisning, tidiga insatser och ett brett samhälleligt engagemang för att stärka barns grundläggande färdigheter i matematik.

Utredningar som formar framtidens skola

Det pågår just nu ett omfattande reformarbete inom svensk skola. Totalt sjutton statliga utredningar och propositioner är under bearbetning, vilket visar att dagens styrning och system av skolan inte fullt ut möter behoven.

Utredningarna spänner över centrala områden som läroplaner, betygssystem, lärarutbildning, elevhälsa, trygghet och studiero, samt finansieringsmodeller.

De flesta utredningar ska redovisas under 2025–2026, och besluten väntas tas våren 2026 eller 2027. Genomförandet av reformerna kommer att ha stor påverkan från 2027 och framåt. Syftet är att skapa en mer likvärdig, trygg och kunskapsinriktad skola som bättre rustar elever för framtiden.

Exempel på utredningar är Läroplansutredningen, Likvärdiga betyg och meritvärden, Förbättrad elevhälsa, STEM-delegationen för stärkt naturvetenskap och teknik, samt Lärarutbildningsutredningen.

Tillsammans markerar dessa en tydlig ambition att höja kvaliteten i undervisningen, minska administrativa bördor och skapa bättre förutsättningar för både elever och skolpersonal.

Exempel på några av utredningarna:

Förbättrad elevhälsa (elevhälsa och stöd)

Direktiv: 2024:01 | *Redovisas:* 27 november 2025

Syfte: Stärka elevhälsans förebyggande och stödjande arbete, förbättra samverkan mellan skola och vård.

Förskolans kvalitet och språk (Likvärdig förskola med språkförskola)

Direktiv: 2024:112 | *Redovisas:* 18 december 2025

Syfte: Höja kvaliteten i förskolan och stärka språkutvecklingen, särskilt för barn med annat modersmål.

Vinst i skolan (friskolor och vinstbegränsning)

Direktiv: 2022:08 | *Redovisas:* 31 december 2025

Syfte: Utredda regler för vinstuttag i friskolor och säkerställa att resurser används för utbildningens kvalitet.

Rektorsroll och ledarskap (Bättre förutsättningar för rektorer)

Direktiv: 2024:48 | *Redovisas:* 14 januari 2026

Syfte: Förbättra rektorers arbetsvillkor och ledarskap för att stärka skolans styrning och kvalitet.

Nationell skolpengsnorm gymnasieskolan

Direktiv: 2023:153 | *Redovisas:* 1 november 2026

Syfte: Skapa en mer likvärdig finansiering mellan kommunala och fristående gymnasieskolor.

STEM-delegationen – fokus på naturvetenskap och teknik i utbildningen

Direktiv: 2025:01 | *Redovisas:* 2 december 2027

Syfte: Stärka undervisning och intresse för matematik, naturvetenskap och teknik i skolan.

Skolans kompensatoriska uppdrag – en växande utmaning

Skolans kompensatoriska uppdrag har blivit alltmer komplext och krävande.

Elevernas grundförutsättningar för lärande har försämrats, vilket kan kopplas till flera samverkande faktorer. Sammanfattningsvis påverkas elevernas lärandeförutsättningar av:

- Ökad frånvaro i skolan
- Omfattande sömnbrist
- Minskad fysisk aktivitet
- Försämrad psykisk hälsa
- (Alltför) hög och regelbunden användning av digitala medier
- Minskad läsning
- Mindre vardagsmatematik
- Ökad betydelse av föräldrarnas utbildningsnivå (och engagemang)

Enligt skollagen ska utbildningen inom skolväsendet ta hänsyn till barns och elevers olika behov. Ett centralt mål är att motverka skillnader i förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen – det vill säga skolans kompensatoriska uppdraget. Mot bakgrund av ovanstående faktorer är det tydligt att detta uppdrag har blivit både svårare att uppfylla och mer omfattande över tid.

Åtgärder för förbättrade skolresultat

Eftersom orsakerna till försämrade skolresultat är komplexa och sträcker sig över flera samhällsnivåer – individ, familj, skola, kommun och stat – krävs ett brett spektrum av insatser där alla aktörer bidrar.

Pågående insatser inom bildningsförvaltningen för att stärka elevernas kunskaper i svenska och matematik:

1. Stärkt läsförmåga

- Utökad lästräning i undervisningen
- Kompetenshöjande insatser för all skolpersonal kring läsfrämjande arbete
- Fördjupat samarbete mellan skola och bibliotek
- Volontära läshjältar i skolan
- Fortbildning för personal i förskola och grundskola i samarbete med Stockholms universitet (med stöd från Skolverket)
- Verktyg för uppföljning av elevernas läsförmåga och läsintresse (t.ex. Legilexi, Läsванеundervisningen och gemensamma träffar med fokus på läsning)

2. Stärkt matematikförmåga

- Tillsättning av arbetsgrupp för matematik
- Samarbete med Akelius Foundation

3. Mobilfri skoldag i hela grundskolan har införts

4. Stärkt närvaro

- Kompetenshöjande insatser för skolpersonal kring närvarofrämjande arbete (till exempel föreläsningar)
- Förstärkt samverkan mellan skola och hem, med tydlig åtgärdsrappa
- Tätare och mer systematisk uppföljning av frånvaro
- Tvärprofessionella samarbeten i form av SAMBU-team och skolsociala team
- Närvarofrämjande insatser från elevhälsan på varje skola
- Löpande främjande arbete för trygghet och studiero – faktorer som tydligt påverkar närvaron

Område 6: Klimat, miljö & energiförsörjning

Sammanfattning och slutsats

Extrema väderhändelser och naturkatastrofer såsom värmeböljor, torka, skogsbränder och översvämningar ökar globalt samtidigt som havsytan stiger, korallrev dör och ekosystemen förändras. Konsekvensen blir bland annat försämrade skördar och att idag tätbefolkade områden blir obeboeliga. FN:s klimatpanels (IPCC) senaste syntesrapport konstaterar tydligt att mänskliga aktiviteter har påverkat jorden negativt, med klimatförändringar, försvagade ekosystem, överutnyttjande av naturresurser och kemikalieutsläpp som allvarliga konsekvenser. En ökning i beväpnade konflikter bidrar också till ökade växthusgasutsläpp, och har också minskat fokuset på den gröna omställningen. Klimatförändringarna blir alltmer angelägna att åtgärda, då nya varmerecord slås nästan varje år.

Den globala strävan är minskade växthusgasutsläpp, vilket kräver insatser på alla nivåer, inklusive kommuner såsom Vara. Fokus i omställningen ligger på att minska växthusgasutsläpp och öka energieffektiviteten, där särskilt elektrifiering av transportsektorn och ökad förnybar energiproduktion är centrala. Detta för att reducera risken för allt kraftigare klimatförändringar. Vara står, på grund av kommande och befintliga klimatförändringar, inför utmaningar såsom mer frekventa värmeböljor, torka, och översvämningar. Detta kräver klimatanpassning, genom exempelvis investeringar i infrastruktur och kartering av påverkade verksamheter. Ett tidigare exempel är översvämningarna i Vara under sommaren 2023 som skadade vårdcentralen.

Trots att Vara är en liten kommun med få invånare i ett land med stor andel fossilfri energi behöver kommunen vara en del av omställningen. Svenskar har höga utsläpp per capita (alltså per person), högre än genomsnittet på jorden. Därför behöver kommunen göra sin del för att människor ska kunna minska sina utsläpp. Ingen kan undantas från ansvaret att minska sina utsläpp, alla behöver bidra.

Därtill ska kommunen som organisation skapa kvalitet och service med en så liten miljöpåverkan som möjligt samt skapa förutsättningar för en omställning genom god samhällsplanering. Detta genom energiplanering, fastighetsförvaltning, samordning och hållbar upphandling. Att öka energieffektiviteten och främja cirkulära flöden, såsom återvinning och delningsekonomi, är också avgörande för att nå klimatmålen.

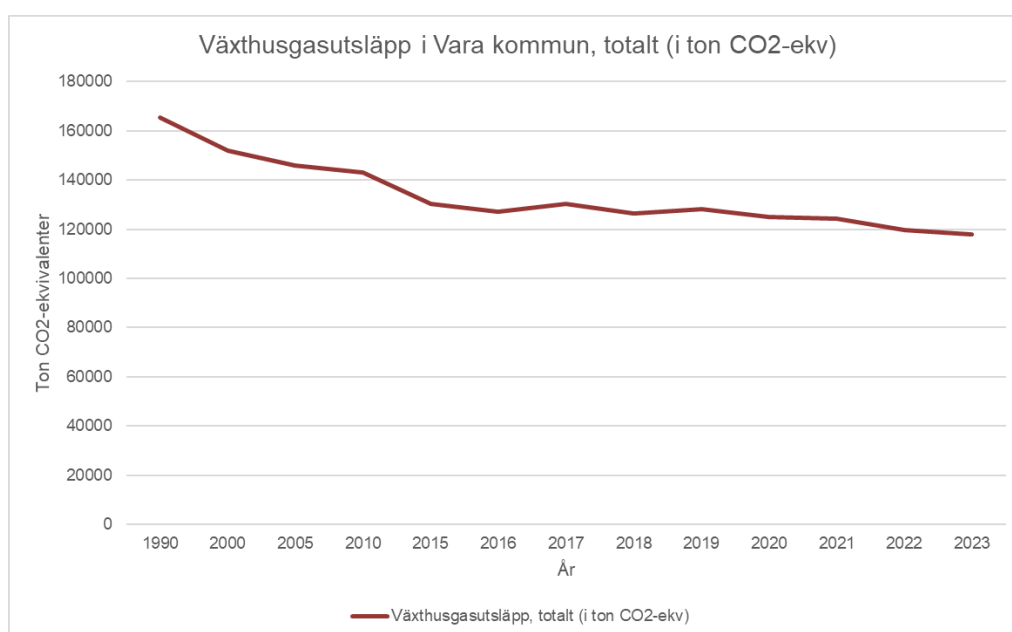
Exempel på vad kommunen behöver göra

- Kommunen behöver samverka med energibolag och etablerare för att möjliggöra elektrifieringen, ökad energiproduktion och den gröna omställningen för att attrahera bibehålla jobb, välfärd och minska klimatförändringarna. Genom den energiplan som tas fram kan kommunen bidra till kunskap och förståelse om läget. Planen redogör även för kommunens roll i omställningen som

offentlig aktör, informatör, fastighetsägare, arbetsgivare och samhällsplanerare. Kommunen kan minska den fossila bilens dominans inom transporter genom att samhällsplanera, genomföra kampanjer för att öka cykling och gång, samt vara öppen för att testa nya mobilitetslösningar.
• Nya krav på energiprestanda och energimätning från EU innebär att kommunen behöver säkerställa mätbarhet och energieffektivitet i sina fastigheter.
• Vara kommun kommer möta klimatförändringar i form av värmeböljor, torka, ökad nederbörd, och risk för översvämning. Klimatanpassning av kommunens verksamheter, bebyggelse och infrastruktur är därmed viktig. Den handlingsplan för klimatanpassning som tas fram kan bana väg för fortsatt hantering av det förändrade klimatet.
• Alltmer lagstiftning reglerar och styr avfallshantering- och reducering nationellt och internationellt. Vara kommun behöver säkerställa att det finns goda möjligheter för medborgare och medarbetare att hantera avfallet korrekt. Samtidigt behöver vi minska mängden avfall som går till förbränning. Genom att styra mot beteendeförändringar, placera ut sorteringskärl inomhus och utomhus, samt etablera rutiner för att avfallshantering ska fungera i olika verksamheter.
• Eftersom kommunens växthusgasutsläpp från konsumtion är högt behöver Vara kommun minska sina utsläpp genom hållbar upphandling. Som en stor inköpare kan kommunen ställa hållbarhetskrav på leverantörer och anbudsgivare i frågor om ekologisk och social hållbarhet. På så sätt styrs också marknaden eftersom kommunen bidrar till de ökade hållbarhetskraven på näringslivet och producenter.

Den gröna omställningen och behovet av att minska utsläppen

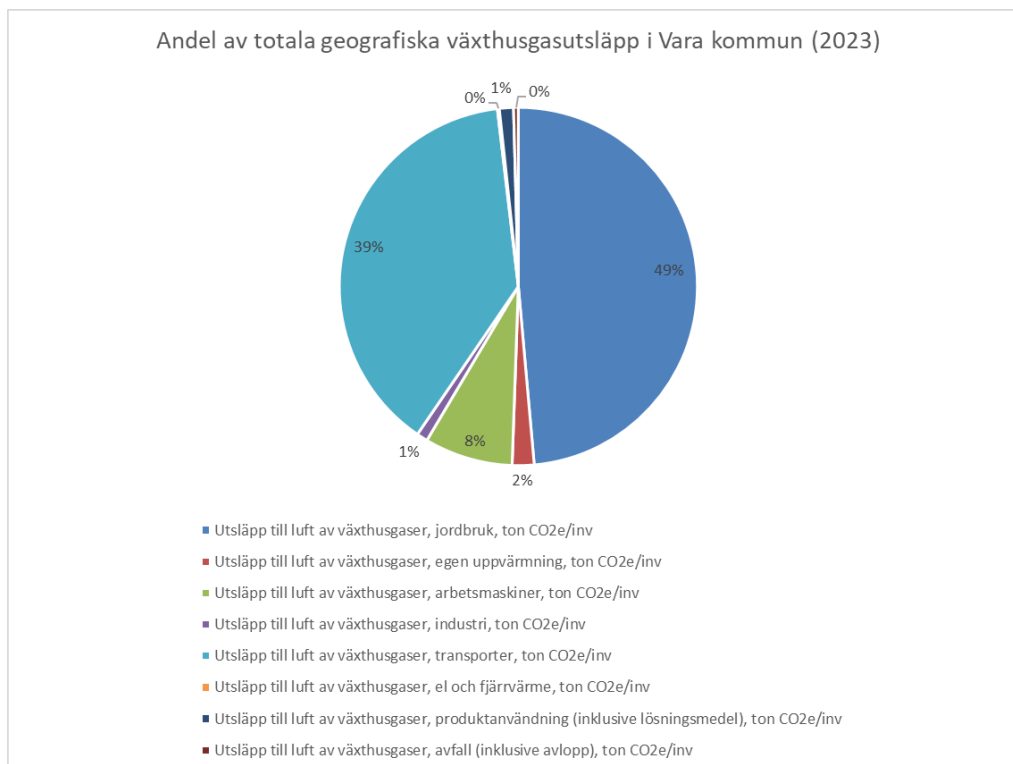
Konsekvenserna av klimatförändringarna på lång sikt beror på hur mycket och hur snabbt utsläppen av växthusgaser minskar. Det finns flertalet internationella mål, nationella strategier och överenskommelser med syfte att minska utsläppen av växthusgaser och att minska sårbarheten till följd av klimatförändringarna. EU har målet att Europa ska bli världens första klimatneutrala kontinent 2050. Mot bakgrund av detta har EU-kommissionen presenterat ”Den europeiska gröna given” som omfattar en handlingsplan för att uppnå målet. Det leder bland annat till fokus på elektrifiering av transportsektorn, industrin och att öka andelen förnybar energi.

Geografiska växthusgasutsläpp i Vara kommun 1990–2023. Källa: Nationella emissionsdatabasen (bearbetad i Excel)

I Vara kommuns geografiska område har växthusgasutsläppen minskat med ungefär 28 % mellan 1990 och 2023. Det är eftersläpning på data, därmed går det inte att utläsa huruvida minskningen fortsatt mellan 2023 och 2025. Det ska ej antas att växthusgasutsläppen har minskat fortsatt, eftersom de nationella växthusgasutsläppen ökade med 4 % under 2024. Detta på grund av förändrad reduktionsplikt för bilbränslen. Eftersom ungefär 39 % av kommunens växthusgasutsläpp kommer från transporter går det att anta att det även skett en ökning av geografiska växthusgasutsläpp i Vara kommun under denna tvåårsperiod.

Den största utsläppskällan i Vara kommun är jordbruket, som utgör inte mindre än 49 % av utsläppen. Detta är en stor utmaning, eftersom livsmedelsförsörjning är en viktigt ut självförsörjnings- och beredskapsperspektiv, och eftersom Vara är en nationellt intressant livsmedelsproducent. Därtill har kommunen nästan ingen rådgivning alls inom jordbruket.

Geografiska växthusgasutsläpp i Vara kommun 2023 indelat på utsläppskälla. Källa: Nationella emissionsdatabasen (data bearbetad i Microsoft Excel).

Ny smart teknik accelererar klimatomställningen. Investeringar i grön teknologi har ökat markant de senaste åren. Dock är subventionerna av fossila bränslen fortfarande betydligt större. 2021 investerades 111 miljarder dollar i olika bolag som arbetar för att ta fram lösningar inom klimatområdet. Detta kan jämföras med de 4 000 miljarder dollar som årligen subventionerar olje-, gas- och kolbranschen.

De krav som kommer från både nationellt håll och från EU kommer att skärpas inom området för miljö och klimat, och även det får konsekvenser för kommunerna. Till exempel kommer nya direktiv från EU att ställa krav på hantering av dricksvatten och avloppsvatten. Bland annat kommer EU:s direktiv om översvämningar att kräva att riskområden identifieras och att planer för hantering av dessa upprättas. Den kommande regleringen om naturrestaurering kommer också att medföra omfattande arbete för kommunerna. Från och med 2025 kommer EU:s energieffektiviseringsdirektiv att ställa strängare krav på energieffektivisering av fastigheter, vilket kan öka investeringskostnaderna för Vara men på sikt minska driftkostnaderna. Offentlig sektor får ett särskilt åtagande att spara 1,9 % per år från 2027. Det offentliga ska årligen renovera 3 % av golvrean i offentligt ägda byggnader, men här finns möjlighet till alternativa åtgärder för att spara motsvarande mängd energi. Krav ställs även på upphandling av energieffektiva produkter och på att byggnader som hyrs eller köps ska ha näronnollenergi-prestanda, alltså uppfylla Boverkets byggregler (BBR), förutom byggnader med särskild arkitektoniskt eller historiskt värde.

EU:s reglering av hållbarhetsrapportering CSRD (Corporate Sustainability Responsibility Directive) hos företag har under flera år varit under framtagande. Ursprungligen var ambitionerna höga och företag började förbereda sig på rapporteringen genom stora investeringar i data och hållbarhetsarbete. Men svajiga ställningstaganden inom EU har lett till att ambitionsnivån har ifrågasatts, och på senare år ha det varit otydligt vilka regler som faktiskt kommer träda i kraft. Denna nya version av regler kring hållbarhetsrapportering syftar till att minska den administrativa bördan på berörda företag (inte bara CSRD, utan också CSDDD med flera) och benämns Omnibus. Röster höjs från näringslivet om att det är viktigt att EU sätter ribban högt för att skynda på omställningen. För kommuner hade ökad och konsekvent hållbarhetsrapportering inom näringsliv gjort det enklare och smidigare att ställa hållbarhetskrav i upphandlingar och inköp, eftersom företagens klimatprestationer då går att jämföra.

Den gröna industrialiseringen och klimatomställningen av transportsektorn är beroende av en kraftigt ökad elektrifiering. För att möjliggöra omställningen krävs en kraftigt ökad energiproduktion. Energiföretagen Sverige bedömer att det behövs elnätinvesteringar på 1 000 miljarder kronor, det mesta i lokalnäten samtidigt som Energimyndighetens högre scenarier räknar med att elbehovet mer än fördubblas redan till 2035. Lokalt i Västra Götalands län beräknas behovet nästintill tredubblas till 2045.

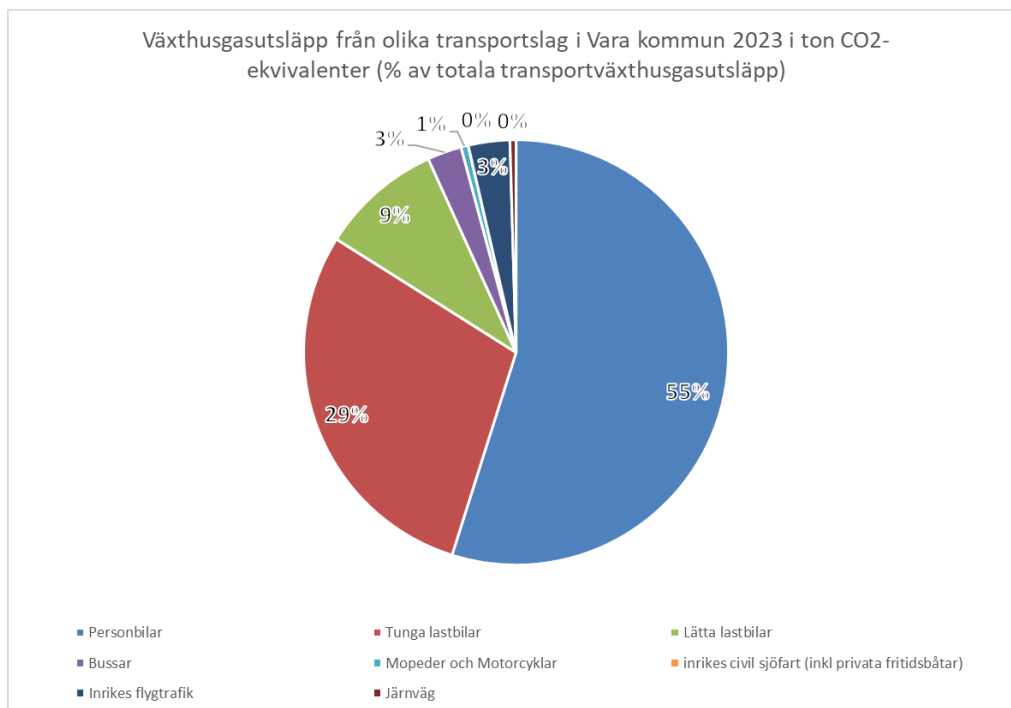

I nuläget används cirka 19 TWh el i regionen årligen, men detta förväntas nästintill fördubblas fram till 2030, och behovet 2045 uppskattas till 55 TWh.

Ny elproduktion kan medföra målkonflikter och påverkan på den lokala miljön som behöver hanteras av kommunerna lokalt. Kommunerna har en nyckelroll i energiomställningen. Alla kommuner ska ha en aktuell energiplan som ska bidra till en förståelse och kunskap om utgångsläget och skapa förutsättningar för kommunens utveckling. En kommun kan påverka produktion, distribution och

användning av energi på olika sätt utifrån sin roll som offentlig aktör, informatör, fastighetsägare, arbetsgivare eller som samhällsplanerare. Kommunens planering ska främja hushållningen med energi samt verka för en säker och tillräcklig energitillförsel. Vad som försvårar energitillgången är att det är kapacitetsbrist i elnäten, alltså kan inte ökad energiproduktion helt lösa problemet med elbrist.

För att få en heltäckande bild av klimatpåverkan och utsläpp behövs både ett geografiskt perspektiv och ett konsumtionsperspektiv. Det geografiska perspektivet beskriver utsläpp av växthusgaser som sker i Vara kommun från bland annat varuproduktion, transporter och el- och värmeförsörjning. De senaste åren syns en tydlig minskning från industrins utsläpp och trenden för det geografiska området är positiv. Även utsläppen från transporter, varav 55 procent är från personbilar, är höga. Vara kommun har dock en hög andel utsläpp per invånare. Att Vara har dålig täckning av kollektivtrafik leder också till ett bilberoende i befolkningen, vilket driver på transportutsläpp från personbilar. Det kommer sannolikt en elbilspremie från EU:s sociala klimatfond, riktad till grupper i behov inom vilket glesbygd- eller landsbygd kan inkluderas. Förutsatt att denna blir godkänd av EU-kommissionen kommer den träda i kraft 2026.

Geografiska växthusgasutsläpp från transporter i Vara kommun 2023, procent av totala geografiska utsläpp (i Vara kommun) från transporter. Att en andel är benämnd 0 % innebär att det är marginellt, inrikes civil sjöfart är ungefär 2,7 CO₂-ekvivalenter och järnväg är 210 ton CO₂-ekvivalenter. Källa: Nationella emissionsdatabasen (Bearbetad i Microsoft Excel).

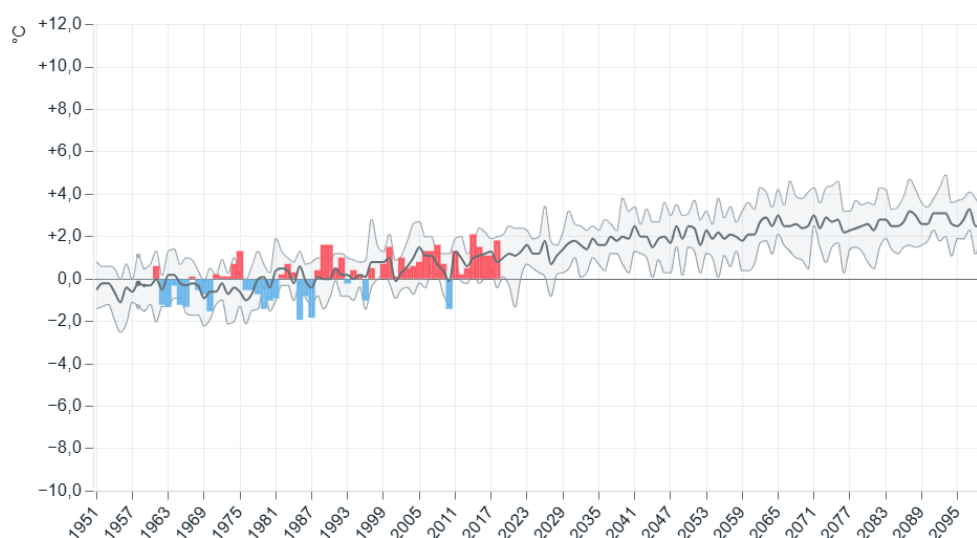
Konsumtionsperspektivet beskriver i stället den klimatpåverkan som kommunens och invånarnas konsumtionsmönster orsakar både i Vara kommun och i resten av världen. Det ekologiska fotavtrycket per invånare i Sverige och i Vara är högt, vilket beror på att vår konsumtion är hög. Varorna som konsumeras har ofta producerats i andra länder där utsläppen och miljöpåverkan är högre. Människors livsstilar och konsumtionsmönster har stor betydelse för hur väl omställningen lyckas, ny teknik kommer inte ensamt att lösa klimatkrisen. Minskad konsumtion är också en viktig del av lösningen.

Intresset för hållbara produkter ökar stadigt, samtidigt som vårt fokus på hållbarhet utmanas av prisökningar och en instabil omvärld. Kommunernas och Varas köpkraft är relativt stor. Genom offentlig upphandling och att ena köpkraften är möjligheterna stora att få mer hållbara produkter och driva miljöanpassningen hos leverantörer. Att konsumera hållbart producerade produkter förändrar emellertid inte grundproblemet, alltså att vi konsumerar mer än vi behöver och vad det globala ekosystemet kan bära. Samtidigt blir det allt svårare för konsumenter och offentliga uppköpare att identifiera så-kallade hållbara produkter, därmed krävs högre beställarkompetens och konsumtionsmedvetenhet.

Effekter av och anpassning till klimatförändringarna

Världshaven har länge dämpat effekterna av växthusgasutsläppen genom att ta upp omkring 90 procent av värmeöverskottet i atmosfären och 30 procent av

koldioxiden. Men överskottet av växthusgaser i atmosfären har gjort haven varmare, surare och mindre syrerika. Havens förmåga att binda och lagra kol, och därmed även förmågan att bromsa den globala uppvärmningen har successivt minskat. Detta riskerar att slå ut delar av havens ekosystem och därmed påverka livsmedelsförsörjningen på många platser runtom på jorden. Även skog och våtmarker fungerar som kolsänkor när de tar binder koldioxid, men när dessa successivt tas bort ut landskapet försämrar naturens förmåga att binda koldioxid.

Förändring av temperatur (°C) fram till år 2100 i Västra Götalands län, utifrån scenariot RCP4,5 (utgår från att växthusgasutsläppen globalt kulminerar 2040). Källa: SMHI.

Atmosfären vid polerna värms snabbare än vid ekvatorn, vilket innebär att temperaturökningen på Sveriges breddgrader blir större än på många andra håll. Redan nu syns förändringarna i Sverige. Forskning visar bland annat att flera nordliga arters utbredningsgränser flyttats norrut. Samtidigt har flera kontinentala växt- och djurarter börjat dyka upp i Sverige. Utbredningen av arter som är anpassade till en kallare miljö, så som blåbär och torsk, kommer därför kanske inte finnas i södra Sverige i framtiden.

En annan effekt av klimatförändringarna är att extrema väderförhållanden blir alltmer vanliga överallt på jorden, samt att medeltemperaturen ökar. Det finns många exempel på detta i närtid runt om i världen. Under sommaren 2022 upplevde Europa en extrem värmebölja med temperaturer över 40 grader Celsius, med bränder och torka som följd. Enligt Granthaminstitutet orsakade klimatförändringar 68 % av de 24 400 europeiska dödsfall från värme under sommaren 2025. Under 2022, i Pakistan, kom under monsunperioden upp till fyra gånger så mycket regn som normalt. En tredjedel av landet låg under vatten och 33 miljoner människor blev berörda. Kostnaderna beräknas landa på över 100 miljarder kronor. I Sverige ser vi också enorm förödelse på grund av klimatförändringar, exempelvis i Örnsköldsvik där skyfall i september 2025 orsakade översvämningar. Konsekvenserna blev bortspolade vägar, tåg som spårade ur, och skador på fastigheter.

För Vara innebär klimatförändringarna ökad sannolikhet för värmebölja och torka samt ökad nederbörd och risk för översvämning vid skyfall. Antalet högsommardagar beräknas öka från 10,5 dagar (1971–2000) till 42,7 dagar för perioden 2071–2100. Vattenbrist och översvämningar förväntas öka som en följd av klimatförändringarna. Ett exempel är att Vara drabbades av flertalet översvämningar i slutet av sommaren 2023. En konsekvens av det blev att flera fastighetstekniska system på Vårdcentrum slogs ut.

För Varas areella näringar kan klimatförändringar innebära en längre växtodlingssäsong och större skördar på medellång sikt förutsatt att jordbruket anpassas till klimatförändringar. Ett förändrat klimat medför även risker för jordbruket, exempelvis försämrade skördar på grund av ökad och minskad nederbörd, angrepp på grödor av skadedjur med mera.

Ökad förekomst av värmeböljor innebär också ökade risker för utsatta grupper såsom äldre, barn och sjuka, och inom vården. Detta är en riskfaktor som drabbar allt fler när den demografiska utvecklingen rör sig mot en åldrande befolkning. Förändrade årstider och en förlängd växtsäsong kan dessutom påverka pollensäsongens start, längd och intensitet med konsekvenser för dem med allergi. De förändrade vädermönstren har också gjort att sjukdomsbärande insekter blir mer spridda, vilket ökar risken för sjukdomar såsom TBE.

Samhället måste anpassa sig till dessa klimatrisker och de långsiktiga klimatförändringarna. Det kräver investeringar i bebyggelse, infrastruktur och verksamheter, vilket belastar kommunerna. Klimatförändringar såsom förändrade flöden i vattendrag, ändrade nederbördsmönster, ökad risk för skyfall och längre perioder av värmebölja och torka ökar risken för skador på människor och infrastruktur vilket kräver förebyggande åtgärder.

Att anpassa befintlig bebyggelse till de nya förutsättningarna är en stor utmaning. Det är fastighetsägarens ansvar att klimatanpassa sin byggnad. Det försvårar kommunens möjlighet att initiera, planera och genomföra klimatanpassningsåtgärder där de ger störst effekt. Därför är det viktigt att kommunerna arbetar tillsammans med fastighetsägare för att genomföra åtgärder som till exempel fördröjer och omhändertar nederbörd på den plats där de ger störst effekt, oberoende av vem som äger marken. Att förebygga skador genom att klimatanpassa är oftast billigare än att betala för skadans åtgärdande efter att den inträffat. Det beskrivs ofta som att det är kommunernas ansvar att göra klimatanpassningsåtgärder. Det finns i nuläget inget bindande krav på kommunerna att vidta klimatanpassningsåtgärder för befintlig bebyggelse. Dock finns den offentliga utredningen ”Bättre förutsättningar för klimatanpassning” (SOU 2025:51) som ger förslag på förbättringar för att förbättra klimatanpassningsarbetet i Sverige. Bland annat berör utredningen kommuners ansvar, och föreslår att kommuner bör ha ett samordningsansvar för klimatanpassning, alltså att organisera olika verksamheter för en klimatanpassning

i politiska, administrativa eller ekonomiska sammanhang. En central del av utredningen är också fördelningen av finansiering mellan kommun och fastighetsägare, samt ansvarsfördelning mellan stat, kommun och övriga aktörer. Det är alltså möjligt att vidare reglering kring klimatanpassningsansvar- och finansiering för kommuner.

Ett fortsatt viktigt område för Vara kommun att bevaka framåt är grön infrastruktur och behovet av att öka motståndskraften i samband med klimatförändringar för att skapa en god miljö. Grön infrastruktur är den natur i samhället som bidrar till fungerande livsmiljöer och samhällen och främjar människors välbefinnande. Länsstyrelserna har arbetat fram handlingsplaner som ska vara det centrala verktyget i arbetet med grön infrastruktur. Med utgångspunkt från länets förutsättningar, naturtyper och arter pekas ett antal insatsområden ut som behöver prioriteras för att stärka och bevara en grön infrastruktur. Olika typer av insatser för biologisk mångfald behövs i olika naturtyper – betesmark, jordbruksmark, äng, skog, vattendrag och så vidare. Kommuner kommer behöva använda det egna markinnehavet och samverka med andra markägare, för insatser inom både skogsbruk, lantbruk, längs vägrenar, i parkmark, samt på egna fastigheter med grönmark, gröna tak och så vidare.

Ökat behov av cirkulära flöden

Målet med EU:s avfallspaket är minskade avfallsmängder, ökad återanvändning av produkter, ökad återvinning samt en förbättrad avfallshantering. Samtliga ändringar i avfallspaketet ska genomföras senast 2025. Förändringar i konsumtionsmönster är ett utpekat område för att minska utsläppen och resursanvändningen framöver. Nya affärsmodeller etableras för att hantera klimatomställningen. Delningsekonomi är en växande trend som innebär att man lånar, hyr, eller delar varor och tjänster med varandra. Övergång till mer cirkulära flöden är exempel på hur vi gemensamt skapar både klimatnytta och ekonomisk fördel på samma gång. Ett annat sätt att främja cirkulära flöden är att arbeta med cirkulär upphandling, alltså att främja upphandlingar där exempelvis rekond, återbruk och återanvändning är möjligt.

Kommunerna står inför utmaningar i fråga om planering och implementering av nya avfallshanteringssystem. I juni 2022 beslutade regeringen om en ny förordning om producentansvar för förpackningar.

Det innebär en ny roll för kommuner och innefattar:

- Från den 1 januari 2024 har kommunerna det operationella ansvaret för att samla in hushållens förpackningsavfall och att informera hushållen om förebyggande åtgärder samt sortering av förpackningsavfall.
- Senast den 1 januari 2027 ska samtliga kommuner ha infört fastighetsnära insamling från hushållen av avfall från förpackningar i materialen papper,

plast, metall och glas. Om avfallet är felsorterat kan entreprenör som hämtar avfallet vägra att omhänderta det, samt ge sanktionsböter.

- Skrymmande förpackningar av papper och plast ska samlas in på lättillgängliga insamlingsplatser och övriga förpackningsmaterial (trä, keramik, textil och liknande) på kommunens återvinningscentral (ÅVC).
- Från den 1 januari 2026 ska kommunerna samla in förpackningsavfall på torg, i parker och på andra populära platser utomhus.
- Kostnaderna för insamlingsarbetet ska producenterna ersätta kommunerna för. Ersättningen bestäms i föreskrifter som Naturvårdsverket meddelar.

En ökad angelägenhet

2023 släppte FN:s klimatpanel (IPCC) sin senaste rapport ”Climate Change 2023 – Synthesis Report”. Rapporten är en sammanställning av all aktuell forskning inom klimatområdet. Rapportens författare konstaterar att mänskliga aktiviteter klart och entydigt har påverkat förutsättningarna på jorden. Mänskliga aktiviteter har, bland annat, orsakat allvarliga problem såsom klimatiförändringar, försvagade ekosystem, överutnyttjande av naturresurser och spridning av kemikalier. Människors påverkan på klimatet har lett till snabba och omfattande förändringar i atmosfär, hav, polarisar, permafrost och biosfär. Detta har redan nu skapat allvarliga konsekvenser globalt. Viktiga globala system är på gränsen till oåterkallelig kollaps, exempelvis att det skapas självförstärkande cykler i permafrost vilket släpper ut metangas, som förstärker växthuseffekten och bidrar till ytterligare smältning. Enligt forskare bakom Global Tipping Points riskerar minst fem sådana system en kollaps (2023).

Den globala medeltemperaturen överstiger nu 1,5°C jämfört med perioden 1850–1900. Parisavtalet, som antogs av 195 länder 2015, har målet att begränsa temperaturökningen till under två grader, med sikte på 1,5 grad. Detta innebär att vi är på gränsen att inte klara 1,5-gradersmålet. Målet är svårt att nå eftersom världens länder inte gör tillräckligt för att begränsa utsläppen av växthusgaser. Samtidigt är de globala planerna på att utvinna kol och olja så omfattande att jordens medeltemperatur sannolikt kommer att öka till mer än tre grader om de förverkligas.

Planetens förmåga att stå emot störningar har minskat i takt med att påverkan från mänskliga aktiviteter har ökat, till stor del i form av förbränning av fossila bränslen samt markanvändning. Ekosystemen utgör själva livsnerven på jorden. Världshaven, jorden och skogarna bidrar med tjänster såsom syre, mat, rening av luft och vatten, ett behagligt klimat och råvaror. Överexploatering, överutnyttjande, föroreningar och klimatiförändringar leder emellertid till att ekosystemen och den biologiska mångfalden hotas. Till exempel har antalet vilda ryggradsdjur, däggdjur, fiskar, fåglar, groddjur och kräldjur minskat med 73 procent från 1970 till 2024 enligt Världsnaturfonden. IPCC:s senaste rapport

betonar att ett återställande och skydd av 30–50 procent av jordens ekosystem, på land och i hav, är nödvändigt för att öka motståndskraften mot ökande klimatförändringar.

Utvecklingen har nått en punkt där det globalt sett har blivit svårare att uppfylla grundläggande mänskliga behov av mat, vatten, hälsa och trygghet. Det finns en snabbt avtagande tidsram för att säkra en beboelig och hållbar framtid för alla, ur både geografisk och tidsmässig synpunkt. Beslut och åtgärder som implementeras under detta decennium kommer att ha påverkan nu och i tusentals år framöver.

För att åstadkomma djupgående och långvariga utsläppsminskningar krävs snabba och omfattande övergångar över alla sektorer och system. Detta inkluderar en omfattande ökning av åtgärder som syftar till att minska utsläppen av växthusgaser samt klimatanpassningsåtgärder för att bättre förbereda samhället på den förändring av klimatet som kommer.

Område 7: Säkerhet & beredskap

Sammanfattning och slutsats

Det står klart att kommunerna har fått ett utökat och mer konkret ansvar inom det civila försvaret i och med uppbyggnaden av Sveriges totalförsvaret. Det förändrade säkerhetspolitiska läget, med ett långvarigt krig i Ukraina och Sveriges inträde i Nato, har lett till att kommunens roll måste omdefinieras och förstärkas för att möta nya krav på beredskap och motståndskraft.

Kommunen förväntas nu planera och organisera sin verksamhet utifrån förutsättningen att ett väpnat angrepp kan ske, och att samhället måste kunna fungera under höjd beredskap och krig. Det innebär att all beredskapsplanering kommunen gör ska dimensioneras för krig, inte enbart för fredstida kriser. Kommunen ska kunna upprätthålla samhällsviktig verksamhet såsom vård, omsorg, vattenförsörjning, räddningstjänst och skola, även under svåra förhållanden. Dessutom ska kommunen kunna hantera störningar i el, kommunikation och personalförsörjning, och ha kapacitet att fungera i minst två veckor utan extern hjälp.

En ny lagstiftning föreslås träda i kraft den 1 januari 2027 (lagen om kommuners och regioners grundläggande beredskap inför fredstida krissituationer och höjd beredskap), som ersätter den nuvarande lagen om extraordinära händelser (LEH). Den nya lagen ställer tydligare krav på kommuner och regioner att ha en grundläggande verksamhetsförmåga under fredstida kriser och höjd beredskap. Kommunen ska bland annat kunna skydda och hjälpa allmänheten genom att tillhandahålla särskilda samlingsplatser, stöd vid användning av skyddsrum, samt genomföra utrymningar och inkvarteringar. En krigsorganisation ska finnas och kunna aktiveras vid behov.

Sveriges medlemskap i Nato innebär också att kommunerna måste samverka mer aktivt med Försvarsmakten, bland annat i frågor som rör värdlandstöd – det vill säga stöd till utländska trupper som verkar i Sverige. Kommunen kan alltså behöva bidra till både civil och i förlängningen militärt stöd, vilket ställer krav på samordning och planering av resurser.

Utöver det försvarspolitiska läget står även kommunen inför en utmaning med den ökande välfärdsbrottslighet som hotar både samhället och demokratin. Kommunerna har ett stort ansvar i att förebygga och motverka denna typ av brottslighet. Det handlar om att utveckla rutiner för att kontrollera uppgifter i ansökningar, följa upp utförda tjänster, samverka med andra myndigheter och utbilda personal i att upptäcka välfärdsbrott. Arbetet måste vara både strategiskt och praktiskt organiserat, och inte läggas på enskilda funktioner.

Sammanfattningsvis innebär det nya säkerhetsläget att kommunerna måste stärka sin förmåga att hantera kriser och krig, både genom organisatoriska förändringar,

kompetensutveckling och investeringar i beredskap. Kommunens roll är inte längre begränsad till lokal krishantering – den är en aktiv del av Sveriges totalförsvar och en viktig aktör i det nationella och internationella säkerhetsarbetet.

Exempel på vad kommunen behöver göra	
	• Fortsätta samarbeta med lokala och nationella aktörer i totalförsvarsplaneringen för att fortsätta vara en viktig byggsten i Sveriges totalförsvar.
	• Fortsätta sitt kontinuitetsarbete för att kunna säkerställa de viktigaste samhällsfunktionerna både under fredstida kriser och höjd beredskap.
	• Fortsätta med arbetet att upprätta kommunal krigsorganisation för att säkerställa förmågan att hantera höjd beredskap och krig.
	• Fortsätta att utveckla arbetet kring välfärdsbrott eftersom brott mot välfärden är demokratihotande och att alla kommuner behöver arbeta aktivt med frågan.

Uppbyggnaden av Totalförsvaret

Det säkerhetspolitiska läget i Europa 2025 är mycket allvarligt och präglad av flera parallella kriser och konflikter som påverkar både regional och global stabilitet. Den mest påtagliga faktorn är det pågående kriget i Ukraina, som nu är inne på sitt fjärde år. Kriget har skapat ett strukturellt och långsiktigt försämrat säkerhetsläge i Europas närområde, vilket har fått omfattande konsekvenser för europeisk försvars- och säkerhetspolitik. Sammanfattningsvis befinner sig Europa i det mest allvarliga säkerhetspolitiska läget sedan andra världskriget. Det präglas av just det långvariga kriget i Ukraina, ett aggressivt och oförutsägbart Ryssland, instabilitet i Mellanöstern, och ett växande behov av samordning inom EU och Nato för att möta hoten mot fred, demokrati och samhällsfunktioner.

Sverige har som direkt följd av detta blivit medlem i Nato och genomför nu den största upprustningen av totalförsvaret sedan 1950-talet. På den militära sidan sker en kraftig förstärkning av Försvarsmaktens kapacitet. Budgeten har höjts markant, med målet att försvarsutgifterna ska uppgå till 2,6 procent av BNP år 2028. Fyra brigader ska vara fullt operativa till 2030, och antalet värnpliktiga ökar successivt – med målet att nå 10 000 per år till 2030 och 12 000 efter 2032. Sverige ska även kunna ge värdlandsstöd till Nato, vilket innebär att allierade trupper och materiel ska kunna baseras här.

Det civila försvaret byggs upp parallellt. Civilt försvar handlar om att säkerställa att samhället fungerar även under svåra förhållanden, vid kris, höjd beredskap eller krig och att skydda civilbefolkningen samt stödja Försvarsmakten. Kommunen har en särskild roll eftersom den ansvarar för många av de samhällsviktiga funktioner som direkt påverkar invånarnas liv och trygghet. Sveriges kommuner har länge arbetat med sin krisberedskap, dock behöver Sveriges förmåga att hantera höjd beredskap och ytterst krig stärkas på bred front. All beredskapsplanering som sker inom kommunen ska dimensioneras för krig. I SKR:s rapport Vägval för framtiden 5.1 - En spaning mot år 2035 står följande:

“Historiskt har det civila försvaret anpassats efter skiftande säkerhetspolitiska förhållanden. Uppbyggnaden görs nu från en mycket låg nivå och innebär stora utmaningar, inte minst för kommuner och regioner som har en viktig roll att spela i utformningen av det civila försvaret. Omsorg och sjukvård, livsmedel och dricksvattenförsörjning, transporter samt energiförsörjning är några av de viktiga samhällsfunktioner som har direkt bäring på kommuners och regioners uppgifter och ansvar”

Försvarsbeslutet 2025–2030

I proposition 2024/25:34 Totalförsvaret 2025-2030 framgår det att det militära försvaret får tillskott på över 170 miljarder och det civila försvaret på över 37,5 miljarder till 2030. Regeringen har beslutat om en gemensam inriktning för Sveriges totalförsvär, inklusive såväl det militära som det civila försvaret. Beslutet

skapar bättre förutsättningar och underlättar för gemensam planering och minskar risken för olika tolkningar av hur målen i försvarsbeslutet ska uppnås.

Försvarsbeslutet har omsatts i tre övergripande inriktningsbeslut:

- Gemensamma planeringsförutsättningar för utveckling av totalförsvaret 2025–2030 som riktar sig till både myndigheter inom det militära försvaret samt beredskapsmyndigheter. Planeringsförutsättningarna betonar bland annat att det väpnade angreppet är dimensionerande för totalförsvaret och att myndigheterna ska förbereda och planera för att under minst tre månader kunna möta och hantera ett krig i Europa som leder till allvarliga konsekvenser för samhällets funktionalitet.
- En inriktning för det militära försvaret 2025–2030 som riktar sig till myndigheter inom det militära försvaret. Inriktningen betonar utvecklingen av krigsförbanden och att berörda myndigheter ska bidra till att öka Försvarsmaktens operativa förmåga.
- En inriktning för det civila försvaret 2025–2030 som riktar sig till beredskapsmyndigheter. Inriktningen betonar myndigheternas arbete med planering och förberedelse inför höjd beredskap som ska genomföras i syfte att stärka förmågan och öka takten i utvecklingen av det civila försvaret.

Inriktningsbesluten vänder sig nu till en större grupp myndigheter än tidigare. Dessutom kan innehållet användas av kommuner, regioner och andra aktörer inom totalförsvaret i sin planering och förberedelse inför höjd beredskap och ytterst krig.

Ny lagstiftning

Kommunens grundläggande ansvar vid extraordinära händelser och höjd beredskap regleras idag i *lag (2006:544) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (LEH)*. LEH innehåller grundläggande bestämmelser om kommuners och regioners ansvar i fråga om krisberedskap och civilt försvar.

Lagen kompletteras av *förordningen (2006:637) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (FEH)*. Bestämmelserna i LEH syftar till att kommuner och regioner ska minska sårbarheten i sin verksamhet och ha en god förmåga att hantera krissituationer i fred. Kommuner och regioner ska därigenom också uppnå en grundläggande förmåga till civilt försvar.

Enligt ministern för civilt försvar, Carl-Oskar Bohlin, och ytterst regeringen så svarar lagstiftningen från 2006 inte upp mot behovet som det säkerhetspolitiska läget idag kräver, främst för att den inte hanterar läget höjd beredskap och krig i tillräckligt stor utsträckning. Som ett resultat av detta beslutade regeringen i mars 2023 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra överväganden om

kommuners och regioners grundläggande ansvar och huvudsakliga uppgifter inför och under fredstida kriser och höjd beredskap.

Kärnan i utredningens uppdrag var att analysera vilket grundläggande ansvar och vilka huvudsakliga uppgifter som kommuner och regioner bör ha i fråga om förberedelser för och verksamhet under fredstida kriser och höjd beredskap, och på grundval av det föreslå en mera ändamålsenlig och utförlig reglering än den i LEH.

En annan del av utredningens uppdrag har bestått i att analysera ändamålsenligheten och effektiviteten i statens ordning för styrning, uppföljning och finansiering av kommuners och regioners förberedande uppgifter inför fredstida kriser och höjd beredskap, och vid behov föreslå en förändrad ordning.

Resultatet av utredningen är att en ny lag föreslås ersätta LEH eftersom den lagen i utredningens mening i väsentliga avseenden inte ställer de krav som bör ställas på kommuner och regioner inför främst mycket omfattande och svårartade fredstida kriser och höjd beredskap. Det nya lagförslaget föreslås heta lagen om kommuners och regioners grundläggande beredskap inför fredstida krissituationer och höjd beredskap och föreslås träda i kraft 1 januari 2027.

Enligt lagförslaget ska kommuner och regioner ha en ändamålsenlig och likvärdig förmåga att fullgöra sina författningsenliga uppgifter och upprätthålla sina samhällsviktiga verksamheter under fredstida krissituationer och höjd beredskap, det man i lagförslaget kallar grundläggande verksamhetsförmåga. Det ska i den nya lagen även finnas detaljerade bestämmelser om att kommuner och regioner ska ha en förmåga att under kvalificerade fredstida krissituationer och höjd beredskap kunna skydda eller hjälpa allmänheten i vissa särskilda avseenden. I utredningen tas följande områden upp som särskilda verksamhetskrav:

- Särskilda samlingsplatser
- Hjälp vid användning av skyddsrum eller andra skyddade utrymmen
- Verkställighet av utrymningar och inkvarteringar

Samt att kommunen bland annat ska kunna:

- Fortsätta bedriva samhällsviktig verksamhet (t.ex. vård, omsorg, vattenförsörjning, räddningstjänst).
- Hantera störningar i el, vatten, kommunikation och personalförsörjning.
- Fungera i minst **två veckor utan extern hjälp**.
- Ha en **krigsorganisation** som kan aktiveras vid höjd beredskap.

Vidare föreslås att de tidigare återkommande överenskommelser mellan staten och medlems- och arbetsgivarorganisationen Sveriges Kommuner och Regioner avseende åtgärder inför fredstida krissituationer och höjd beredskap inte längre bör tillämpas när den nya lagen träder i kraft. Utredningen bedömer att överenskommelserna mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner varken

är en ändamålsenlig eller effektiv form för att styra och tillföra medel till kommuner och regioner för deras planering och förberedande åtgärder.

De författningsförslag som utredningen lämnar förväntas leda till nya stora löpande kostnader och nya stora anskaffnings- och investeringskostnader för kommunerna och regionerna under den närmaste femårsperioden. Utredningens författningsförslag säger att den förväntade kostnaden medför cirka 13,5 miljarder kronor under åren 2027–2031 avseende statlig ersättning till kommuner och regioner.

Sveriges inträde i Nato

Den 7 mars 2024 inträdde Sverige som fullvärdig medlem i Nato (North Atlantic Treaty Organization), detta var en direkt respons på kriget mellan Ryssland och Ukraina. Medlemskapet medförde att Sverige gick från att ha varit präglad av neutralitet och alliansfrihet till att bli en stark militär aktör i Östersjöregionen.

Natos främsta syfte är att genom politiska och militära medel värna medlemmarnas suveränitet och territoriella integritet samt garantera alla medlemsländers frihet och säkerhet. Nordatlantiska fördraget ingicks 1949 av tolv stater, varav två i Nordamerika och tio i Europa. 1951 etablerades Nato som en permanent organisatorisk tillämpning av nordatlantiska fördraget. Kärnan i fördraget är medlemsländernas kollektiva försvar, vilket innebär att alliansens medlemsländer har ömsesidiga försvarsförpliktelser gentemot varandra och gemensam försvarsplanering.

Den dåvarande regeringen beslutade att ansöka om Natomedlemskap den 16 maj 2022. Beslutet byggde på rapporten *Ett försämrat säkerhetspolitiskt läge - konsekvenser för Sverige (Ds 2022:7)* från den partiöverskridande arbetsgrupp som regeringen hade tillsatt för att genomföra överläggningar om det förändrade säkerhetspolitiska läget till följd av Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina.

För Sverige innebär inträdet i Nato ett antal åtagandet, inte minst ekonomiskt. Nato har sedan 2014 haft en gemensam målsättning om att medlemsstaternas försvarsutgifter ska uppgå till minst två procent av BNP senast 2024. I juli 2023 kom medlemsstaterna överens om en ny skarpare målsättning som bland annat innebär att två procent av BNP inte bara är en målsättning utan utgör en miniminivå för att kunna möta det försämrade säkerhetsläget och de förpliktelser som följer av att vara Natomedlem.

Natomedlemskapet har även påverkan på Sveriges civila försvar, i Nato är arbetet med att stärka samhällets resiliens och civila beredskap både ett nationellt ansvar och ett kollektivt åtagande, här kommer Sveriges nationella arbete med civilt försvar behöva integreras i Natos resiliensarbete. Det syftar till att stärka alliansens samlade förmåga att kunna motstå och återhämta sig från större störningar och kriser som exempelvis hybridattacker, väpnat angrepp, avbrott i kritisk infrastruktur eller naturkatastrofer. Nato har identifierat sju civila förmågor, så

kallade NATO Baseline Requirements for National Resilience (NBR), som är särskilt prioriterade områden för att stärka den civila motståndskraften.

- Resilient energiförsörjning.
- Resilienta system för livsmedels- och dricksvattenförsörjning.
- Resilienta civila kommunikationssystem.
- Resilienta transportsystem.
- Hantering av stora masskadeutfall och hälsokriser.
- Effektiv hantering av okontrollerade befolkningsrörelser.
- Säkerställa politiskt beslutsfattande och centrala ledningsfunktioner.

Natos sju civila förmågekrav är särskilt prioriterade områden med ansvariga svenska myndigheter (se bild nedan) för att stärka den civila motståndskraften. De myndigheter som deltar i Natos civila beredskapsarbete ska tillvarata erfarenheterna av att arbeta med dessa förmågekrav. De har stor likhet med Sveriges struktur för krisberedskap och civilt försvar med de tolv beredskapssektorerna.

Källa: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.

För kommunen innebär detta till stor del att arbetet med civil beredskap fortsätter i samma riktning som tidigare med några nya uppgifter som tillkommer. En utökad samverkan med Försvarsmakten är nödvändig i vissa frågor, så som världlandsstöd.

Världlandsstöd innebär att Sverige agerar värd för utländsk trupp. Försvarsmakten, tillsammans med andra myndigheter och organisationer, så som kommunerna, står för världlandsstödet. Det handlar ytterst om att de utländska förbanden ska kunna verka och lösa sina uppgifter när de är i Sverige. Världlandsstödet omfattar både militärt och civilt stöd och ställer krav på samhällets samlade resurser.

Välfärdsbrottslighet

Välfärdsbrottslighet är ett samlingsbegrepp för olika typer av brott som riktas mot det offentliga välfärdssystemet – alltså de trygghetssystem som finansieras av staten och som ska ge stöd till medborgarna i form av exempelvis bidrag, ersättningar och vårdtjänster. Dessa brott innebär att individer, företag eller organisationer på ett otillbörligt sätt tillskansar sig ekonomiska medel eller

förmåner som de inte har rätt till, ofta genom att lämna felaktiga uppgifter eller genom att manipulera systemet.

Välfärdsbrott är ett stort och växande samhällsproblem, med en rad oönskade konsekvenser som medför att välfärdssystemen belastas med onödiga kostnader. Enligt uppskattningar kan felaktiga utbetalningar uppgå till mellan 15 och 20 miljarder kronor per år. Dessutom underminerar det tilliten till välfärdssystemet, snedvrider konkurrensen för seriösa aktörer och kan i vissa fall vara en del av organiserad brottslighet.

Dagens utveckling där välfärdsbrottsligheten alltmer övergår till en strukturerad, organiserad och i förlängningen systemhotande brottslighet skapar ett samhällsproblem. För att förebygga välfärdsbrottslighet krävs ett brett och samordnat arbete mellan statliga myndigheter, kommuner, regioner och andra aktörer. Det handlar både om att förhindra att brott sker, upptäcka dem i tid och att skapa strukturer som gör det svårare att utnyttja välfärdssystemen. Under 2025 har en rad viktiga beslut tagits som underlättar arbetet med att motverka välfärdsbrottslighet. Det viktigaste delarna är:

- Stärkt informationsdelning mellan myndigheter - Regeringen har infört lagändringar som gör det möjligt för myndigheter, kommuner och regioner att dela information med varandra och med brottsbekämpande myndigheter. Detta underlättar upptäckt av felaktiga utbetalningar och bidragsfusk, samt gör det möjligt att agera snabbare mot oseriösa aktörer.
- Skärpt tillsyn och kontroll - Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har fått utökade befogenheter att granska verksamheter inom hälso- och sjukvård, tandvård, omsorg och HVB-hem. Kommuner och a-kassor har också fått ökade skyldigheter att kontrollera utbetalningar och verksamheter.
- Möjlighet att frysa tillgångar - Försäkringskassan har fått rätt att frysa tillgångar hos personer som fuskat till sig ersättningar, vilket försvårar för kriminella att dra nytta av välfärdsbrottslighet

Regeringen har även föreslagit att personer som lämnar oriktiga uppgifter som leder till felaktiga utbetalningar ska kunna få sanktionsavgifter och stängas av från socialförsäkringssystemet under en viss tid.

Kommuner är stora organisationer, med stort antal anställda inom flera olika förvaltningar och bolag. Erfarenheter visar att arbetet mot välfärdsbrott måste organiseras på ett genomtänkt sätt för att vara effektivt och att det finns behov av ett strukturerat förebyggande arbete. SKR pekar på att kommuner behöver utveckla rutiner och system för att kontrollera uppgifter i ansökningar, följa upp utförda tjänster, samverka med andra myndigheter samt utbilda personal i att upptäcka välfärdsbrott. Hela ansvaret kan dock inte läggas på en enskild funktion eller enhet. Det behöver finnas både strategiskt och praktiskt arbete på plats för att förebygga denna typ av brott. SKR har tagit fram stödmaterial för kommuner

och regioner med fokus på hur man kan arbeta med att upptäcka, förebygga och motverka välfärdsbrottslighet.

Område 8: Samhällsplanering & bostadsförsörjning

Sammanfattning och slutsats

Samhällsplanering handlar om att skapa en långsiktigt hållbar och välfungerande livsmiljö genom att väga olika behov och intressen mot varandra. Arbetet omfattar ekonomiska, sociala och miljömässiga perspektiv som tillsammans ska bidra till ett robust och attraktivt Vara för både människor, natur och näringsliv. Marken ska användas effektivt utan att försämra livsmiljöernas kvalitet. Samhällsplaneringen behöver bidra till klimatanpassning, resiliens och en trygg energiförsörjning.

Att växa som samhälle innebär både möjligheter och utmaningar. Det gäller att växa smart och hållbart. Ett ökat bostadsbyggande ökar också behovet av rekreationsytor, service och kulturutbud. Allt sådant som möter invånarnas varierande behov och skapar livskvalitet. Bra boende och en god livsmiljö är grundläggande för människors hälsa och för platsers attraktivitet. Bostadsutbudet, både det befintliga och det framtida, behöver rymma livets alla skeden från den första bostaden till den sista.

Vara kommun står inför utmaningar med ett homogent bostadsbestånd där cirka 70 procent består av småhus. Detta skapar inlåsnings effekter och begränsar möjlighet till flyttrörelser. Det i sin tur påverkar både inflyttning och intern rörlighet. Kommunen arbetar därför för ett mer varierat bostadsutbud som möter olika målgruppers behov och livsfaser. Det är avgörande för att minska utflyttningen, attrahera nya invånare och skapa en dynamisk och hållbar bostadsmarknad. Så även i tider av demografisk stagnation.

Infrastruktur, digital tillgänglighet och pendlingsmöjligheter är centrala för både bostadsplanering och kompetensförsörjning. Bristen på kollektivtrafiknära boenden är en utmaning liksom behovet av innovativa mobilitetslösningar som passar landsbygdens förutsättningar. Genom fortsatt samverkan med regionala aktörer som Business Region Skaraborg och inom ramen för den delregionala utvecklingsstrategin kan kommunen bidra till ett mer sammanhållet och konkurrenskraftigt Skaraborg.

Sammanfattningsvis krävs en strategisk och kunskapsbaserad samhällsplanering som tar höjd för förändrade demografiska, ekonomiska och klimatomässiga förutsättningar. Genom att erbjuda fler och mer varierade bostäder, stärka förutsättningarna för pendling och digital infrastruktur samt planera för attraktiva och resilienta livsmiljöer kan Vara kommun fortsätta vara en plats där människor vill leva, arbeta och utvecklas.

Exempel på vad kommunen behöver göra
Löpande ta fram kunskapsunderlag om befolkningsutveckling, bostadsbehov, marknadsdjup – både för den egna verksamhetsplaneringen och för att kunna uttrycka behov gentemot bostadsaktörer och regionala samarbetspartners.
Föra regelbundna dialoger med bostadsutvecklare, mäklare och fastighetsägare för att skapa förutsättningar för genomförbara detaljplaner och ett bostadsutbud som bidrar till befolkningsbevarande och tillväxt.
Prioriterar detaljplaner där det finns tydlig efterfrågan, potential för flyttrörelse eller strategisk betydelse för attraktivitet, kompetensförsörjning och hållbar samhällsutveckling.
Uppdra till det kommunala bostadsbolaget för att komplettera bostadsutbudet på platser där marknaden inte själv löser behoven. Det kan ske genom till exempel genom infillbyggande eller trygghetsbostäder.
Arbeta nämnds- och förvaltningsöverskridande för att stärka förståelsen av bostadsförsörjningens olika delar och målgrupper – från planering och grönyteskötsel till sociala och vräkningsförebyggande insatser.
Samordna bostadsplanering, infrastruktur, investeringsberedning och driftsekonomi för att säkerställa långsiktigt hållbara beslut.
Utveckla och använda exploateringskalkyler som stöd i planeringen för att väga kostnader och intäkter över tid och möjliggöra strategiska prioriteringar.
Samarbeta proaktivt med mäklare, banker och näringsliv för att stimulera flyttrörelse på bostadsmarknaden och öka kunskapen om hushållsekonomi och bostadsfinansiering bland olika målgrupper.
Utveckla öppna data och digitala kartor på webben för att tillgängliggöra information om byggklara lägen och möjliggöra digital dialog med marknadsaktörer och invånare.
Arbeta aktivt med att uppmärksamma och vägleda fastighetsägare till så kallade "ödehus" för att bidra till en levande landsbygd och bättre resursanvändning av befintligt bostadsbestånd.
Använda plattformen Livet i Skaraborg och Skaraborgs platsberättelse i kommunikation och rekrytering – både inom den egna organisationen och tillsammans med lokala företag – för att stärka bilden av Vara som en attraktiv boende- och arbetsort.

Så planeras Sverige och Vara kommun

Samhällsplanering kan förstås som ett samlingsbegrepp för de riktlinjer och målsättningar som syftar till att organisera och utveckla den fysiska miljön. Den omfattar allt från byggnader och infrastruktur till grönytor, vattenflöden och mobilitetslösningar. Klok samhällsplanering kan skapa långsiktigt hållbara, välmående och välfungerande samhällen där olika intressen och behov ryms med så få konflikter som möjligt. Krasst sett handlar samhällsplanering om att väga olika behov och intressen, såsom bostäder, arbetsplatser, service, natur och rekreation, mot varandra för att uppnå en helhet som fungerar för både människor och miljö.

Även om fysisk planering inte är eget område inom EU så tas det beslut på EU-nivå som påverkar förutsättningarna för nationell, regional och kommunal markanvändning. Även inom FN tas olika program och konventioner fram som Sverige sen förbinder sig att följa genom ratificering av globala överenskommelser.

Den nationella samhällsplaneringen styrs av plan- och bygglagen (PBL) och sker på flera nivåer: kommunal, regional, nationell och internationell. Enligt PBL är det länsstyrelserna är "statens förlängda arm" och tillvaratar och samordnar de statliga intressena i planprocessen. Länsstyrelsen ansvarar för – och kan ingripa i – den kommunala planeringen i frågor som rör riksintressen, miljökvalitetsnormer, strandskydd, mellankommunala intressen samt hälsa, säkerhet och risker kopplade till olyckor, översvämningar eller erosion.

Samhällsplaneringen har också en nyckelroll i kommunens klimatanpassningsarbete. Genom att planera för robusta strukturer för vattenhantering, energiförsörjning, grönområden och transporter kan risker minskas och den långsiktiga motståndskraften stärkas.

Översiktsplanering i Vara kommun

Vara kommuns ÖP beslutades av kommunfullmäktige 2013 och aktualitetsprövades 2020. Det betyder att de prioriteringar och ställningstaganden gällande huvuddragen i ÖP gällande planförutsättningar kan sägas vara aktuella. Det pågår ett arbete med att arbeta fram en ny ÖP i enlighet med beslut från kommunfullmäktige. När det nya ÖP:n är antagen kommer den att ersätta den nuvarande. I ÖP uttrycks kommunfullmäktiges uppfattning om hur mark- och vattenområden ska hanteras och hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och/eller bevaras. Arbetet med planen bygger på bred delaktighet – med dialoger och kunskapsinhämtning från invånare, näringsliv, föreningsliv och andra aktörer.

En stor utmaning men också möjlighet framåt gällande markanvändningen i en landsbygdskommun som Vara kommun är det nationella intresset av jordbruksmark kopplat till den nationella livsmedelsförsörjningen men också utmaningar kopplat till klimatförändringar, energiförsörjning och totalförsvar.

Samhällsplaneringen behöver vila på smarta lösningar där mark används effektivt utan att för den delen reducera kvaliteten på attraktiva livsmiljöer. Att växa som samhälle för med sig både möjligheter och utmaningar. Det gäller därför att planera samhället på ett sätt så att dagens beslut håller även för framtidens behov. Ett ökat bostadsbyggande skapar exempelvis större behov av ytor för fritid, rekreation och kultur – miljöer som behöver utformas attraktivt och med god gestaltning för att stärka trivsel och livskvalitet. Nya bostadsområden behöver planeras med helhetstänk från början där bostäder, service, grönområden och mobilitet, klimatanpassning med mera samspelar.

Bostadsförsörjning på nationell och lokal nivå

Bra boende och livsmiljö är av grundläggande betydelse för människors hälsa och platsers attraktivitet. Bostadsutbudet behöver inrymma livets alla skeden. Från den första bostaden till den sista. Utifrån olika funktionsbehov, civilstånd och hållbarhetsaspekter. Det i sin tur ställer krav på mer än antalet bostäder. Även upplåtelseformer, bostadstyper, lägen och kvalitet behöver varieras och planeras strategiskt. Riktlinjer för bostadsförsörjningen är kommunernas övergripande styrmedel i arbetet med att leva upp till det kommunala ansvaret enligt Bostadsförsörjningslagen.

Bostadsplaneringen har även en tydlig koppling till arbetsmarknadens utveckling. För att möta framtida kompetensbehov behöver kommunen planera för attraktiva livsmiljöer och ett varierat utbud av bostäder och arbetsplatser i hela kommunen.

Riktlinjer för Bostadsförsörjning i Vara kommun

Vara kommun har nyantagna Riktlinjer för bostadsförsörjning som gäller för perioden 2025-2029.

Bedömningen av bostadsläget i Vara kommun idag baseras huvudsakligen på följande analysunderlag:

- Boverkets bostadsmarknadsenkät (BME)
- Boverkets analysunderlag av bostadsbrist
- Genomförd bostadsbehovsanalys Vara kommun
- Genomförd bostadsmarkandsanalys Vara kommun
- Genomförd bostadsförsörjningsanalys Skaraborg

Även om Vara kommun under senare år haft en stabil men svagt minskande befolkning så är arbetet med bostadsförsörjningen fortsatt centralt. Det handlar inte enbart om tillväxt, utan om förnyelse, tillgänglighet, långsiktig attraktivitet och social hållbarhet. Dessutom handlar det om att minska risken för utflyttning.

Genomförd bostadsbehovsanalys identifierar utmaningar och möjligheter för bostadsutveckling utifrån befolkningens sammansättning. Analysen utgår från målgrupperna unga vuxna, familjebildare, mitt i livet, pensionärer och seniorer –

där det i samtliga målgrupper finns individer med behov av olika typer av anpassade boenden. Utifrån olika målgruppers bostadspreferenser och flyttbeteenden beräknas behovet av bostäder uppgå till cirka 195–240 bostäder fram till år 2030, beroende på befolkningsutvecklingen. Det är rimligt att tänka att behovet är lägre än det uppskattade intervallet, dock inte obefintligt.

Den kompletterande bostadsmarknadsanalysen visar att det finns ett marknadsdjup motsvarande omkring 70 nya bostäder per år förutsatt att nyproduktionen utformas efter de behov och betalningsförmågor som finns i kommunen idag. Störst efterfrågan på nyproduktion finns i Vara tätort men även de andra tätorterna i ÖP visar en efterfrågan och betalningsförmåga på nyproduktion. Analysen pekar på att marknadsdjupet är relativt robust även vid förändringar av räntor, levnadsomkostnader och flyttmönster. Det indikerar att det finns ett behov av nybyggnation även vid en minskande befolkning, eftersom dagens utbud är alltför likriktat.

Både bostadsbehovsanalysen och bostadsmarknadsanalysen betonar vikten av en strategisk och långsiktig planering som möter både behov och efterfrågan, samtidigt som hänsyn tas till demografiska och ekonomiska förändringar. De nya Riktlinjerna för bostadsförsörjning 2024–2028, som varit ute på remiss, föreslår därför att kommunen ska arbeta systematiskt och tvärsektoriellt för att säkerställa goda bostäder för alla målgrupper och behov.

Cirka 70 procent av bostadsbeståndet i Vara består av småhus, vilket skapar inlåsnings effekter. Många hushåll vill och kan flytta, men det saknas attraktiva alternativ, vilket gör att flyttrörelse uteblir och nya invånare har svårt att etablera sig. Därför finns ett behov av att öka variationen i bostadsutbudet – inte främst för att växa, utan för att bibehålla befolkning, underlätta rörlighet och tillgodose olika livsfaser.

Framåt bör fokus för nyproduktion riktas mot målgrupper som mitt i livet och seniorer, som söker anpassade, bekväma och kvalitativa bostäder. När dessa hushåll flyttar frigörs relativt sett billigare bostäder i det befintliga beståndet, vilket skapar rörelse på bostadsmarknaden och bättre balans mellan utbud och efterfrågan.

Att planera för hela livscykeln och olika målgruppers behov är därmed en förutsättning för en dynamisk och hållbar bostadsmarknad i Vara kommun – även i tider av demografisk stagnation.

Business Region Skaraborg och den delregionala utvecklingsstrategin

Under 2014–2015 togs en strukturbild för Skaraborg fram genom omfattande kartläggningar av kommunernas geografi, demografi, näringsliv, pendlingsmönster

och lokala arbetsmarknader. Resultatet har lett till flera gemensamma initiativ inom fysisk planering som stärker både lokal och delregional utveckling.

Samarbetet har sedan dess fördjupats. Ett viktigt resultat är etableringen av det delregionala etableringskontoret Business Region Skaraborg (BRS), som samordnar Skaraborgs erbjudande gentemot investerare och synliggör tillgänglig etableringsmark i hela området. Den gemensamma strukturen har skapat en stark offertberedskap och gjort Skaraborg mer attraktivt för etableringar.

Sedan 2023 används samma arbetssätt även inom bostadsförsörjning och bostadsplanering. Bostadsförsörjningen är avgörande för Skaraborgs tillväxt och för att nå målen i den delregionala utvecklingsstrategin (DRUSEN) om ett attraktivt, robust och kompetensförsörjt Skaraborg – utan rätt bostäder, ingen befolkningstillväxt, och utan befolkningstillväxt ingen långsiktig kompetensförsörjning.

Livet i Skaraborg – gemensamma satsningar för ett attraktivt Skaraborg

Skaraborgs kommuner samarbetar aktivt för att stärka delregionens attraktionskraft och konkurrenskraft. En central satsning är Livet i Skaraborg, en gemensamt utvecklad digital plattform som fungerar som ett skyltfönster för kommuner, arbetsgivare, akademi och andra aktörer. Plattformen marknadsför Skaraborg som en attraktiv plats att leva, arbeta, studera och investera i, och skapar större genomslagskraft och enhetlighet än om varje aktör skulle agera var för sig.

Under 2024-2025 har Skaraborgs platsberättelse tagits fram inom ramen för Omställning Skaraborg. Platsberättelsen beskriver vad som gör Skaraborg unikt och attraktivt och fungerar som ett gemensamt kommunikationsverktyg för kommuner, företag och organisationer. Den används för att skapa stolthet, sammanhållning och en enhetlig bild av Skaraborg – både internt och externt – och knyter samman de befintliga plattformarna Livet i Skaraborg, Business Region Skaraborg och Visit Skaraborg. I en tid med hård nationell och internationell konkurrens om kompetens och investeringar bidrar dessa initiativ till att Skaraborg står starkare som en attraktiv, hållbar och växande del av Västsverige.

Lokalt företagsklimat och näringslivsstruktur

Utöver tillkomsten av bostäder, både genom förtätning i befintlig bebyggelse och genom rätt typ av nybyggnation, är möjligheten att pendla in och ut ur kommunen avgörande för Varas sysselsättning och kompetensförsörjning.

Pendlingsmöjligheter påverkar människors val av boendeort och har därför direkt koppling till in- och utflyttning. Infrastrukturfrågor prioriteras högt när företagare beskriver vad som påverkar det lokala företagsklimatet.

Den ökade digitaliseringen gör det möjligt för fler att arbeta, leva och bo i landsbygdskommuner som Vara. Ett hinder idag är dock att kollektivtrafiken är begränsad – endast en mindre, om än växande, andel av befolkningen bor eller arbetar i kollektivtrafiknära lägen. Eftersom människor som flyttar ofta söker sig till platser med god tillgång till kollektivtrafik, är detta en viktig aspekt i bostadsförsörjningen och planeringen av nya bostadsområden. Tillgång till snabb och stabil digital infrastruktur är en förutsättning för att människor ska kunna bo, arbeta och driva företag i hela kommunen, särskilt på landsbygden där digital närvaro ofta ersätter fysiska avstånd.

Kommuner utanför storstadsregionerna, som idag ofta utgör normen för mobilitetslösningar, behöver dessutom gemensamt påverka aktörer som Trafikverket och Västtrafik för att utveckla mer innovativa och varierade lösningar som passar olika geografier.

Med undantag för ett tiotal större arbetsställen med fler än 50 anställda består näringslivet i Vara främst av mikroföretag med färre än tio anställda. De dominerande branscherna är tillverkningsindustri, gröna näringar och handel. Företagsklimatet i Vara har under de drygt tjugo år som Svenskt Näringsliv genomfört sin årliga mätning konsekvent placerat sig i den övre tredjedelen av landets 290 kommuner, med den högsta placeringen hittills år 2024. I 2025 års mätning behåller Vara sin starka position och placerar sig bland de tre bästa kommunerna i Skaraborg, med förbättrade resultat inom samtliga enkätdelar och en fortsatt positiv utveckling över tid.

Genom en samordnad och strategisk samhällsplanering – i nära samverkan mellan kommunens verksamheter och med näringsliv, civilsamhälle och regionala aktörer – kan Vara möta framtidens behov och skapa förutsättningar för hållbar utveckling i hela kommunen. Samhällsutvecklingen blir som vi planerar den. Tillsammans.

Källförteckning

ACCEL (2024). *Framtidens elförsörjning i Västra Götaland: En rapport från samverkansplattformen ACCEL*. <https://mellanarkiv-offentlig.vgregion.se/alfresco/s/archive/stream/public/v1/source/available/sofia/mru12152-665746351-27/native/Framtidens%20elf%C3%B6rs%C3%B6rjning%20i%20V%C3%A4stra%20G%C3%B6taland%20-%20ACCEL.pdf>

Arbetsförmedlingen (2025). *Statistik om arbetslöshet och arbetssökande. Statistik om arbetslöshet och arbetssökande - Arbetsförmedlingen*

Borglund, A. (2023). ”Så kan Västra Götaland klara effektutmaningen”. *Tidningen Energi*. <https://www.energi.se/artiklar/2023/september-2023/sa-kan-vastra-gotaland-klara-effektutmaningen/>

Bun, R., Marland, G., Oda, T., See, L., Puliafito, E., Nahorski, Z., Jonas, M., Kovalyshyn, V., Ialongo, I., Yaschun, O. & Romanchuk, Z. (2024). Tracking unaccounted greenhouse gas emissions due to the war in Ukraine since 2022. *Science of the Total Environment*, vol. 914, nr. 169879. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2024.169879>

Copernicus (2022). *Copernicus: Intensiv värmebölja i västra och norra Europa slog rekord. Juli 2022 var globalt en av de tre varmaste juli som uppmätts*. https://climate.copernicus.eu/sites/default/files/2022-08/C3S_MonthlyMaps_July%202022_SWE.pdf

Egen statistik gällande sjuktal Vara kommun.

Energiföretagen (2023). *Ny rapport: Så möter vi Sveriges elbehov 2045*. <https://www.energiforetagen.se/pressrum/pressmeddelanden/2023/ny-rapport-sa-moter-vi-sveriges-elbehov-2045/>

Energimyndigheten (2024). *Direktivet om energieffektivitet*. <https://www.energimyndigheten.se/effektiv-energianvandning/effektiv-energianvandning/lagar-och-krav-inom-energieffektivisering/direktivet-om-energieffektivitet/>

Energimyndigheten (2024). *Lagen om energiplanering i en tid av förändring*. <https://www.energimyndigheten.se/energisystem-och-analys/samhallsbyggnad-och-energiplanering/vagledning-for-kommunal-energiplanering/att-energiplanera/lagen-om-kommunal-energiplanering/>

EU-kommissionen (2025). *European Green Deal*. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/european-green-deal/>

EU-kommissionen (u.å.). *2050 long-term strategy*. https://climate.ec.europa.eu/eu-action/climate-strategies-targets/2050-long-term-strategy_en

Europeiska unionen (2020). *Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088 (Text with EEA relevance).*

[Regulation - 2020/852 - EN - taxonomy regulation - EUR-Lex](#)

Folkhälsomyndigheten (2025). *Folkhälsan i Sverige. Årsrapport 2025.*

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/f/folkhalsan-i-sverige-arsrapport-2025/>

Forskning.se (2019). *Därför handlar vi inte hållbart – fastän vi kan.*

<https://www.forskning.se/2019/10/15/egen-darfor-handlar-vi-inte-hallbart-fastan-vi-kan/>

Förenta nationerna (u.å.). *The ocean – the world's greatest ally against climate change.*

<https://www.un.org/en/climatechange/science/climate-issues/ocean>

Förenta nationerna (2024). *Globala kriser: Pakistan drunknar fortfarande i katastrofer.*

<https://unric.org/sv/bakom-rubrikerna-pakistan-drunknar-fortfarande-i-katastrofer-efter-forodande-oversvamningar/>

Försäkringskassan. (2023). *Försäkringskassans lägesrapport - Psykisk ohälsa i dagens arbetsliv.*

<https://www.forsakringskassan.se/download/18.81129cb18ae7de7897208/1697453020470/psykisk-ohalsa-i-dagens-arbetsliv-lagesrapport-2023.pdf>

Försvarshögskolan (2024) Natomedlemskapet får konsekvenser för Sveriges

identitet som stat. [Natomedlemskapet får konsekvenser för Sveriges identitet som stat - Försvarshögskolan \(fhs.se\)](#)

Global Tipping Points (2025). *The global tipping points report 2025.*

<https://global-tipping-points.org/>

Göteborgsregionen (2024). *AI och kompetensförsörjning inom välfärden i*

Göteborgsregionen.

https://goteborgsregionen.se/download/18.566ade5918f37a2da85c5c1/1715170591858/AI%20och%20kompetensfo%CC%88rso%CC%88rjning%20inom%20va%CC%88lfa%CC%88rden%20i%20Go%CC%88teborgsregionen_Fo%CC%88rstudie%202024.pdf

IMPERIAL Grantham Institute (2025). *Summer heat deaths in 854 European cities more than tripled due to climate change.* Institute reports and analytical notes.

<https://spiral.imperial.ac.uk/server/api/core/bitstreams/4d5b1a8a-c5ed-47fd-894c-f05ae31ae69d/content>

IPCC (2023). *Synthesis report.*

<https://www.ipcc.ch/synthesis-report/>

IVL Svenska miljöinstitutet (2017). *Delningsekonomi i kommuner.*

<https://www.ivl.se/vart-erbjudande/forskning/cirkulara-floden/delningsekonomi-i-kommuner.html>

Krisinformation.se (2025). *Skyfallen i Västernorrland*.

<https://www.krisinformation.se/forbered-dig/handelser-och-storningar/2025/flera-vagar-avskurna-efter-skyfall-i-vasternorrlands-lan>

Kolada Jämföraren - Kolada

Länsstyrelsen Västra Götaland (2021). *Handlingsplan klimatanpassning 2021-2024*.

<https://www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland/om-oss/vara-tjanster/publikationer/2021/handlingsplan-klimatanpassning-2021-2024.html>

Länsstyrelsen Västra Götaland (2023). *Västra Götaland i ett förändrat klimat – ext-geoportal*. <https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/arcgis/apps/storymaps/collections/145aadd35973469bbef307f6cfa7951d?item=1>.

<https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/arcgis/apps/storymaps/collections/145aadd35973469bbef307f6cfa7951d?item=1>

Myndighetsnätverket för klimatanpassning (2025). *Risk för mer ras – så förhindrar vi att förödelsen i Västernorrland upprepas*.

<https://klimatanpassning.se/nyheter/nyhetsarkiv/2025-09-10-risk-for-mer-ras-sa-forhindrar-vi-att-forodelsen-i-vasternorrland-upprepas>

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2022). *Civilt försvar mot 2030 – ett totalförsvar i balans: slutredovisning av regeringsuppdrag (Ju2022/01209/SSK)*.

Nationella Emissionsdatabasen (2025). *Nationella emissionsdatabasen*.

<https://nationellaemissionsdatabasen.smhi.se/>

Naturvårdsverket (2025). *Inrikes transporter, utsläpp av växthusgaser*.

<https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/klimat/vaxthusgaser-utslapp-fran-inrikes-transporter/>

Naturvårdsverket (2025). *Klimatets effekter på biologisk mångfald i Sverige*. Rapport 7179.

<https://www.naturvardsverket.se/496eef/globalassets/media/publikationer-pdf/7100/978-91-620-7179-0.pdf>

Naturvårdsverket (2025). *Sveriges miljömål*. <https://www.naturvardsverket.se/om-miljoarbetet/sveriges-miljomal/>

Naturvårdsverket (u.å.). *Agenda 2030 och globala hållbarhetsmålen*.

<https://www.naturvardsverket.se/om-miljoarbetet/agenda-2030-och-globala-hallbarhetsmalen/>

Naturvårdsverket (u.å.). *Från avfall till resurs- genomförandet av avfallspaketet*.

<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/avfall/hander-pa-området/fran-avfall-till-resurs-genomforandet-av-avfallspaketet/>

Naturvårdsverket (2025). *Parisavtalet*.

<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/klimatomställningen/det-globala-klimatarbetet/parisavtalet/>

Position Green (2025). *What does the EU's sustainability Omnibus mean for the CSRD and your ESG reporting?* <https://www.positiongreen.com/insights/articles/eu-sustainability-omnibus-csrd-esg-reporting/>

Radlovacki, N. (2024). "Sommaren 2024 varmaste som uppmäts" (6 september). *SVT Nyheter*. <https://www.svt.se/nyheter/vetenskap/sommaren-2024-varmaste-som-uppmatts>

Regeringen (2025). *Nya myndighetsuppdrag och lagar på klimatområdet*. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2025/01/nya-myndighetsuppdrag-och-lagar-pa-klimatomradet-2025/>

Regeringskansliet (2025). *Sveriges digitaliseringsstrategi 2025-2030*. <https://www.regeringen.se/contentassets/fc3e296228fb474f803a986ae3842b4c/sveriges-digitaliseringsstrategi-20252030.pdf>

Regeringskansliet (2023). Mål för civilt försvar. *Mål för civilt försvar - Regeringen.se*

Regeringskansliet (2024). Omfattande satsningar för att stärka det civila försvaret. *Omfattande satsningar för att stärka det civila försvaret - Regeringen.se*

Regeringskansliet (2024). Detta är Nato. *Detta är Nato - Regeringen.se*

Regeringskansliet (2024). Sveriges roll i Nato. *Sveriges roll i Nato - Regeringen.se*

Skaraborgs kommunalförbund (2022). *Delregional utvecklingsstrategi för Skaraborg 2030*.

Skaraborgs kommunalförbund (2022). *Kompetensforums, Kompetensanalys Skaraborg 2022*.

Skaraborgs kommuner. (2025). *Kompetensförsörjningsanalys – 2025-2029 för Skaraborgs kommuner*.

SMHI (2024). *Starkast uppvärmning i norra och östra Sverige*. <https://www.smhi.se/nyheter/nyheter/2020-04-07-starkast-uppvarmning-i-norra-och-ostra-sverige>

SMHI (2025). *Klimatscenariotjänsten*. https://www.smhi.se/klimat/framtidens-klimat/klimatscenariotjansten/klimatscenariotjansten/met/vastra_gotalands_lan/medeltemperatur/rcp45/2041-2070/year/anom

SMHI (2025). *Varför ska vi klimatanpassa?* <https://www.smhi.se/lathund-for-klimatanpassning/steg-0---motivera/varfor-ska-vi-klimatanpassa>

Statens offentliga utredningar (2025). *Bättre förutsättningar för klimatanpassning*. SOU 2025:21.

<https://www.regeringen.se/contentassets/d2b1eb42ad5940768086189c1c495590/battre-forutsattningar-for-klimatanpassning-sou-202551.pdf>

Statistiska centralbyrån (2025). *Sveriges framtida befolkning 2025-2070*. [Sveriges framtida befolkning 2025–2070](#)

Statistiska centralbyrån (2024). *Den framtida befolkningen i Sveriges län och kommuner 2024-2040*. [Den framtida befolkningen i Sveriges län och kommuner 2024–2040](#)

Stockholm Environment Institute (SEI) (u.å.). *Konsumtionskompassen*.
<https://konsumtionskompassen.se/>

Strid, P. (2025). ”Experten: Ändra inte CSRD – ge marknaden en bakläxa istället” (6 maj). *Aktuell Hållbarhet*. <https://www.aktuellhallbarhet.se/ekonomi-och-strategi/hallbara-finanser/experten-andra-inte-csrd-ge-marknaden-en-baklaxa-istallet/>

Svenskt Vatten (2025). *EU-direktiv*. <https://www.svensktvatten.se/vara-sakomraden/juridik/ovrig-relevant-lagstiftning/eu-direktiv/>

Sveriges miljömål (2023). *Begränsad klimatpåverkan – saker kommuner kan göra*.
<https://www.sverigesmiljomal.se/stod-och-rad-i-miljoarbetet/begransad-klimatpaverkan---saker-kommuner-kan-gora/>

Sveriges Kommuner & Regioner (2025). *Ekonomirapporten maj 2025*.
[Ekonomirapporten maj 2025](#)

Sveriges Kommuner & Regioner (2025). *Vägval för framtiden 5.1- En spaning mot år 2035*. [Vägval för framtiden 5.1](#)

Sveriges Kommuner och Regioner (2024). *Strategier för att säkra kompetensförsörjningen*.
<https://skr.se/skr/arbetsgivarekollektivavtal/personalochkompetensforsorjning/kompetensforsorjningstrategier.68576.html>

SOU 2024:65 Kommuners och regioners grundläggande beredskap inför kris och krig (2024). [Kommuners och regioners grundläggande beredskap inför kris och krig - Regeringen.se](#)

Sveriges Kommuner och Regioner (2024). *Välfärdsbrottslighet är demokratibotande*.
[Välfärdsbrottslighet | SKR](#)

Socialstyrelsen (2024). Slutredovisning av uppdrag att kartlägga och analysera regioner och kommuners arbete mot välfärdsbrottslighet inom hälso- och sjukvården och tandvården.

Sveriges Kommuner och Regioner (2025). [Framtidens socialtjänst, omställning till ny socialtjänstlag - SKR](#)

Sveriges Kommuner och Regioner (2024). *Förläng arbetslivet*.
<https://skr.se/download/18.55cb121718d7866a42728fc2/1707403734224/F%C3%B6rl%C3%A4ngt%20arbetsliv.pdf>

Sveriges riksdag (2022). *Förordning (2022:1274) om producentansvar för förpackningar*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20221274-om-producentansvar-for_sfs-2022-1274/

Vara kommun (2023). *Plan för social hållbarhet 2023-2030. Plan för social hållbarhet 2023–2030 - Vara kommun*

Vara kommun (2025). *Åtgärdsplan brottsförebyggande arbete. Vara kommun 2025/2026*.

Voister (2025). *CIO analytics 2025*.
<https://www.voister.se/artikel/2025/05/rapportslapp-voister-cio-analytics-2025-har-ar-arets-spaningar/>

Västra Götalandsregionen (2025). *Befolkningsprognos 2025-2040. Befolkningsprognos 2025-2040*

Västra Götaland (2021). *Regionala utvecklingsstrategi för Västra Götaland 2021–2030*.
<https://mellanarkiv-offentlig.vgregion.se/alfresco/s/archive/stream/public/v1/source/available/sofia/rs10001-385633856-18/native/Regional%20utvecklingsstrategi%20f%c3%b6r%20V%c3%a4stra%20G%c3%b6taland%202021%e2%80%932030.pdf>

World Meteorological Organization (2025). *WMO confirms 2024 as warmest year on record at about 1.55°C above pre-industrial level*.
<https://wmo.int/news/media-centre/wmo-confirms-2024-warmest-year-record-about-155degc-above-pre-industrial-level>

WWF (2024). *Catastrophic 73 % decline in the average size of global wildlife populations in just 50 years reveals a 'system in peril'*.
<https://www.worldwildlife.org/news/press-releases/catastrophic-73-decline-in-the-average-size-of-global-wildlife-populations-in-just-50-years-reveals-a-system-in-peril/>

WWF (2024). *Är det kört för 1,5-gradersmålet?*
<https://www.wwf.se/nyheter/ar-det-kort-for-15-gradersmalet/>

Zhang, Y., Zhang, X., Fang, Q., Cai, Y., Zhang, G., Liang, J., Chang, J., Chen, L., Wang, H., Zhang, P., Wang, Q & Zhang, Y. (2025). Carbon sequestration potential of wetlands and regulating strategies response to climate change. *Environmental research*, vol. 269, nr. 120890. DOI:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0013935125001410>